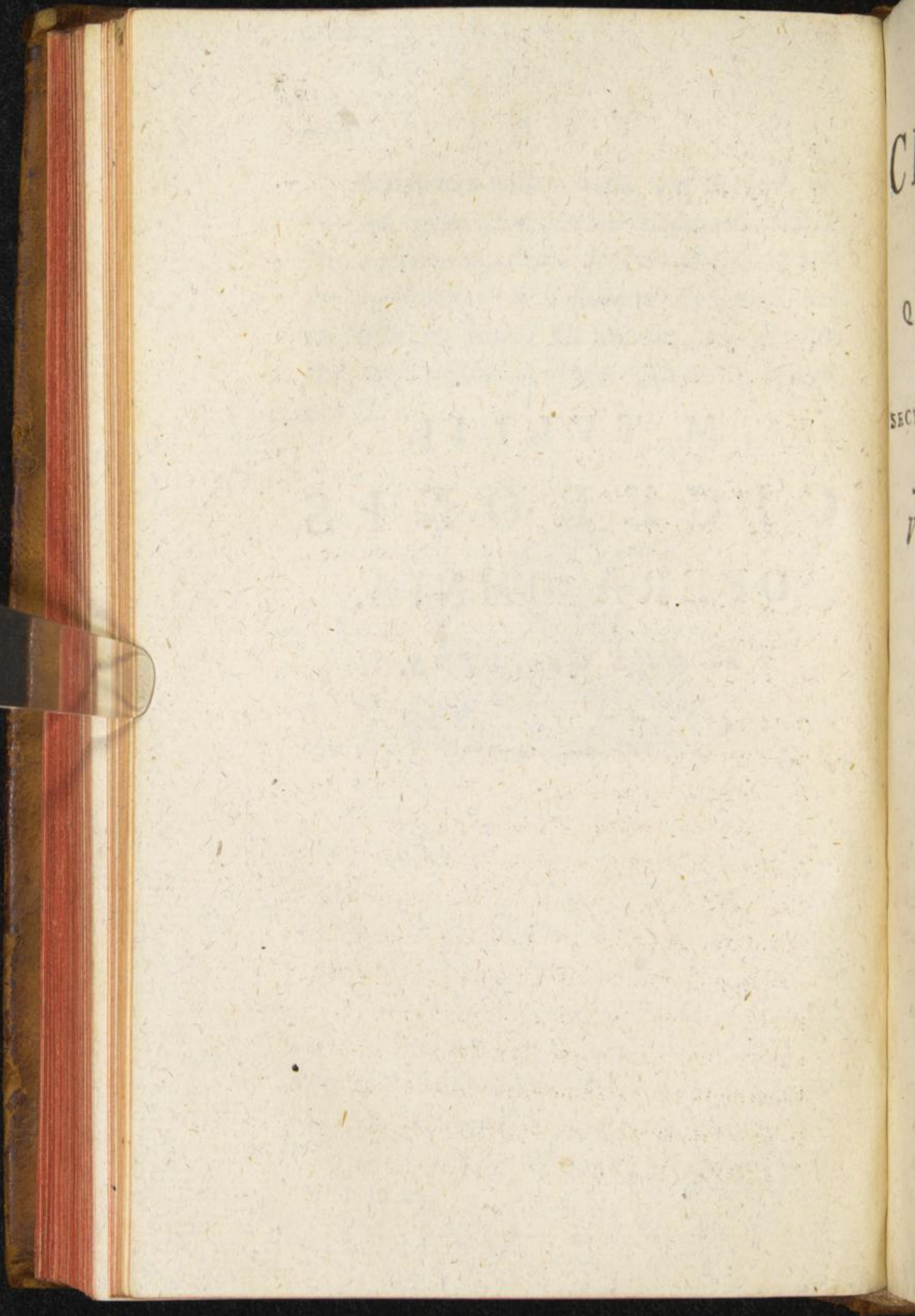

M. TVLLII
CICERONIS
OPERA OMNIA.

TOMVS QVARTVS.

CI

Q

SECY

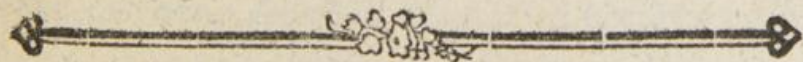
V

M. TULLII
CICERONIS
OPERA

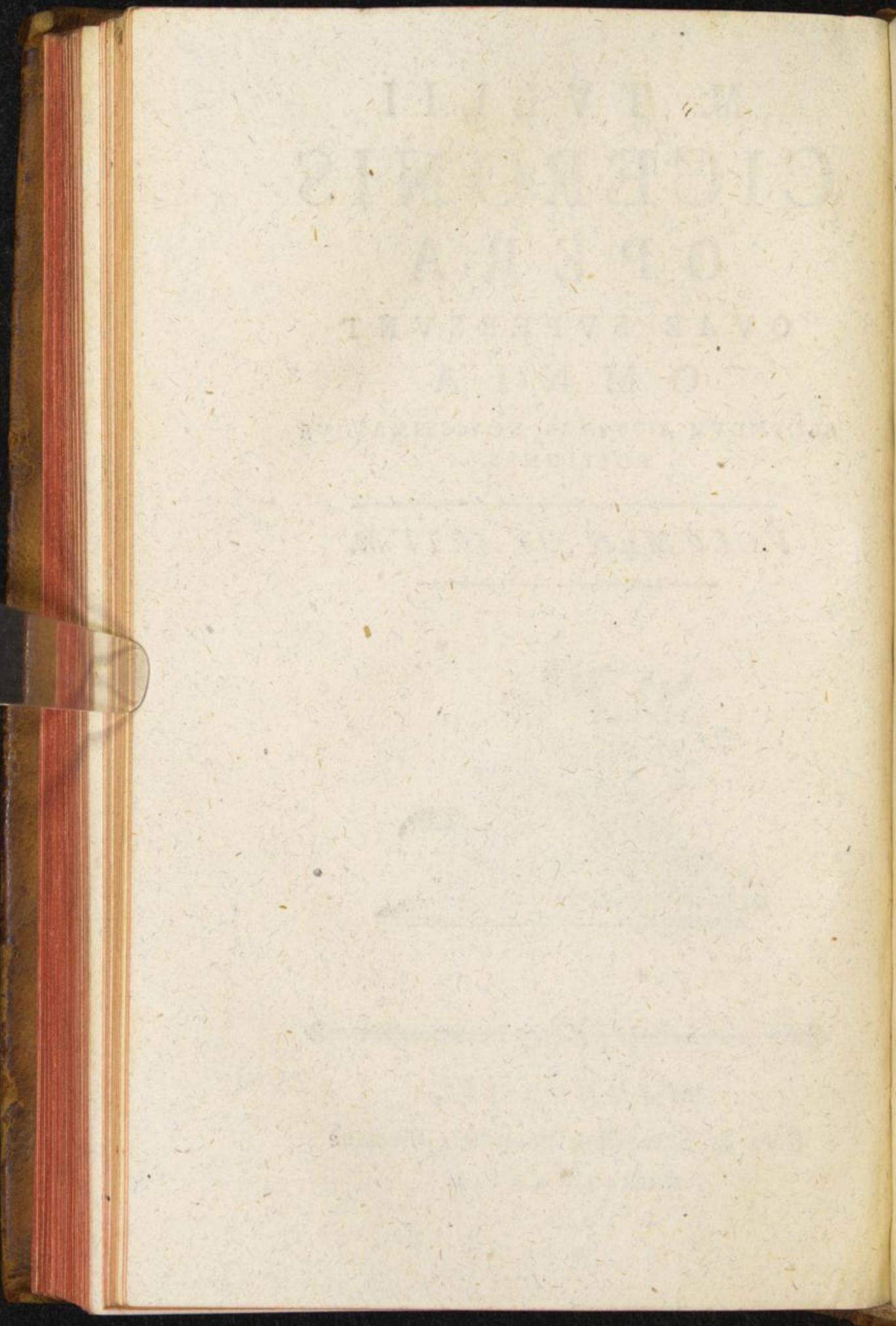
QVAE SVPERSVNT
OMNIA

SECYNDVM OPTIMAS NOVISSIMASQVE
EDITIONES.

VOLUMEN QVARTVM.

MANNHEMII,
Cura & Sumptibus Societatis literatae
MDCCLXXIII.

P.

Qv

funt

temp

rum

metu

licen

ta.S

on

top

illu

ve

uf

tro

cu

an

ti

ce

h

h

n

n

e

M. TVLLII CICERONIS

PRO

P. Q V I N T I O, ORATIO PRIMA.

QVAE res in civitate duæ plurimum pos-
sunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc
tempore, summa gratia, & eloquentia: qua-
rum alteram, C. Aquilli, vereor, alteram
metuo. Eloquentia Q. Hortensii ne me in
dicendo impediatur, non nihil commoveor: gra-
tia Sex. Nævii ne P. Quintio noceat, id vero
non mediocriter pertimesco. Neque hoc tan-
topere querendum videretur, hæc summa in
illis esse, si in nobis essent saltem mediocria.
verum ita se res habet, ut ego, qui neque
usu satis, & ingenio parum possum, cum pa-
trono disertissimo comparer: P. Quintius,
cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ
amicorum copiæ sunt, cum adversario gra-
tiosissimo contendat. Illud quoque nobis ac-
cedit incommodum, quod M. Junius, qui
hanc causam, Aquilli, aliquoties apud te egit,
homo & in aliis causis exercitatus, & in hac
multum, & sæpe versatus, hoc tempore abest,
nova legatione impeditus: & ad me ventum
est, qui, ut summa haberem cetera, tempo-

ris quidem certe vix satis habui, ut rem tan-
 tam, tot controversiis implicatam, possem
 cognoscere. Ita, quod mihi consuevit in ce-
 4 teris causis esse adjumento, id quoque in hac
 causa deficit. nam quo minus ingenio possum,
 subsidio mihi diligentiam comparavi; quæ
 quanta sit, nisi tempus & spatium datum sit,
 intelligi non potest. Quæ quo plura sunt,
 C. Aquilli, eo te, & hos, qui tibi in consilio
 adsunt, meliori mente nostra verba audire
 oportebit; ut multis incommodis veritas de-
 bilitata, tandem æquitate talium virorum re-
 1 creetur. Quod si tu iudex nullo præsidio fuis-
 5 se videbere, contra vim & gratiam, solitudi-
 ni atque inopiæ: si apud hoc consilium ex
 opibus, non ex veritate causa pendetur; pro-
 fecto nihil est jam sanctum atque sincerum in
 civitate; nihil, quod humilitatem cujusquam,
 gravitas & virtus iudicis consoletur. Certe
 aut apud te, & eos, qui tibi adsunt, veritas
 valebit: aut ex hoc loco repulsa vi & gratia,
 locum, ubi consistat, reperire non poterit.
 Non eo dico, C. Aquilli, quo mihi veniat
 2 in dubium tua fides & constantia, aut quo
 non in his, quos tibi advocasti, viris electis-
 simis civitatis, spem summam habere P. Quin-
 6 tius debeat. Quid ergo est? Primum magni-
 tudo periculi summo timore hominem afficit,

quod uno iudicio de fortunis omnibus decernit: idque dum cogitat, non minus sæpe ei venit in mentem potestatis, quam æquitatis tuæ; propterea quod omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpius illud cogitant, quid possit is, cuius in ditione ac potestate sunt, quam, quid debeat facere. Deinde habet adversarium P. Quintius verbo Sex. Nævium; re vera, huiusce ætatis homines disertissimos, fortissimos, ornatissimos nostræ civitatis, qui communi studio, summis opibus Sex. Nævium defendunt: si id est defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius, quem velit, iniquo iudicio opprimere possit. Nam quid hoc iniquius, aut indignius, C. Aquilli, dici, aut commemorari potest, quam me, qui caput alterius, famam, fortunamque defendam, priore loco causam dicere: cum præsertim Q. Hortensius, qui hoc iudicio partes acusatoris obtinet, contra me sit dicturus, cui summam copiam facultatemque dicendi natura largita est? Ita fit, ut ego, qui tela depellere & vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum adversarius nullum jecerit; illis autem id tempus impugnandi detur, cum & vitandi illorum impetus potestas adempta nobis erit; &

si qua in re, id quod parati sunt facere, falsum crimen quasi venenatum aliquod telum jecerint, medicinae faciendae locus non erit.

9 Id accidit praetoris iniquitate & injuria: primum quod contra omnium consuetudinem, judicium prius de probro, quam de re, maluit fieri: deinde, quod ita constituit idipsum judicium, ut reus, antequam verbum accusatoris audisset, causam dicere cogeretur; quod eorum gratia & potentia factum est, qui, quasi sua res aut honos agatur, ita diligenter Sex. Nævii studio & cupiditati morem gerunt; & in ejusmodi rebus opes suas experiuntur, in quibus, quo plus propter virtutem nobilitatemque possunt, eo minus,

10 quantum possint, debent ostendere. Cum tot tantisque difficultatibus affectus atque afflictus, in tuam, C. Aquilli, fidem, veritatem, misericordiam P. Quintius confugerit: cum adhuc ei, propter vim adversariorum, non jus par, non agendi potestas eadem, non magistratus æquus reperiri potuerit: cum ei, summam per injuriam, omnia inimica atque infesta fuerint; te, C. Aquilli, vosque, qui in consilio adestis, orat atque obsecrat, ut multis injuriis jactatam atque agitatam æquitatem, in hoc tandem loco consistere & con-

firmari patiamini. Id quo facilius facere pos-³
 fitis, dabo operam, ut a principio, res quem-¹¹
 admodum gesta & contracta sit, cognoscatis.

C. Quintius fuit P. Quintii hujus frater ;
 sane ceterarum rerum paterfamilias & pru-
 dens & attentus, una in re paullo minus con-
 sideratus, qui societatem cum Sex. Nævio fe-
 cerit, viro bono, verumtamen non ita insti-
 tuto, ut jura societatis & officia certi patris-
 familias nosse posset: non quo ei deesset in-
 genium: (nam neque parum facetus scurra
 Sex. Nævius, neque inhumanus præco est
 umquam existimatus.) Quid ergo est? Cum
 ei natura nihil melius quam vocem dedisset,
 pater nihil præter libertatem reliquisset; vo-
 cem in quæstum contulit: libertate usus est,
 quo impunius dicax esset. Quare quod so-¹²
 cium tibi eum velles adjungere, nihil erat,
 nisi ut in tua pecunia condisceret, qui pecu-
 niæ fructus esset. tamen inductus consuetu-
 dine ac familiaritate Quintius fecit, ut dixi,
 societatem earum rerum, quæ in Gallia com-
 parabantur. Erat ei pecuaria res ampla, &
 rustica, sane bene culta & fructuosa. Tol-
 litur ab atriis Liciniis, atque a præconum
 confessu in Galliam Nævius, & trans Alpes
 usque transfertur. Fit magna mutatio loci,

non ingenii. Nam, qui ab adolescentulo
 quæstum sibi instituisset sine impendio; post-
 equam nescio quid impendit, & in commu-
 ne contulit, mediocri quæstu contentus esse
 13 non poterat. Nec mirum, si is, qui vocem
 venalem habuerat, ea, quæ voce quæsierat,
 magno sibi quæstui fore putabat. Itaque her-
 cule haud mediocriter de communi, quidquid
 poterat, ad se in privatam domum sevocabat.
 qua in re ita diligens erat, quasi ii, qui ma-
 gna fide societatem gererent, [arbitrium] pro
 socio condemnari solerent. Verum his de rebus
 non necesse habeo dicere ea, quæ me P. Quin-
 tius cupit commemorare: tametsi causa postu-
 lat, tamen, quia postulat, non flagitat, præteri-
 4 bo. Cum annos jam complures societas esset,
 14 & cum sæpe suspectus Quintio Nævius fuisset,
 neque ita commode posset rationem reddere
 earum rerum, quas libidine, non ratione gesse-
 rat; moritur in Gallia Quintius, cum adesset
 Nævius, & moritur repentino. heredem te-
 stamento reliquit hunc P. Quintium; ut, ad
 quem summus mœror morte sua veniebat, ad
 eundem summus honos quoque perveniret.
 15 Quo mortuo, nec ita multo post in Galliam
 proficiscitur Quintius. Ibi cum isto Nævio
 familiariter vivit. annum fere una sunt, cum

& de societate inter se multa communicarent,
 & de tota illa ratione atque re Gallicana: ne-
 que interea verbum ullum interposuit Næ-
 vius, aut societatem sibi quidpiam debere,
 aut privatim Quintium debuisse. Cum æris
 alieni aliquantulum esset relictum, quibus
 nominibus pecuniam Romæ curari oporteret;
 auctiōnem in Gallia P. hic Quintius Narbone
 se facturum esse proscribit earum rerum, quæ
 ipsius erant privatæ. Ibi tum vir optimus, 16
 Sex. Nævius, hominem multis verbis deter-
 ret, ne auctiōnetur: eum non ita commode
 posse eo tempore, quæ proscripsisset, ven-
 dere. Romæ sibi nummorum facultatem es-
 se, quam, si saperet, communem existima-
 ret, pro fraterna illa necessitudine, & pro
 ipsius affinitate. Nam P. Quintii consobri-
 nam habet in matrimonio Nævius, & ex ea
 liberos. Quia, quod virum bonum facere
 oportebat, id loquebatur Nævius; credidit
 Quintius, eum, qui orationem bonorum imi-
 taretur, facta quoque imitaturum, auctiō-
 nem velle facere desistit: Romam proficisci-
 tur: decedit ex Gallia Romam simul Nævius.
 Cum pecuniam C. Quintius P. Scapulæ de- 17
 buisset; per te, C. Aquilli, decedit P. Quin-
 tius, quod liberis ejus dissolveret. Hoc eo

per te agebatur, quod propter ærariam rationem non satis erat in tabulis inspexisse, quantum deberetur, nisi ad Castoris quæsisset, quantum solveretur. Decidis statuisque tu, propter necessitudinem, quæ tibi cum Scapulis est, quid iis ad denarium solveretur. Hæc omnia Quintius agebat, auctore
5
18 & consuatore Nævio. Nec mirum, si ejus utebatur consilio, cujus auxilium sibi paratum putabat. non modo enim pollicitus erat in Gallia; sed Romæ quotidie, simul atque sibi hic annuisset, numeraturum se dicebat. Quintius porro istum posse facere videbat; debere intelligebat: mentiri, quia causa, cur mentiretur, non erat, non putabat. quasi domi nummos haberet, ita constituit Scapulis se daturum. Nævium certiolem facit:
19
rogat ut curet, quod dixisset. Tum iste vir optimus (vereor, ne se derideri putet, quod iterum jam dico, optimus,) qui hunc in summas angustias adductum putaret; ut eum suis conditionibus in ipso articulo temporis adstringeret, affem sese negat daturum, nisi prius de rebus rationibusque societatis omnibus decidisset; & scisset, sibi cum Quintio controversiæ nihil futurum. Posterius, inquit, ista videbimus, Quintius: nunc hoc ve-

lim cures (si tibi videtur) quod dixisti. Ne-
 gat se alia ratione facturum, quod promissif-
 set: non plus sua referre, quam si, cum au-
 ctionem venderet, domini jussu, quippiam
 promississet. Destitutione illa perculsus Quin- 20
 tius, a Scapulis paucos dies aufert: in Gal-
 liam mittit, ut ea, quæ proscrisperat, veni-
 rent: deteriore tempore absens auctonatur:
 Scapulis difficiliore conditione dissolvit. Tunc
 appellat ultro Nævium, ut, quoniam suspi-
 caretur, aliqua de re fore controversiam, vi-
 deret, ut quam primum, & quam minima
 cum molestia tota res transigeretur. Dat iste 21
 amicum M. Trebellium: nos communem ne-
 cessarium, qui istius domi erat educatus, &
 quo utebatur iste plurimum, propinquum
 nostrum, Sex. Alphenum. Res convenire
 nullo modo poterat: propterea quod hic me-
 diocrem jacturam facere cupiebat; iste me-
 diocri præda contentus non erat. Itaque ex 22
 eo tempore res esse in vadimonium cœpit.
 Cum vadimonia sæpe dilata essent, & cum
 aliquantum temporis in ea re esset consum-
 tum, neque quidquam profectum esset: venit
 ad vadimonium Nævius. Obsecro, C. Aquilli, 6
 vosque, qui adestis in consilio, ut diligenter
 attendatis, ut singulare genus fraudis, &

novam rationem insidiarum cognoscere possi-
23 tis. Ait, se auctionatum esse in Gallia: quod
sibi videretur, se vendidisse: curasse, ne
quid sibi societas deberet: se jam neque va-
dari amplius, neque vadimonium promitte-
re. si quid agere secum velit Quintius, non
recusare. Hic, cum rem Gallicanam cupe-
ret revisere, hominem in præsentia non va-
datur. ita sine vadimonio disceditur. Dein-
de Romæ dies xxx fere Quintius commora-
tur. cum ceteris, quæ habebat, vadimonia
differt, ut expeditus in Galliam proficisci pos-
24 set. proficiscitur. Roma egreditur ante diem
ii Kalend. Februarii, Scipione & Norbano Coss.
Quæso, ut eum diem memoriæ mandetis.
L. Albius, Sex. filius, Quirina, vir bonus, &
cum primis honestus, una profectus est. Cum
venissent ad Vada Volaterrana quæ nominan-
tur, vident per familiarem Nævii, qui ex Gal-
lia pueros venales isti adducebat, L. Publi-
cium, qui, ut Romam venit, narrat Nævio,
quo in loco viderit Quintium. quod nisi ex
Publicio narratum Nævio esset, non tam cito
25 res in contentionem venisset. Tum Nævius
pueros circum amicos dimittit: ipse suos ne-
cessarios ab atriis Liciniis & a faucibus ma-
celli corrogat, ut ad tabulam Sextiam sibi ad-

sint hora secunda postridie. veniunt frequen-
tes. testificatur iste, P. QUINTIVM NON
STITISSE, ET SE STITISSE: tabulæ
maximæ signis hominum nobilium consignan-
tur: disceditur. postulat a Burrieno prætore
Nævius, ut ex edicto bona possidere liceat.
Jussit bona proscribi ejus, quicum familiari-
tas fuerat, societas erat, affinitas, liberis
istius vivis, divelli nullo modo poterat. Qua²⁶
ex re intelligi facile potuit, nullum esse of-
ficium tam sanctum atque sollemne, quod
non avaritia comminuere atque violare so-
leat. Etenim si veritate, amicitia, fide so-
cietas, pietate propinquitus colitur; necesse
est, iste, qui amicum, socium, affinem, fa-
ma ac fortunis spoliare conatus est, vanum
se, & perfidiosum, & impium esse fateatur.
Libellos Sex. Alphenus, procurator P. Quin-²⁷
tii, familiaris & propinquus Sex. Nævii, de-
jicit: servulum unum, quem iste prehenderat,
abducit: denunciat, sese procuratorem esse:
istum, æquum esse, famæ fortunisque P.
Quintii consulere, & adventum ejus expecta-
re. quod si facere nolit, atque imbiberit ejus-
modi rationibus illum ad suas condiciones per-
ducere, sese nihil precari; &, si quid agere
velit, iudicio defendere. Hæc dum Romæ²⁸

geruntur, Quintius interea contra jus, con-
 fuetudinem, edicta prætorum, de saltu agro-
 que communi a servis communibus vi detru-
 7 ditur. Existima, C. Aquilli, modo & ratio-
 ne omnia Romæ Nævium fecisse, si hoc,
 quod per litteras istius in Gallia gestum est,
 recte atque ordine factum videtur. Expul-
 sus atque ejectus e prædio Quintius, accepta
 insigni injuria, confugit ad C. Flaccum impe-
 ratorem, qui tum erat in provincia: quem,
 ut ipsius dignitas poscit, honoris gratia no-
 29 mino. Is eam rem, quam vehementer vindi-
 candam putarit, ex decretis ejus poteritis
 cognoscere. Alphenus interea Romæ cum
 isto gladiatore vetulo quotidie pugnabat. ute-
 batur populo sane suo, propterea, quod [iste]
 caput petere non desinebat. Iste postulabat,
 ut procurator judicatum solvi satisfidaret. ne-
 gat Alphenus, æquum esse, procuratorem
 satisfidare, quod reus satisfidare non deberet, si
 ipse adesset. Apellantur tribuni: a quibus
 cum esset certum auxilium petatum, ita ta-
 men disceditur, ut idibus Septembribus P.
 Quintium fisci Sex. Alphenus promitteret.
 8 Venit Romam Quintius: vadimonium ficit.
 3° Iste, homo acerrimus, bonorum possessor,
 expulfor, ereptor, annum & sex menses ni-
 hil

nihil petit: quiescit: conditionibus hunc, quo-
 ad potest, producit: a Cn. Dolabella denique
 prætoris postulat, ut sibi Quintius iudicatum
 solvi satisfidat, ex formula, QVOD AB EO
 PETAT, QVONIAM EJVS, EX EDI-
 CTO PRAETORIS, BONA DIES XXX.
 POSSESSA SINT. non recusabat Quintius,
 quin ita satisfidare juberet, si bona possessa es-
 sent ex edicto. Decernit: quam æquum,
 nihil dico: unum hoc dico, novum: & hoc
 ipsum tacuisse mallet, quoniam utrumque
 quivis intelligere potuisset. jubet P. Quin-
 tium sponsonem cum Sex. Nævio facere aut
 satisfidare. SI BONA SUA EX EDICTO
 P. BURRIENI PRAETORIS DIES XXX
 POSSESSA ESSENT. Recusabant, qui
 aderant tum Quintio. demonstrabant, de re
 iudicium fieri oportere, ut aut uterque inter
 se, aut neuter satisfidaret: non necesse esse
 famam alterius in iudicium venire. Clama-
 bat porro ipse Quintius, sese idcirco nolle
 satisfidare, ne videretur iudicasse, bona sua ex
 edicto possessa esse. sponsonem porro si istius-
 modi faceret, se (id quod nunc evenit) de
 capite suo priore loco causam esse dicturum.
 Dolabella (quemadmodum solent homines no-
 biles, seu recte, seu perperam facere cœpe-

runt, ita in utroque excellunt, ut nemo nostro loco natus assequi possit) injuriam facere fortissime perseverat: aut fatisdare, aut spon-
 9 sionem jubet facere; & interea recusantes
 32 nostros advocatos acerrime submoveri. Con-
 turbatus sane discedit Quintius: neque mi-
 rum, cui hæc optio tam misera, tamque ini-
 qua daretur, ut aut ipse se capitis damnaret,
 si fatisdedisset: aut causam capitis, si spon-
 sionem fecisset, priore loco diceret. Cum in
 altera re causæ nihil esset, quin secus judi-
 caret ipse de se; quod judicium gravissimum
 est: in altera spes esset ad talem tamen vi-
 rum judicem veniendi, unde eo plus opis
 auferret, quo minus attulisset gratiæ, spon-
 sionem facere maluit: fecit: te judicem, C.
 Aquilli, sumsit: ex sponso egit. In hoc sum-
 ma judicii, causaque tota consistit.

33 Judicium esse, C. Aquilli, non de re pecunia-
 ria, sed de fama fortunisque P. Quintii vides.
 Cum majores ita constituerint, ut qui pro capi-
 te diceret, is posteriore loco diceret; nos inau-
 dita criminatione accusatorum, priore loco cau-
 sam dicere intelligis: eos porro, qui defendere
 consuerunt, vides accusare; & ea ingenia con-
 verti ad perniciem, quæ antea versabantur in
 salute atque auxilio ferendo. Illud etiam re-
 stiterat, quod hesterno die fecerunt, ut te in

jus adducerent, ut nobis tempus, quam diu
 diceremus, præstitueres: quam rem facile a
 prætore impetrassent, nisi tu, quod esset tuum
 jus & officium, partesque docuisses. Neque
 nobis adhuc, præter te, quisquam fuit, ubi
 nostrum jus contra illos obtineremus: neque
 illis umquam satisfuit illud obtinere, quod pro-
 bari omnibus posset. Ita sine injuria poten-
 tiam levem atque inopem esse arbitrantur.
 Verum quoniam tibi instat Hortensius, ut IO
 eas in consilium: a me postulat, ne dicen-³⁴
 do tempus absumam: queritur, priore pa-
 trono causam defendente, numquam perora-
 ri potuisse: non patiar, istam manere suspi-
 cionem, nos rem judicari nolle: nec illud
 mihi arrogabo, me posse causam commodius
 demonstrare, quam antea demonstrata sit:
 neque tamen tam multa verba faciam;
 propterea quod & ab illo, qui ante dixit,
 informata jam causa est, & a me, qui ne-
 que excogitare, neque pronuntiare multa pos-
 sum, brevitatis postulatur, quæ mihi met ipsi
 amicissima est. Faciam, quod te sæpe ani-³⁵
 madverti facere, Hortensi: totam causæ meæ
 dictionem certas in partes dividam. Tu id
 semper facis, quia semper potes. Ego in hac
 causa faciam, propterea quod in hac videor

posse facere. Quod tibi natura dat, ut semper possis, id mihi causa concedit, ut hodie possim. Certos mihi fines terminosque constitutam, extra quos egredi non possim, si maxime velim; ut & mihi sit propositum, de quo dicam, & Hortensius habeat exposita, ad quæ respondeat, & tu, C. Aquilli, jam ante animo prospicere possis, quibus de 36 rebus auditurus sis. Negamus, te bona P. Quintii, Sexte Nævi, possedisse ex edicto prætoris. in eo sponsio facta est. Ostendam primum, causam non fuisse, cur a prætore postulares, ut bona P. Quintii possideres: deinde ex edicto te possidere non potuisse: postremo, non possedisse. Quæso, C. Aquilli, vosque, qui estis in consilio, ut, quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis. etenim rem facilius totam accipietis, si hæc meminertis; & me facile vestra existimatione revocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi. Nego fuisse causam, cur postularer: nego ex edicto possidere potuisse: nego possedisse. hæc tria cum docuero, perorabo.

II Non fuit causa, cur postulares. Qui hoc 37 intelligi potest? Quia Sex. Nævio, neque ex societatis ratione, neque privatim quidquam debuit Quintius. Quis huic rei testis est?

īdem, qui acerrimus adversarius. In hac re te, te, inquam, testem, Nævi, citabo. Annum, & eo diutius, post mortem C. Quintiī fuit in Gallia tecum simul Quintius. doce, te petiisse ab eo istam, nescio quam, innumerabilem pecuniam: doce, aliquando mentionem fecisse: dixisse deberi. debuisse concedam. Moritur C. Quintius; qui tibi, ut 38 ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit. heres ejus P. Quintius in Galliam ad te ipsum venit in agrum communem; eo denique, ubi non modo res erat, sed ratio quoque omnis, & omnes litteræ. Quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis tam negligens, quis tam tui, Sexte, dissimilis, qui, cum res ab eo, quicum contraxisset, recessisset, & ad heredem pervenisset, non heredem, cum primum vidisset, certiolem faceret? appellaret? rationem afferret? si quid in controversiam veniret, aut intra parietes, aut summo jure experiretur? Itane? quod viri optimi faciunt, ii, qui suos propinquos ac necessarios, caros & honestos esse atque haberi volunt; id Sex. Nævius non faceret, qui usque eo fervet, ferturque avaritia, ut de suis commodis aliquam partem nolit amittere, ne quam partem huic propinquo suo ullius ornamentī relinquat? Et is 39

pecuniam, si qua deberetur, non peteret, qui, quia, quod debitum numquam est, id datum non est, non pecuniam modo, verum etiam hominis propinqui sanguinem vitamque eripere conatur? Huic tu molestus esse videlicet noluisti, quem nunc respirare libere non finis? quem nunc interficere nefarie cupis, eum tu prudenter appellare volebas? Ita credo. hominem propinquum, tui observantem, virum bonum, pudentem, majorem natu, volebas, aut non audebas appellare. sæpe, ut sit, cum ipse te confirmasses, cum statuisses de pecunia mentionem facere, cum paratus meditatufque venisses; homo timidus, virginali verecundia, subito ipse te retinebas: excidebat repente oratio. cum cuperes appellare, non audebas, ne invitus audiret. id erat profecto. Credamus hoc, Sex. Nævium, 4° cujus caput oppugnet, ejus auribus pepercisse. Si debuisset, Sexte, petisses statim; si non statim, paulo quidem post; si non paulo, at aliquanto; sex quidem illis mensibus profecto; anno vertente sine controversia. Anno & sex mensibus vero, cum tibi quotidie potestas hominis fuisset admonendi, verbum nullum facis: biennio jam confecto fere, appellas. Quis tam perditus ac profusus nepos,

non adesa jam, sed abundantiam etiam pecunia,
 sic dissolutus fuisset, ut fuit Sex. Nævius?
 Cum hominem nomino, satis mihi videor di-
 cere. Debuit tibi C. Quintius, nunquam ⁴¹
 petisti. Mortuus est ille: res ad heredem
 venit. cum eum quotidie videres, post bien-
 nium denique appellas. Dubitabitur, utrum
 sit probabilius, Sex. Nævium statim, si quid
 deberetur, petiturum fuisse; an, ne appella-
 turum quidem biennio? Appellandi tempus
 non erat? At tecum plus annum vixit. In
 Gallia agi non potuit? At & in provincia
 jus dicebatur; & Romæ judicia fiebant. Re-
 stat, ut aut summa negligentia tibi obstiterit,
 aut unica liberalitas. Si negligentiam dices,
 mirabimur: si bonitatem, ridebimus. neque
 præterea quid possis dicere, invenio. Satis
 est argumenti, nihil esse debitum Nævio, quod
 tamdiu nihil petivit.

Quid si hoc ipsum, quod nunc facit, osten- ¹³
 do testimonio esse, nihil deberi? quid enim ⁴²
 nunc agit Sex. Nævius? qua de re contro-
 versia est? quod est hoc iudicium, in quo
 jam biennium versamur? quid negotii geri-
 tur, in quo ille tot & tales viros defatigat?
 Pecuniam petit. Nunc denique? verumta-
 men petat. audiamus. De rationibus & con- ⁴³

troverſis ſocietatis vult dijudicari. Sero-
 verum aliquando tamen: concedamus. Non,
 inquit, id ago, C. Aquilli, neque in eo nunc
 laboro. pecunia mea tot annos utitur P. Quin-
 tius. utatur ſane: non peto. Quid igitur
 pugnas? an, quod ſæpe multis in locis dixi-
 ſti, ne in civitate ſit? ne locum ſuum, quem
 adhuc honeſtiſſime defendit, obtineat? ne
 numeretur inter vivos? decernat de vita &
 ornamentis ſuis omnibus? apud judicem cau-
 ſam priore loco dicat: &, eam cum orarit,
 tum denique vocem accuſatoris audiat? quid?
 hoc quo pertinet? ut ocyus ad tuum perve-
 nias? At, ſi id velles, jam pridem actum eſſe
 44 poterat. Ut honeſtiore judicio conflictere?
 At ſine ſummo ſcelere P. Quintium, propin-
 quum tuum, jugulare non potes. Ut faci-
 lius judicium ſit? At neque C. Aquilius de
 capite alterius libenter judicat, & Q. Hor-
 tenſius contra caput non didicit dicere. Quid
 a nobis autem, C. Aquilli, refertur? Pecuniam
 petit. negamus deberi. judicium fiat
 ſtatim: non recuſamus. Numquid præterea?
 ſi veretur, ut res, judicio factò, parata ſit:
 judicatum ſolvi ſatis accipiat. quibus a me
 verbis ſatis accipiet, iisdem ipſe, quod peto,
 ſatisdet. actum jam poteſt eſſe, C. Aquilli.

Jam tu potes discedere liberatus molestia, pro-
 pe dicam, non minore, quam Quintius. Quid 45
 agimus, Hortensi? quid de hac conditione
 dicimus? possumus aliquando, depositis ar-
 mis, sine periculo fortunarum, de re pecu-
 niaria disceptare? possumus ita rem nostram
 persequi, ut hominis propinqui caput incolu-
 me esse patiamur? possumus petitoris perso-
 nam capere, accusatoris deponere? Immo,
 inquit, abs te satis accipiam: ego autem ti-
 bi non satisfidabo. Quis tandem nobis ista ju- 14
 ra tam æqua describit? quis hoc statuit, quod
 æquum sit in Quintium, id iniquum esse in
 Nævium? Quintii bona, inquit, ex edicto
 prætoris possessa sunt. Ergo, id ut confitear,
 postulas; ut, quod numquam factum esse ju-
 dicio defendimus, id, proinde quasi factum
 sit, nostro judicio confirmemus. Inveniri 46
 ratio, C. Aquilli, non potest, ut ad suum
 quisque quam primum, sine cujusquam dede-
 core, infamia, pernicieque perveniat? Pro-
 fecto, si quid deberetur, peteret: non omnia
 judicia fieri mallet, quam unum illud, unde
 hæc omnia nascuntur. Qui inter tot annos
 ne appellarit quidem Quintium, cum potestas
 esset agendi quotidie; qui, quo tempore pri-
 mum male agere cœpit, in vadimoniis disse-

rendis tempus omne consumserit; qui postea vadimonium quoque missum fecerit, hunc per insidias vi de agro communi dejecerit; qui, cum de re agendi, nullo recusante, potestas fuisset, sponsonem de probro facere maluerit; qui, cum revocetur ad id iudicium, unde hæc nata sunt omnia, conditionem æquissimam repudiet; fateatur, se non pecuniam, sed vitam & sanguinem petere; is non hoc palam dicit? mihi si quid deberetur, peterem, atque adeo jampridem abstuliffem.

47 nihil hoc tanto negotio, nihil tam invidioso iudicio, nihil tam copiosa advocacione uterer, si petendum esset: extorquendum est invito atque ingratis: quod non debet, eripiendum atque exprimendum est: de fortunis omnibus P. Quintius deturbandus est: potentes, disertis, nobiles omnes advocandi sunt: adhibenda vis est veritati: minæ jactentur: pericula intendantur: formidines opponantur, ut iis rebus aliquando victus & perterritus ipse cedat. Quæ mehercule omnia, cum, qui contra pugnent, video, & cum illum confessum confidero, adesse atque impendere videntur, neque vitari ullo modo posse. cum autem ad te, C. Aquilli, oculos animumque retuli; quo majore conatu studio-

que aguntur, eo leviora, infirmioraque existimo. Nihil igitur debuit, ut tu ipse prædicas.

Quid si debuisset? continuone causa fuisset, cur a prætore postulares, ut bona possideres? non opinor id quidem neque jus esse, neque cuiquam expedire. Quid igitur demonstrat? vadimonium sibi ait esse desertum. Antequam doceo, id factum non esse, libet mihi, C. Aquilli, ex officii ratione, atque ex omnium consuetudine, rem ipsam & factum simul Sex. Nævii considerare. Ad vadimonium non venerat, ut ais, is, quicum tibi affinitas, societas, omnes denique causæ, & necessitudines veteres intercedebant. illicone ad prætorem ire convenit? continuone verum fuit postulare, ut ex edicto bona possidere liceret? ad hæc extrema, & inimicissima jura tam cupide decurrebas, uti tibi nihil in posterum, quod gravius atque crudelius facere posses, reservares? Nam quid homini potest turpius, quid viro miserius, aut acerbius usu venire? quod tantum evenire dedecus, quæ tanta calamitas inveniri potest? Pecuniam si cuiquam fortuna ademit, aut si alicujus eripuit injuria; tamen, dum existimatio est integra, facile consolatur honestas egestatem. At non nemo aut ignominia affectus, aut judicio turpi

convictus, bonis quidem suis utitur; alterius
 opes, id quod miserrimum est, non exspectat:
 hoc tamen in miseris adjumento & solatio
 sublevatur. Cujus vero bona venierunt; cu-
 jus non modo illæ amplissimæ fortunæ, sed
 etiam victus vestitusque necessarius sub præ-
 cone cum dedecore subjectus est; is non mo-
 do ex numero vivorum exturbatur, sed, si
 fieri potest, infra etiam mortuos amanda-
 tur. Etenim mors honesta sæpe vitam quo-
 que turpem exornat: vita turpis ne morti
 50 quidem honestæ locum relinquit. Ergo her-
 cule, cujus bona ex edicto possidentur, hu-
 jus omnis fama & existimatio cum bonis si-
 mul possidetur: de quo libelli in celeberrimis
 locis proponuntur, huic ne perire quidem
 certe tacite obscureque conceditur: cui ma-
 gistri fiunt, & domini constituuntur, qui,
 qua lege & qua conditione pereat, pronun-
 ciant: de quo homine præconis vox prædicat,
 & pretium conficit, huic acerbissimum vivo
 videntique funus ducitur; si funus id habен-
 dum sit, quo non amici conveniunt ad exse-
 quias cohonestandas, sed bonorum emtores,
 ut carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas &
 16 distrahendas. Itaque majores nostri raro id
 51 accidere voluerunt; prætores, ut considerate

fieret, comparaverunt. Viri boni, cum palam
 fraudantur, cum experiundi potestas non est, ti-
 mide tamen & pedetentim istuc descendunt, vi-
 ac necessitate coacti, inviti, multis vadimoniis
 desertis, sæpe illusi ac destituti. Considerant
 enim, quid & quantum sit, alterius bona
 proscribere. Jugulare civem, ne jure quidem
 quisquam bonus vult: mavult enim comme-
 morare, se, cum posset perdere, pepercisse,
 quam, cum parcere potuerit, perdidisse.
 Hæc in homines alienissimos, denique inimi-
 cissimos, viri boni faciunt, & hominum exi-
 stimationis, & communis humanitatis causa:
 ut, cum ipsi nihil alteri scientes incommoda-
 rint, nihil ipsis jure incommodi cadere possit.
 Ad vadimonium non venit: quis? Propin-
 quus. Si res ista gravissima sua sponte vide-
 retur, tamen ejus atrocitas necessitudinis no-
 mine levaretur. Ad vadimonium non venit:
 quis? Socius. etiam gravius aliquid ei deberes
 concedere, quicum te aut voluntas congregas-
 set, aut fortuna conjunxisset. Ad vadimonium 52
 non venit: quis? Is, qui tibi præsto semper fuit.
 Ergo in eum, qui semel hoc commisit, ut tibi
 præsto non esset, omnia tela conjecisti, quæ pa-
 rata sunt in eos, qui permulta male agendi
 causa fraudandique fecerunt? Si dupondius 53

tuus ageretur, Sex. Nævi, si in parvula re captionis aliquid vererere, non statim ad C. Aquillium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, concurrisses? Cum jus amicitiae, societatis, affinitatis ageretur: cum officii rationem atque existimationis duci conveniret: eo tempore tu non modo ad C. Aquillium, aut L. Lucullum, sed ne ipsum quidem ad te retulisti: ne hæc quidem tecum locutus es? Horæ duæ fuerunt; Quintius ad vadimonium non venit. quid ago? Si mehercule hæc tecum duo verba fecisses, Quid ago? respirasset cupiditas atque avaritia paululum: aliquid loci rationi & consilio dedisses: tu te collegisses: non in eam turpitudinem venisses, ut hoc tibi esset apud tales viros confitendum, qua tibi vadimonium non sit obitum, eadem de hora consilium cepisse, hominis propinqui fortunas funditus evertere.

17 Ego pro te nunc hoc consulo post tempus,
54 & in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. Quæro abs te, C. Aquilli, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle: vadimonium mihi non obiit quidam socius & affinis meus, quicum mihi necessitudo vetus, controversia de re pecuniaria recens intercedit. postulone a prætore,

ut ejus bona mihi possidere liceat? an, cum Romæ domus ejus, uxor, liberi sint, domum potius denuntiem? Quid est, quod hac tandem de re vobis possit videri? Profecto si recte vestram bonitatem atque prudentiam cognovi, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri: primum, expectare: deinde, si latitare ac diutius ludificare videatur, amicos convenire: quærere, quis procurator sit: domum denuntiare. Dici vix potest, quam multa sint, quæ respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam necessariam devenire. Quid ad hæc Nævius? ridet scilicet nostram 55 amentiam, qui in vita sua rationem summi officii desideremus, & instituta bonorum virorum requiramus. Quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia ac diligentia? viderint, inquit, ista officia viri boni: de me autem ita considerent: non, quid habeam, sed quibus rebus invenerim, quærant; & quemadmodum natus, & quo pacto educatus sim, memini. vetus est, *De scurra multo facilius divitem, quam patremfamilias fieri posse.* Hæc ille, si verbis non audet, re quidem 56 vera palam loquitur. Etenim si vult virorum bonorum instituto vivere, multa oportet dis-

cat, atque dediscat: quorum illi ætati utrumque
 18 que difficile est. Non dubitavi, inquit, cum
 vadimonium desertum esset, bona proscribere.
 Improbe: verum, quoniam tu id tibi
 arrogas, & concedi postulas, concedamus.
 Quid si numquam deseruit? si ista causa abs
 te tota per summam fraudem & malitiam fi-
 cta est? si vadimonium omnino tibi cum P.
 Quintio nullum fuit? quo te nomine appel-
 lemus? improbum? at, etiam si desertum va-
 dimonium esset, tamen in ista postulatione &
 proscriptione bonorum, improbissimus repe-
 riebare. num malitiosum? non negas. frau-
 dulentum? jam id quidem arrogas tibi, &
 præclarum putas. audacem? cupidum? per-
 fidiosum? vulgaria & obsoleta sunt; res au-
 57 tem nova atque inaudita. Quid ergo est?
 vereor mehercule, ne aut gravioribus utar
 verbis, quam natura fert, aut levioribus,
 quam causa postulat. Ais esse vadimonium
 desertum. Quæsit a te statim, ut Romam
 rediit, Quintius, quo die vadimonium istuc
 factum esse diceres. respondisti statim, Nonis
 Februarii. Discedens in memoriam rediit quin-
 tius, quo die Roma in Galliam profectus sit.
 ad ephemeridem revertitur. invenitur dies pro-
 fectionis, prid. Kalend. Februarii. Nonis Feb.

si Romæ fuit, causæ nil dicimus, quin tibi
 vadimonium promiserit. Quid? hoc inveni- 58
 ri qui potest? profectus est una L. Albius,
 homo cum primis honestus. dicet testimo-
 nium. Prosecuti sunt familiares & Albius,
 & Quintium. dicent hi quoque testimonium.
 litteræ P. Quintii, testes tot, quibus omni-
 bus causa justissima est, cur scire potuerint,
 nulla, cur mentiantur, cum adstipulatore tuo
 comparabuntur? Et in hac ejusmodi causa P. 59
 Quintius laborabit? & diutius in tanto metu
 miser periculoque versabitur? & vehemen-
 tius eum gratia adversarii perterrebit, quam
 fides judicis consolabitur? Vixit enim semper
 inculte, atque horride: natura tristi ac re-
 condita fuit: non ad solarium, non in cam-
 po, non in conviviis versatus est: id egit,
 ut amicos observantia, rem parsimonia reti-
 neret. antiquam officii rationem dilexit, cu-
 jus splendor omnis his moribus obsolevit. At,
 si in causa pari discedere inferior videretur,
 tamen esset non mediocriter conquerendum:
 nunc, in causa superiore, ne ut par quidem
 sit, postulat, inferiorem esse sese patitur, dun-
 taxat usque eo, ne cum bonis, fama, for-
 tunisque omnibus Sex. Nævii cupiditati cru-
 delitatisque dedatur.

- 19 Docui, quod primum pollicitus sum, C.
 60 Aquilli, causam omnino, cur postularet, non
 fuisse: quod neque pecunia debebatur: &
 si maxime deberetur, commissum nihil esse,
 quare ad istam rationem perveniretur. At-
 tende nunc, ex edicto prætoris, bona P. Quin-
 tii possideri nullo modo potuisse. Recita edi-
 ctum: QVI FRAVDATIONIS CAUSA
 LATITARIT. Non est is Quintius: nisi
 si latitant, qui ad negotium suum, relicto
 procuratore, proficiscuntur. CUI HERES
 NON EXSTABIT. Ne is quidem. QVI
 EXSVLII CAUSA SOLVM VERTE-
 RIT.** Quo tempore existimas oportuisse,
 Nævi, absentem Quintium defendi, aut quo-
 modo? tum, cum postulabas, ut bona pos-
 sideres? nemo affuit. neque enim quisquam
 divinare poterat, te postulaturum: neque
 quemquam attinebat id recusare, quod præ-
 tor, non fieri, sed ex edicto suo fieri jubebat.
- 61 Qui locus igitur absentis defendendi procu-
 ratori primus datus est? Cum proscribebas?
 Ergo affuit: non passus est: libellos dejecit
 Sex. Alphenus. qui primus erat officii gra-
 dus, servatus est a procuratore summa cum
 diligentia. Videamus, quæ deinde sint con-
 secuta. Hominem P. Quintii deprehendis in

publico: conaris abducere. non patitur Alphenus: vi tibi adimit: curat, ut domum reducatur ad Quintium. Hic quoque summe constat procuratoris diligentis officium. Debere tibi dicis Quintium: procurator negat. Vadari vis: promittit. In jus vocas: sequitur. Judicium postulas: non recusat. Quid aliud sit absentem defendi, ego non intelligo. At quis erat procurator? Credo aliquem e-⁶²ctum hominem, egentem, litigiosum, improbum, qui posset scurræ divitis quotidianum convicium sustinere. Nihil minus. Eques Romanus locuples, sui negotii bene gerens: denique is, quem, quoties Nævius in Galliam profectus est, procuratorem Romæ reliquit. Et audes, Sex. Nævi, negare, absentem de-²⁰fensum esse Quintium, cum eum defenderit idem, qui te solebat? &, cum is judicium acceperit pro Quintio, cui tu & rem & famam tuam commendare proficiscens, & concedere solebas: conaris hoc dicere, neminem exstitisse, qui Quintium judicio defenderet? Postulabam, inquit, ut satisfidaretur.⁶³ Injuria postulabas. Ita jubebare: recusabat Alphenus. Ita: verum prætor decernebat: tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit, teneo. non est istud judicium pati, neque

judicio defendere, cum auxilium a tribunis petas. Hoc ego, cum attendo, qua prudentia sit Hortensius, dicturum esse eum non arbitror. cum autem antea dixisse audio, & causam ipsam considero, quid aliud dicere possit, non reperio, fatetur enim, libellos Alphenum dejecisse, vadimonium promississe, judicium quin acciperet in ea ipsa verba, quæ Nævius edebat, non recusasse; ** ita tamen, more & instituto, per eum magistratum, qui auxilii causa constitutus est. Aut
64 hæc facta non sint, necesse est; aut C. Aquilius, talis vir, juratus, hoc jus in civitate constituat, cujus procurator non recusarit omnia judicia, quæ quisque in verba postularit: cujus procurator a prætore tribunos appellare ausus sit, eum non defendi: ejus bona recte possideri posse: ei misero, absenti, ignaro, omnia fortunarum suarum, omnia vitæ ornamenta per summum dedecus & igno-
65 miniam deripi convenire. Quod si probari nemini potest; illud certe probari omnibus necesse est, defensum esse judicio absentem Quintium. Quod cum ita est, ex edicto bona possessa non sunt. At enim tribuni plebis ne audierunt quidem. Fateor, si ita est, procuratorem decreto prætoris oportuisse parere.

Quid si M. Brutus intercessurum se dixit palam, nisi quid inter ipsum Alphenum & Nævium conveniret? videturne intercessisse appellatio tribunorum, non moræ, sed auxilii causa? Quid deinde fit? Alphenus, ut omnes **21** intelligere possent, iudicio defendi Quintium, ⁶⁶ ne qua subesse posset aliena aut ipsius officio, aut hujus existimatione suspicio, viros bonos complures advocat. testatur, isto audiente, se pro communi necessitudine id primum petere, ne quid atrocius in P. Quintium absentem sine causa facere conetur. si autem inimicissime atque infestissime contendere perseveret, se paratum esse omni recta atque honesta ratione defendere, quod petat, non deberi: se iudicium id, quod edat, accipere. Ejus rei, conditionisque tabellas ⁶⁷ ob- signaverunt viri boni complures: res in dubium venire non potest. sit, rebus omnibus integris, neque proscriptis, neque possessis bonis, ut Alphenus promittat Nævio, si Quintium. Venit ad vadimonium Quintius. jacet res in controversiis, isto calumniante, biennium, usque dum inveniretur, qua ratione res ab usitata consuetudine recederet, & in hoc singulare iudicium causa omnis concluderetur. Quod officium, C. Aquilli, com- ⁶⁸

memorari procuratoris potest, quod ab Alphenno præteritum esse videatur? Quid affertur, quare P. Quintius absens negetur esse defensus? An vero id, quod Hortensium, quia nuper injecit, & quia Nævius semper id clamat, dicturum arbitror, non fuisse Nævio parem certationem cum Alphenno, illo tempore, illis dominantibus? quod si velim confiteri; illud, opinor, concedent, non procuratorem P. Quintii neminem fuisse, sed gratiosum fuisse. Mihi autem ad vincendum satis est, fuisse procuratorem, quicum experiri posset. Qualis is fuerit, si modo absentem defendebat per jus, & per magistratum, nihil ad rem arbitror pertinere. Erat enim, 69 inquit, illarum partium. Quidni? qui apud te esset educatus; quem tu a puero sic instituisses, ut nobili, ne gladiatori quidem, cederet. sicut tu semper summe concupisti; idem volebat Alphenus. ea re tibi cum eo par contentio erat. Bruti, inquit, erat familiaris. itaque is intercedebat: tu contra Burrieni, qui injuriam decernebat: omnium denique illorum, qui tum & poterant per vim & scelus plurimum, & quod poterant, id audebant. An omnes tu istos vincere volebas, qui nunc, tu ut vincas, tantopere laborant? aude id dicere, non palam, sed his

ipsis, quos advocasti. Neque enim inter stu-
 dium vestrum quidquam, ut opinor, inter-
 fuit. Ingenio, venustate, artificio tu facile
 vicisti. ut alia omittam, hoc satis est. Al-
 phenus cum iis, & propter eos periit, quos
 diligebat: tu, postquam, qui tibi erant ami-
 ci, non poterant vincere; ut amici tibi essent,
 qui vincebant, effecisti. Tametsi nolo eam 70
 rem commemorando renovare, cujus omnino
 rei memoriam omnem tolli funditus ac dele-
 ri arbitror oportere. Unum illud dico: si 22
 propter partium studium potens erat Alphe-
 nus; potentissimus Nævius: si fretus gratia
 postulabat aliquid iniquius Alphenus; multo
 iniquiora Nævius impetrabat. Quodsi tum 71
 par tibi jus cum Alpheno fuisse non putas,
 quia tamen aliquem contra te advocare po-
 tuerat: quia magistratus aliquis reperiebatur,
 apud quem Alpheni causa consisteret: quid
 hoc tempore Quintio statuendum est? cui
 neque magistratus adhuc æquus inventus est,
 neque iudicium redditum est usitatum: non
 conditio, non sponsio, non denique ulla un-
 quam intercessit postulatio, mitto æqua, ve-
 rum ante hoc tempus ne fando quidem audi-
 ta. De re pecuniaria cupio contendere: non
 licet. At ea controversia est. nihil ad me

attinet; causam capitis dicas, oportet. Accusa, ubi ita necesse est. non, inquit, nisi tu ante, novo modo, priore loco dixeris. dicendum necessario est: præstituendæ horæ ad arbitrium nostrum: iudex ipse arcebitur.

72 Quid tum? Tu aliquem patronum invenies, hominem antiqui officii, qui splendorem nostrum, & gratiam negligat? pro me pugnet L. Philippus, eloquentia, gravitate, honore florentissimus civitatis: dicet Hortensius, excellens ingenio, nobilitate, existimatione: aderunt autem homines nobilissimi ac potentissimi, quorum frequentiam & confessum non modo P. Quintius, qui de capite decernit, sed quivis, qui extra periculum sit, perhorrescat. Hæc est iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alphenum velitaberis: huic ne ubi confisteret quidem contra te, locum reliquisti. Quare aut doceas oportet, Alphenum negasse se procuratorem esse, non decessisse libellos, iudicium accipere noluisse; aut, cum hæc ita facta sint, ex edicto te bona P. Quintii non possedisse concedas.

23 Etenim si ex edicto possedisti; quæro, cur bona non venierint: cur ceteri sponsores & creditores non convenerint. Nemone fuit, cui deberet Quintius? Fuerunt, & complu-

res fuerunt: propterea quod C. frater aliquantum æris alieni reliquerat. Quid ergo est? Homines erant ab hoc omnes alienissimi; & iis debebatur: neque tamen quisquam inventus est tam insignite improbus, qui violare P. Quintii existimationem absentis auderet. Unus fuit, affinis, socius, necessarius, Sex. 74 Nævius, qui cum ipse ultro deberet, quasi eximio præmio sceleris exposito, cupidissime contenderet, ut per se afflictum atque eversum propinquum suum, non modo honeste partis bonis, verum etiam communi luce privaret. Ubi erant ceteri creditores? denique hoc tempore ubi sunt? quis est, qui fraudationis causa latuisse dicat? quis, qui absentem defensum neget esse Quintium? nemo invenitur. At contra omnes, quibuscum ra- 75 tio huic aut est, aut fuit, adsunt, defendunt: fides hujus multis locis cognita, ne perfidia Sex. Nævii derogetur, laborant. In hujusmodi sponfionem testes dare oportebat ex eo numero, qui hæc dicerent: vadimonium mihi deseruit: me fraudavit: a me nominis ejus, quod infitiatus esset, diem petivit: ego experiri non potui: latitavit, procuratorem nullum reliquit. Horum nihil dicitur. Parantur testes, qui hæc dicant. Verum, opinor,

viderimus, cum dixerint. unum tamen hoc cogitent, ita se graves esse, ut si veritatem volent retinere, gravitatem possint obtinere; si eam negligent, ita leves sint, ut omnes intelligant, non ad obtinendum mendacium, sed verum probandum, auctoritatem adjuvare.

24 re. Ergo hæc duo quæro: primum, qua
 76 ratione Nævius susceptum negotium non transigerit; hoc est, cur bona, quæ ex edicto possidebat, non vendiderit: deinde, cur ex tot creditoribus aliis ad istam rationem nemo accesserit; ut necessario confiteare, neque eorum tam temerarium quemquam fuisse, neque te ipsum id, quod turpissime suscepisses, perseverare & transigere potuisse. Quid si tu ipse, Sex. Nævi, statuisti, bona P. Quintii ex edicto possessa non esse? opinor, tuum testimonium, quod in aliena re leve esset, id in tua, quoniam contra te est, gravissimum debet esse. Emisti bona Sex. Alpheni, L. Sulla dictatore vendente. socium tibi in hujus bonis edidisti Quintium. Plura non dico. Cum eo tu voluntariam societatem coibas, qui te in hereditaria societate fraudarat; & eum judicio tuo comprobabas, quem spoliatum fama fortunisque omnibus arbitrabare?

77 Diffidebam mehercule, C. Aquilli, fatis

animo certo & confirmato me posse in hac
 causa consistere. Sic cogitabam; cum con-
 tra dicturus esset Hortensius, & cum esset
 attente auditurus Philippus, fore uti permul-
 tis in rebus timore prolaberer. Dicebam huic
 Q. Roscio, cujus soror est cum P. Quintio,
 cum a me peteret, & summe contenderet, ut
 suum propinquum defenderem, mihi perdiffi-
 cile esse contra tales oratores non modo tan-
 tam causam perorare, sed omnino verbum
 facere conari. Cum cupidius instaret; ho-
 mini pro amicitia familiaris dixi, mihi vide-
 ri ore durissimo esse, qui præsente eo gestum
 agere conaretur: qui vero cum ipso conten-
 derent, eos, etiamsi quid antea recti aut ve-
 nusti habere visi sunt, id admittere: ne quid
 mihi ejusmodi accideret, cum contra talem
 artificem dicturus essem, me vereri. Tum ²⁵
 mihi Roscius & alia multa confirmandi mei ⁷⁸
 causa dixit: & mehercule, si nihil diceret,
 tacito ipso officio & studio, quod habebat
 erga propinquum suum, quemvis commove-
 ret. Etenim, cum artifex ejusmodi sit, ut
 solus dignus videatur esse, qui in scena spe-
 ctetur: tum vir ejusmodi est, ut solus dignus
 videatur, qui eo non accedat. Verumtamen,
 quid si, inquit, habes ejusmodi causam, ut

hoc tibi planum sit faciendum, neminem esse, qui possit biduo, aut summum triduo, septingenta millia passuum ambulare? tamen ne vereris, ut possis hæc contra Hortensium contendere? minime, inquam. Sed quid id ad rem? Nimirum, inquit, in eo causa consistit. Quomodo? Docet me ejusmodi rem, & factum simul Sex. Nævii, quod, si solum proferretur, satis esse deberet. Quod abs te, C. Aquilli, & a vobis, qui adestis in consilio, quæso, ut diligenter attendatis. profecto intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnasse & audaciam; hinc veritatem & pudorem, quoad potuerit, restitisse. Bona postulas, ut ex edicto possidere liceat. quo die? te ipsum, Nævi, volo audire: volo, inauditum facinus, ipsius, qui id commisit, voce convinci. Dic, Nævi, diem. Ante V. Kalend. intercalares. Bene agis. quam longe est hinc in saltum vestrum Gallicanum? Nævi, te rogo. dcc millia passuum. Optime. De saltu dejicitur Quintius. quo die? possumus hoc quoque ex te audire? Quid taces? dic, inquam, diem. pudet dicere. Intelligo: verum & fero, & nequicquam pudet. dejicitur de saltu, C. Aquilli, pridie Kalend. intercalares. biduo post, aut ut statim

de jure aliquis cucurrerit, non toto triduo
 dcc millia passuum conficiuntur. O rem in- 80
 credibilem! o cupiditatem inconsideratam!
 o nuntium volucrem! Administri & satellites
 Sex. Nævii Roma trans Alpes in Sebusianos
 biduo veniunt. O hominem fortunatum, qui
 ejusmodi nuntios, seu potius Pegasos habeat!
 Hic ego, si Crassi omnes cum Antoniis exsi- 26
 stant, si tu, L. Philippe, qui inter illos flo-
 rebas, hanc causam voles cum Hortensio di-
 cere, tamen superior sim necesse est. Non
 enim, quemadmodum putatis, omnia sunt in
 eloquentia. est quædam tamen ita perspicua
 veritas, ut eam infirmare nulla res possit. An 81
 antequam ostulasti, ut bona possideres, mi-
 sisti, qui curarent, ut dominus de suo fundo
 a sua familia vi dejiceretur? Utrumlibet eli-
 ge. alterum incredibile est; alterum nefa-
 rium; & ante hoc tempus utrumque inaudi-
 tum. Septingenta millia passuum vis esse de-
 cursa biduo? dic. negas? ante igitur misisti.
 malo. Si enim illud diceres; improbe men-
 tiri viderere: cum hoc confiteris; id te ad-
 misisse concedis, quod ne mendacio quidem
 tegere possis. Hoc consilium Aquillio, &
 talibus viris, tam cupidum, tam audax, tam
 temerarium probabitur? Quid hæc amentia, 82

quid hæc festinatio, quid hæc immaturitas tanta significat? non vim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam jus, quam officium, quam pudorem? Mittis injus prætoris. quo consilio? jussurum sciebas? quid? cum jussisset, tum mittere nonne poteras? Postulaturus eras. Quando? post dies xxx. Nempe si te nihil impediret: si voluntas eadem maneret: si valeres: denique si viveres. Prætor jussisset. Opinor, si vellet, si valeret, si jus diceret, si nemo recusaret, quin ex ipsius decreto & satisfidare
 83 & judicium accipere vellet. Nam, per deos immortales, si Alphenus, procurator P. Quintii, tibi tum satisfidare, & judicium accipere vellet, denique omnia, quæ postulares, facere voluisset, quid ageres? revocares eum, quem in Galliam miseras? At hic quidem jam de fundo expulsus; jam a suis diis penatibus præceps ejectus; jam (quod indignissimum est) suorum fervorum manibus, nuntio atque imperio tuo, violatus esset. Corrigeres hæc, scilicet, tu postea. De cujusquam vita dicere audes, qui hoc concedas necesse est, ita te cæcum cupiditate & avaritia fuisse, ut, cum postea quid futurum esset, ignores, accidere autem multa possent, spem ma-

lesicii præsentis in incerto reliqui temporis
 eventu collocares? Atque hæc perinde lo-
 quor, quasi ipso illo tempore, cum te prætor
 jussisset ex edicto possidere, si in possessionem
 misisses, debueris, aut potueris P. Quintium
 de possessione deturbare.

Omnia sunt, C. Aquilli, ejusmodi, qui-²⁷
 vis ut perspicere possit, in hac causa impro-⁸⁴
 bitatem & gratiam cum inopia & veritate
 contendere. Prætor te quemadmodum possi-
 dere jussit? opinor ex edicto. Sponsio quæ
 in verba facta est? **SI EX EDICTO PRAE-
 TORIS BONA P. QUINTII POSSESSA
 NON SINT.** Redeamus ad edictum. Id
 quemadmodum jubet possidere? Num quid
 est causæ, C. Aquilli, quin si longe aliter pos-
 sedit, quam prætor edixit, iste ex edicto non
 possederit, ego sponsione vicerim? Nihil opinor.
 cognoscamus edictum. **QVI EX EDICTO
 MEO IN POSSESSIONEM VENERINT.**
 De te loquitur, Nævi, quemadmodum tu putas.
 ais enim te ex edicto venisse: tibi, quid facias,
 definit: te instituit, tibi præcepta dat. **EOS
 ITA VIDETVR IN POSSESSIONE ES-
 SE OPORTERE. Quomodo? QVOD IBI-
 DEM RECTE CYSTODIRE POTERVNT,
 ID IBIDEM CYSTODIANT. QVOD NON**

POTERVNT, ID AVFERRE ET ABDV-
 CERE LICEBIT. Quid tum? DOMI-
 NVM, inquit, INVITVM DETRVDERE
 NON PLACET. Eum ipsum, qui frau-
 dandi causa latitet: eum ipsum, quem judi-
 cio nemo defendat: eum ipsum, qui cum
 omnibus creditoribus suis male agat, invitum
 85 de prædio detrudi vetat. Proficiscenti tibi in
 possessionem prætor ipse, Sex. Nævi, palam
 dicit: ita possideto, ut tecum simul possideat
 Quintius: ita possideto, ut Quintio vis ne
 afferatur. Quid? tu id quemadmodum ob-
 servas? mitto illud dicere, eum, qui non
 latitarit, cui Romæ domus, uxor, liberi,
 procurator esset: eum, qui tibi vadimonium
 non deseruisset: hæc omnia mitto: illud di-
 co, dominum expulsus esse de prædio; do-
 mino a familia sua manus allatas esse ante
 suos Lares familiares. hoc dico.

* * * * *

28 *Nævium ne appellasse quidem Quintium,
 cum simul esset, experiri posset quotidie: de-
 inde quod omnia judicia difficillima, cum
 summa sua invidia, maximoque periculo P.
 Quintii fieri mallet, quam illud pecuniarium
 iudicium, quod uno die transigi posset: ex
 quo uno hæc omnia nata & profecta esse con-

ce-

cedit. quo in loco conditionem tuli, si vellet pecuniam petere, P. Quintium judicatum solvi satisfidaturum, dum ipse, si quid peteret, pari conditione uteretur.

Ostendi, quam multa ante fieri conven-⁸⁶erit, quam hominis propinqui bona possideri postularentur: præsertim cum Romæ domus ejus, uxor, liberi essent, & procurator æque utriusque necessarius. Docui, cum desertum esse dicat vadimonium, omnino vadimonium nullum fuisse: quo die hunc sibi promississe dicat, eo die ne Romæ quidem eum fuisse, id testibus me pollicitus sum planum facturum, qui & scire deberent, & causam, cur mentirentur, non haberent. Ex edicto autem non potuisse bona possideri, demonstravi; quod neque fraudandi causa latitasset, neque exilii causa solum vertisse diceretur. Reliquum est, ut eum nemo judi-⁸⁷cio defenderit. quod contra copiosissime defensum esse contendi, non ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore atque improbo, sed ab equite Romano, propinquo & necessario suo, quem ipse Sex. Nævius procuratorem relinquere antea consueffet: neque eum, si tribunos appellarit, idcirco minus judicium pati paratum fuisse: neque potentia

procuratoris Nævio jus ereptum: contra istum
potentia sua tum tantummodo superiorem
fuisse, nunc nobis vix respirandi potestatem
29 dare. Quæsi vi, quæ causa fuisset, cur bo-
38 na non venissent, cum ex edicto possideren-
tur. deinde illud quoque requisivi, qua ra-
tione ex tot creditoribus nemo neque tum
idem fecerit, neque nunc contra dicat, omnes-
que pro P. Quintio pugnent: præsertim cum
in tali iudicio testimonia creditorum existi-
mentur ad rem maxime pertinere. Postea
sum usus adversarii testimonio, qui sibi eum
nuper edidit socium, quem, quo modo nunc
intendit, ne in vivorum quidem numero tum
demonstrat fuisse. Tum illam incredibilem
celeritatem, seu potius audaciam, protuli:
confirmavi necesse esse, aut biduo DCC mil-
lia passuum esse decursa, aut Sex. Nævium
diebus compluribus ante in possessionem mi-
89 sisse, quam postularet, uti ei liceret bona pos-
sidere. Postea recitavi edictum, quod aper-
te dominum de prædio detrudi vetaret: in
quo constitit, Nævium ex edicto non posse-
disse, cum confiteretur ex prædio vi detru-
sum esse Quintium. Omnino autem bona pos-
sessa non esse constitui: quod bonorum pos-
sessio spectetur non in aliqua parte, sed in

universis, quæ teneri ac possideri possint. Dixi, Romæ domum fuisse, quo iste ne adspirarit quidem: servos complures, ex quibus iste possederit neminem, ne attigerit quidem: unum fuisse, quem attingere conatus sit: prohibitum fuisse: quievisse. In ipsa Gallia ⁹⁰ cognostis in prædia privata Quintii Sex. Nævium non venisse. Denique ex ipso saltu, quem, per vim expulso socio, possedit, servos privatos Quintii non omnes ejectos esse. Ex quo, & ex ceteris dictis, factis, cogitatisque Sex. Nævii, quivis potest intelligere, istum nihil aliud egisse, neque nunc agere, nisi uti per vim, per injuriam, per iniquitatem judicii, totum agrum, qui communis est, suum facere possit.

Nunc causa perorata, res ipsa, & periculi ³⁰ magnitudo, C. Aquilli, cogere videtur, ⁹¹ ut te atque eos, qui tibi in consilio sunt, obsecret obtesteturque P. Quintius per senectutem ac solitudinem suam, nihil aliud, nisi ut vestræ naturæ bonitatisque obsequamini: ut, cum veritas cum hoc faciat, plus hujus inopia possit ad misericordiam, quam illius opes ad crudelitatem. Quo die ad te judicem ⁹² venimus, eodem die illorum minas, quas ante horrebamus, negligere cœpimus. Si cau-

fa cum causa contenderet; nos nostram per-
 facile cuivis probaturos statuebamus. Quod
 vitæ ratio cum ratione vitæ decerneret; id-
 circo nobis etiam magis te iudice opus esse
 arbitrati sumus. Ea res enim nunc in discrimine
 versatur, utrumne possit se contra luxu-
 riam ac licentiam rusticana illa atque inculta
 parsimonia defendere: an deformata, atque
 ornamentis omnibus spoliata, nuda, cupiditati
 93 petulantiaque addicatur, Non comparat se
 tecum gratia P. Quintius, Sex. Nævi: non
 opibus, non facultate contendit. omnes tuas
 artes, quibus tu magnus es, tibi concedit.
 Fatetur, se non belle dicere, non ad volun-
 tatem loqui posse, non ab afflictâ amicitia
 transfugere, atque ad florentem aliam devo-
 lare: non profusis sumtibus vivere: non or-
 nare magnifice splendideque convivium: non
 habere domum clausam pudori & sanctimo-
 niæ, patentem, atque adeo expositam cupidi-
 tati & voluptatibus: contra, sibi officium, fi-
 dem, diligentiam, vitam omnino semper hor-
 ridam atque aridam cordi fuisse. ista supe-
 riora esse, ac plurimum posse his moribus
 94 sentit. Quid ergo est? non usque eo tamen,
 ut in capite fortunisque hominum honestissi-
 morum dominantur ii, qui relicta bonorum

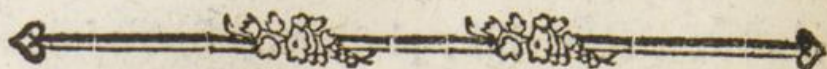
virorum disciplina, & quæstum & sumptum Gallonii sequi maluerunt, atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia perfidiaque vixerunt. Si licet vivere eum, quem Sex. Nævius non vult: si est homini honesto locus in civitate, invito Nævio: si fas est respirare P. Quintium, contra nutum ditionemque Nævii: si quæ pudore ornamenta sibi peperit, ea potest contra petulantiam, te defendente, obtinere: spes est, & hunc miserum atque infelicem aliquando tandem posse consistere. Sin & poterit Nævius id, quod libet, & ei libebit, quod non licet: quid agendum est? qui deus appellandus est? cuius hominis fides imploranda est? qui denique questus, qui mœror dignus inveniri in calamitate tanta potest? Miserum est exturbari fortunis omnibus; miserius est, injuria. acerbum est ab aliquo circumveniri; acerbius, a propinquo. calamitosum est bonis everti; calamitosius, cum dedecore. funestum est a forti atque honesto viro jugulari; funestius, ab eo, cujus vox in præconio quæstu prostitit. indignum est a pari vinci aut superiore; indignius, ab inferiore atque humiliore. luctuosum est tradi alteri cum bonis; luctuosius, inimico. horribile est causam capitis di-

96 cere; horribilius, priore loco dicere. Omnia
 circumspexit Quintius, omnia periclitatus
 est, C. Aquilli: non prætorem modo, a quo
 jus impetraret, invenire non potuit, atque
 adeo ne unde arbitrato quidem suo postula-
 ret: sed ne amicos quidem Sex. Nævii; quo-
 rum sæpe & diu ad pedes jacuit stratus, ob-
 secrans per deos immortales, ut aut secum
 jure contenderent, aut injuriam sine ignomi-
 97 nia sibi imponerent. Denique ipsius inimici
 vultum superbissimum subiit: ipsius Sex. Næv-
 vii lacrymans manumprehendit, in propin-
 quorum bonis proscribendis exercitatum: ob-
 secravit per fratris sui mortui cinerem, per
 nomen propinquitatis, per ipsius conjugem &
 liberos, quibus propior P. Quintio nemo est,
 ut aliquando misericordiam caperet; aliquam,
 si non propinquitatis, at ætatis suæ; si non
 hominis, at humanitatis rationem haberet:
 ut secum aliquid, integra sua fama, qualibet,
 dummodo tolerabili, conditione transigeret.

98 Ab ipso repudiatus, ab amicis ejus non sub-
 levatus, ab omni magistratu agitato atque
 perterritus, quem præter te appellet, habet
 neminem: tibi se, tibi suas omnes opes for-
 tunaque commendat: tibi committit existi-
 mationem ac spem reliquæ vitæ. Multis

vexatus contumeliis, plurimis jactatus injuriis, non turpis ad te, sed miser confugit: e fundo ornatissimo dejectus, ignominiis omnibus appetitus, cum illum in suis paternis bonis dominari videret, ipse filix nubili dotem conficere non posset, nihil alienum tamen vita superiore commisit. Itaque te hoc obsecrat, C. Aquilli, ut, quam existimationem, quam honestatem in judicium tuum, prope acta jam ætate decursaque, attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco efferre: ne is, de cujus officio nemo unquam dubitavit, sexagesimo denique anno, dedecore, macula, turpissimaque ignominia notetur: ne ornamentis ejus omnibus Sex. Nævius pro spoliis abutatur: ne per te ferat, quo minus, quæ existimatio P. Quintium usque ad senectutem perduxit, eadem usque ad rogam prosequatur.

M. TVLLII CICERONIS

PRO

SEX. ROSCIO AMERINO

ORATIO SECUNDA.

CREDO ego vos, iudices, mirari, quid
¹ fit, quod, cum tot summi oratores homines-
 que nobilissimi sedeant, ego potissimum sur-
 rexerim, qui neque ætate, neque ingenio,
 neque auctoritate sim cum iis, qui sedeant,
 comparandus. Omnes enim hi, quos vide-
 tis adesse in hac causa, injuriam novo scele-
 re conflata[m] putant oportere defendi; defen-
 dere ipsi propter iniquitatem temporum non
 audent. Ita fit, ut adsint, propterea quod
 officium sequuntur; taceant autem idcirco,
² quia periculum metuunt. Quid ergo? au-
 dacissimus ego ex omnibus? minime. at tan-
 to officiosior, quam ceteri? ne istius quidem
 laudis ita sum cupidus, ut aliis eam prærep-
 tam velim. Quæ me igitur res præter cete-
 ros impulit, ut causam Sex. Roscii recipe-

rem? quia, si quis istorum dixisset, quos videtis adesse, in quibus summa auctoritas est atque amplitudo; si verbum de republica fecisset, id quod in hac causa fieri necesse est; multo plura dixisse, quam dixisset, putaretur: ego etiamsi omnia, quæ dicenda sunt, 3 libere dixerō, nequāquam tamen similiter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit. deinde, quod ceterorum neque dictum obscurum potest esse, propter nobilitatem & amplitudinem, neque temere dicto concedi, propter ætatem & prudentiam: ego si quid liberius dixerō, vel occultum esse propterea, quod nondum ad rempublicam accessi, vel ignosci adolescentiæ meæ poterit: tametsi non modo ignoscendi ratio, verum etiam cognoscendi consuetudo jam de civitate sublata est. Accedit illa quoque causa, quod a ceteris 4 forsitan ita petatum sit, ut dicerent, ut utrumvis salvo officio se facere posse arbitrarentur: a me autem ii contenderunt, qui apud me & amicitia, & beneficiis, & dignitate plurimum possunt, quorum ego neque benivolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aspernari, nec voluntatem negligere debebam. His de causis ego huic causæ patro- 2
nus exstiti, non electus unus, qui maximo 5

ingenio, sed relictus ex omnibus, qui minimo periculo possem dicere: neque uti satis firmo præsidio defensus Sex. Roscius, verum uti ne omnino desertus esset. Forsitan quæ-
ratis, qui iste terror sit, & quæ tanta formido, quæ tot ac tales viros impediatur, quominus pro capite & fortunis alterius, quemadmodum consueverunt, causam velint dicere. Quod adhuc vos ignorare non mirum est, propterea quod consulto ab accusatoribus ejus rei, quæ conflavit hoc iudicium, mentio facta non est. Quæ res ea est? bona patris hujusce Sex. Roscii, quæ sunt sexagies: quæ de viro fortissimo & clarissimo, L. Sulla, quem honoris causa nomino, duobus millibus nummum se dicit emisse adolescens, vel potentissimus hoc tempore nostræ civitatis, L. Cornelius Chryfogonus. Is a vobis, iudices, hoc postulat, ut, quoniam in alienam pecuniam, tam plenam atque præclaram, nullo jure invaserit, quoniamque ei pecuniæ vita Sex. Roscii obstare atque officere videatur, deleatis ex animo suo suspicionem omnem, metumque tollatis: sese, hoc incolumi, non arbitratur hujus innocentis patrimonium tam amplum & copiosum posse obtinere: damnato & ejecto, sperat se posse, quod adeptus

est per scelus, id per luxuriam effundere atque consumere. Hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctesque stimulet ac pungat, ut evellatis, postulat: ut ad hanc suam prædam, tam nefariam, adjutores vos profiteamini. Si vobis æqua & honesta postulatione videtur, judices: ego contra brevem postulationem affero, & (quomodo mihi persuadeo) aliquanto æquiores. Primum a ³ Chryfogono peto, ut pecunia fortunisque nostris contentus sit, sanguinem & vitam ne petat: deinde a vobis, judices, ut audacium sceleri resistatis, innocentium calamitatem levetis, & in causa Sex. Roscii, periculum, quod in omnes intenditur, propulsetis. Quod si ⁸ aut causa criminis, aut facti suspicio, aut quælibet denique vel minima res reperietur, quamobrem videantur illi nonnihil tamen in deferendo nomine secuti; postremo si præter eam prædam, quam dixi, quidquam aliud causæ inveneritis; non recusamus, quin illorum libidini Sex. Roscii vita dedatur. sin aliud agitur nihil, nisi, ut iis ne quid desit, quibus fatis nihil est: si hoc solum hoc tempore pugnatur, ut ad illam opimam præclaramque prædam damnatio Sex. Roscii, velut cumulus, accedat: nonne cum multa indigna,

tum vel hoc indignissimum est, vos idoneos habitos, per quorum sententias jusque jurandum id assequantur, quod antea ipsi scelere & ferro assequi consuerant? qui ex civitate in senatum propter dignitatem, ex senatu in hoc consilium delecti estis propter severitatem, ab his hoc postulare homines sicarios atque gladiatores, non modo ut supplicia vident, quæ a vobis pro mefeciis suis metuerent atque horrere debent, verum etiam ut spoliis Sexti Roscii ex hoc judicio ornati
 4 auctique discedant? His de rebus tantis
 9 tamque atrocibus, neque satis me commode dicere, neque satis graviter conqueri, neque satis libere vociferari posse intelligo. Nam commoditati ingenium, gravitati ætas, libertati tempora sunt impedimento. Huc accedit summus timor, quem mihi natura pudorque meus attribuit, & vestra dignitas, & vis adversariorum, & Sex. Roscii pericula. Quapropter vos oro atque obsecro, judices, ut attente bonaque cum
 10 venia verba mea audiatis. Fide sapientiaque vestra fretus plus oneris sustuli, quam ferre me posse intelligo. Hoc onus si vos aliqua ex parte allevabitis, feram, ut potero, studio & industria, judices: sin a vobis (id quod

PRO SEX. ROSCIO AMERINO. 61

non spero) deserar; tamen animo non deficiam, & id, quod suscepi, quoad potero, perferam. quodsi perferre non potero; opprimi me onere officii malo, quam id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abjicere, aut propter infirmitatem animi deponere. Te quoque magno-^{LI} pere, M. Fanni, quæso, ut, qualem te jam antea populo Romano præbuisi, cum huic idem quæstioni judex præesses, talem te & nobis & populo Romano hoc tempore imper-⁵ tias. Quanta multitudo hominum conven-⁵ rit ad hoc judicium, vides: quæ sit omnium mortalium expectatio, quæ cupiditas, ut acria ac severa judicia fiant, intelligis. Longo intervallo judicium inter ficarios hoc primum committitur, cum interea cædes indignissimæ maximæque factæ sint. Omnes hanc quæstionem, te prætore, de manifestis maleficiis quotidianoque sanguine haud remissius sperant futuram. Qua vociferatione in ce-¹² teris judiciis accusatores uti consueverunt, ea nos hoc tempore utimur, qui causam dicimus. Petimus abs te, M. Fanni, a vobisque, judices, ut quam acerrime maleficia vindicetis, ut quam fortissime hominibus audacissimis resistatis, ut hoc cogitetis, nisi in

hac causa, qui vester animus sit, ostenderitis, eo prorumpere hominum cupiditatem, & scelus, & audaciam, ut non modo clam, verum etiam hic in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes vestros, iudices, inter
13 ipsa subsellia caedes futurae sint. Etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, nisi ut id fieri liceat? Accusant ii, qui in fortunas hujus invaserunt: causam dicit is, cui, praeter calamitatem, nihil reliquerunt: accusant ii, quibus, occidi patrem Sex. Roscii, bono fuit: causam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam egestatem: accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summe cupierunt: causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum iudicium cum praesidio venit, ne hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. denique accusant ii, quos populus poscit: causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria caede restat. Atque ut facilius intelligere possitis, iudices, ea, quae facta sunt, indigniora esse, quam haec sunt, quae dicimus; ab initio, res quemadmodum gesta sit, vobis exponemus; quo facilius & hujus hominis innocentissimi miseras, & illorum audaciam cognoscere possitis, & reipublicae calamitatem.

Sex. Roscius, pater hujusce, municeps 6
Amerinus fuit, cum genere, & nobilitate, 15
& pecunia non modo sui municipii, verum
etiam ejus vicinitatis facile primus, tum gra-
tia atque hospitiiis florens hominum nobilissi-
morum. Nam cum Metellis, Serviliis, Sci-
pionibus erat ei non modo hospitium, verum
etiam domesticus usus & consuetudo; quas
(ut æquum est) familias, honestatis amplitu-
dinisque gratia nomino. Itaque ex suis omni-
bus commodis hoc solum filio reliquit. nam
patrimonium domestici prædones vi ereptum
possident: fama & vita innocentis ab hospi-
tibus amicisque paternis defenditur. Hic 16
cum omni tempore nobilitatis fautor fuisset,
tum hoc tumultu proximo, cum omnium
nobilium dignitas & salus in discrimen veni-
ret, præter ceteros in ea vicinitate, eam par-
tem causamque opera, studio, auctoritate
defendit. Etenim rectum putabat, pro eo-
rum honestate se pugnare, propter quos ipse
honestissimus inter suos numerabatur. Postea-
quam victoria constituta est, ab armisque re-
cessimus; cum proscriberentur homines, at-
que ex omni regione caperentur ii, qui ad-
versarii fuisse putabantur: erat ille Romæ
frequens, atque in foro, & in ore omnium

quotidie versabatur; magis ut exsultare victoria nobilitatis videretur, quam timere, ne
 17 quid ex ea calamitatis sibi accideret. Erant ei
 veteres inimicitiae cum duobus Rosciis Amerinis, quorum alterum sedere in accusatorum subselliis video, alterum tria hujusce praedia possidere audio: quas inimicitias si tam cavere potuisset, quam metuere solebat, viveret. Neque enim, judices, injuria metuebat. nam duo isti sunt T. Roscii, quorum alteri Capitoni cognomen est; iste, qui adest, Magnus vocatur: homines ejusmodi: alter plurimarum palmarum vetus ac nobilis gladiator habetur; hic autem nuper se ad eum lanistam contulit, qui cum ante hanc pugnam tiro esset scientia, facile ipsum magistrum
 7 scelere audaciaque superavit. Nam cum hic
 18 Sex. Roscius esset Amerinae, T. autem iste Roscius Romae: cum hic filius assiduus in praediis esset, cumque se, voluntate patris, rei familiari vitaeque rusticae dedisset; iste autem frequens Romae esset: occiditur ad balneas Palatinas rediens a coena Sex. Roscius. Spero ex hoc ipso non esse obscurum, ad quem suspicio maleficii pertineat: verum id, quod adhuc est suspiciosum, nisi perspicuum res ipsa fecerit, hunc affinem culpae judicato.

Occi-

Occiso Sex. Roscio, primus Ameriam nun- 19
 ciat Mallius Glaucia quidam, homo tenuis,
 libertinus, cliens & familiaris istius T. Roscii:
 & nuntiat domum, non filii, sed T. Capito-
 nis, inimici: & cum post horam primam no-
 ctis occisus esset, primo diluculo nuntius hic
 Ameriam venit. decem horis nocturnis sex
 & quinquaginta millia passuum cisis pervola-
 vit; non modo ut exoptatum inimico nun-
 tium primus afferret, sed etiam cruorem ini-
 mici quam recentissimum, telumque paulo
 ante e corpore extractum ostenderet. Qua- 20
 triduo, quo hæc gesta sunt, res ad Chryso-
 gonum in castra L. Sullæ Volaterras defer-
 tur: magnitudo pecuniæ demonstratur: bo-
 nitas prædiorum, (nam fundos decem & tres
 reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt,) hujus
 inopia & solitudo commemoratur. demon-
 strant, cum pater hujusce, Sex. Roscius,
 homo tam splendidus & graciosus, nullo ne-
 gotio sit occisus, perfacile hunc hominem,
 incautum, & rusticum, & Romæ ignotum,
 de medio tolli posse. ad eam rem operam
 suam pollicentur. Ne diutius vos teneam,
 judices, societas coitur. Cum jam proscri- 8
 ptionis mentio nulla fieret, & cum etiam, 21
 qui antea metuerant, redirent, ac jam de-

functos sese periculis arbitrarentur; nomen
 refertur in tabulas Sexti Roscii, hominis stu-
 diosissimi nobilitatis: manceps fit Chryfogonus.
 tria prædia vel nobilissima Capitoni propria
 traduntur, quæ hodie possidet: in reliquis
 omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chry-
 fogoni, quemadmodum ipse dicit, impetum
 facit. Hæc bona sexagies H-S emuntur duo-
 bus millibus nummum. Hæc omnia, judi-
 ces, imprudente L. Sulla facta esse certo scio.
 22 Neque enim mirum, cum eodem tempore &
 ea, quæ præterita sunt, & ea, quæ videntur
 instare, præparet; cum & pacis constituen-
 dæ rationem, & belli gerendi potestatem so-
 lus habeat; cum omnes in unum spectent,
 unus omnia gubernet; cum tot tantisque ne-
 gottiis distentus sit, ut respirare libere non
 possit; si aliquid non animadvertat: cum præ-
 fertim tam multi occupationem ejus observent,
 tempusque aucupentur, ut simul atque ille
 despexerit, aliquid hujuscemodi moliantur.
 Huc accedit, quod quamvis ille felix sit, si-
 cut est; tamen in tanta felicitate nemo pot-
 est esse, in magna familia qui neminem, ne-
 que servum, neque libertum improbum ha-
 23 beat. Interea iste T. Roscius, vir optimus,
 procurator Chryfogoni, Ameriam venit: in

prædia hujus invadit: hunc miserum, luctu
 perditum, qui nondum etiam omnia paterno
 funeri justa solvisset, nudum ejicit domo at-
 que focus patriis, diisque penatibus præcipi-
 tem, judices, exturbat: ipse amplissimæ pe-
 cuniæ fit dominus. Qui in sua re fuisset
 egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena.
 Multa palam domum suam auferebat: plura
 clam de medio removebat: non pauca suis
 adjutoribus large effuseque donabat: reliqua,
 constituta auctione, vendebat. Quod Ame-
 rinis usque eo visum est indignum, ut urbe
 tota fletus gemitusque fieret. Etenim multa²⁴
 simul ante oculos versabantur: mors homi-
 nis florentissimi, Sex. Roscii, crudelissima:
 filii autem ejus egestas indignissima; cui de
 tanto patrimonio prædo iste nefarius ne iter
 quidem ad sepulcrum patrum reliquisset: bo-
 norum emtio flagitiosa, flagitiosa possessio,
 furta, rapinæ, donationes. Nemo erat, qui
 non ardere omnia mallet, quam videre in
 Sex. Roscii, viri optimi atque honestissimi,
 bonis jactantem se ac dominantem T. Roscium.
 Itaque decurionum decretum statim fit, ut²⁵
 decem primi proficiscantur ad L. Sullam, do-
 ceantque eum, qui vir Sex. Roscius fuerit:
 conquerantur de istorum scelere, & injuriis:

orent, ut & illius mortui famam, & filii innocentis fortunas conservatas velit. Atque ipsum decretum, quæso, cognoscite. **DECRETVM DECVRIONVM.** Legati in castra veniunt. intelligitur, iudices, id, quod jam ante dixi, imprudente L. Sulla, scelera hæc & flagitia fieri. Nam statim Chryfogonus & ipse ad eos accedit, & homines nobiles allegat iis, qui peterent, ne ad Sullam adirent, & omnia Chryfogonum, quæ
 26 vellent, esse facturum pollicerentur. Usque adeo autem ille pertimuerat, ut mori mallet, quam de his rebus Sullam doceri. Homines antiqui, qui ex sua natura ceteros fingent, cum ille confirmaret, sese nomen Sex. Roscii de tabulis exempturum, prædia vacua filio traditurum; cumque id ita futurum T. Roscius Capito, qui in X legatis erat, appromitteret, crediderunt: Ameriam re inorata reverterunt. Ac primo rem differre quotidie ac procrastinare illi cœperunt: deinde aliquanto lentius: nihil agere, atque deludere: postremo (id quod facile intellectum est) infidias vitæ hujusce Sex. Roscii parare, neque sese arbitrari posse diutius alienam pecuniam, domino incolumi, obtinere.

IO Quod is simul atque sensit, de amicorum

cognatorumque sententia Romam confugit, & sese ad Cæciliam, Nepotis filiam, quam honoris causa nomino, contulit, qua pater usus erat plurimum: in qua muliere, iudices, etiam nunc, id quod omnes semper existimaverunt, quasi exempli causa, vestigia antiqui officii remanent. Ea Sex. Roscium inopem, ejectum domo atque expulsam ex suis bonis, fugientem latronum tela & minas, recepit domum, hospitique oppresso jam, desperatoque ab omnibus, opitulata est. Ejus virtute, fide, diligentia factum est, ut hic potius vivus in reos, quam occisus in proscriptos referretur. Nam postquam isti intellexerunt, summa di- 28
ligentia vitam Sex. Roscii custodiri, neque sibi ullam cædis faciundæ potestatem dari; consilium ceperunt, plenum sceleris & audaciæ, ut nomen hujus de parricidio deferrent, ut ad eam rem aliquem accusatorem veterem compararent, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio; denique ut, quoniam crimine non poterant, tempore ipso pugnarent. ita loqui homines: QVOD JVDICIA TAM DIV FACTA NON ESSENT, CONDEMNARI EVM OPORTE-
RE, QVI PRIMVS IN JVDICIVM AD-
DVCTVS ESSET: huic autem patronos

propter Chryfogoni gratiam defuturos: de bonorum venditione, & de ista societate verbum esse facturum neminem: ipso nomine parricidii, & atrocitate criminis, fore, ut hic nullo negotio tolleretur, cum ab nullo
29 defensus esset. Hoc consilio, atque adeo hac amentia, impulsi, quem ipsi, cum cuperent, non potuerunt occidere, eum jugulandum vobis tradiderunt.

II Quid primum querar? aut unde potissimum, iudices, ordiar? aut quod, aut a quibus auxilium petam? Deorumne immortalium? populine Romani? vestramne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore
30 dem implorem? Pater occisus nefarie, domus obseffa, ab inimicis bona ademta, possessa, direpta: filii vita infesta, sæpe ferro atque infidiis appetita. Quid ab his tot maleficiis sceleris abesse videtur? tamen hæc aliis nefariis cumulant atque adaugent: crimen incredibile confingunt: testes in hunc & accusatores hujusce pecunia comparant: hanc conditionem misero ferunt, ut optet, utrum malit cervices Roscio dare, an insutus in culleum per summum dedecus vitam amittere. Patronos huic defuturos putaverunt: desunt. qui libere dicat, qui cum fide defendat, id

quod in hac causa est satis, quoniam quidem
 suscepi, non deest profecto, iudices. Et for- 31
 fitan in suscipienda causa temere impulsus ado-
 lescentia fecerim: quoniam quidem semel
 suscepi, licet hercules undique omnes in me
 terrores periculaque impendeant omnia, suc-
 curram atque subibo. Certum est delibera-
 tumque, quæ ad causam pertinere arbitror,
 omnia non modo dicere, verum etiam liben-
 ter, audacter, libereque dicere. nulla res
 tanta existat, iudices, ut possit vim mihi ma-
 jorem adhibere metus, quam fides. Etenim 32
 quis tam dissoluto animo est, qui hæc cum
 videat, tacere ac negligere possit? patrem
 meum, cum proscripsum non esset, jugulastis:
 occisum in proscriptorum numerum retulistis:
 me domo mea per vim expulistis: patrimo-
 nium meum possidetis. Quid vultis amplius?
 etiamne ad subsellia cum ferro atque telis ve-
 nistis, ut hic aut juguletis aut condemnetis
 Sex. Roscium? Hominem longe audacissimum 12
 nuper habuimus in civitate C. Fimbriam, & 33
 quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui
 ipsi quoque insaniunt, insanissimum. Is cum
 curasset in funere C. Marii, ut Q. Scævola
 vulneraretur, vir sanctissimus atque ornatissi-
 mus nostræ civitatis (de cujus laude neque

hic locus est, ut multa dicantur, neque plura tamen dici possunt, quam populus Romanus memoria retinet:) diem Scævolaē dixit, posteaquam comperit, eum posse vivere. cum ab eo quæreretur, quid tandem accusaturus esset eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis commode posset: ajunt, hominem, ut erat furiosus, respondisse, quod non totum telum corpore recepisset. quo populus Romanus nihil vidit indignius, nisi ejusdem viri mortem, quæ tantum potuit, ut omnes cives suos perdidit & afflixerit; quos quia servare per compositionem volebat, ipse
34 ab iis interemptus est. Estne hoc illi dicto atque facto Fimbriæ non simillimum? Accusatis Sex. Roscium. quid ita? quia de manibus vestris effugit: quia se occidi passus non est. Illud quia in Scævola factum est, magis indignum videtur: hoc, quia fit a Chrysogono, num est ferendum? Nam per deos immortales, quid est in hac causa, quod defensionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit, aut orationis eloquentiam magnopere desiderat? Totam causam, judices, explicemus, atque ante oculos expositam confidemus. ita facillime, quæ res totum iudicium contineat, & quibus de rebus nos dicere oportet

teat, & quid vos sequi conveniat, intelligetis. Tres sunt res, quantum ego existimare pos-¹³ sum, quæ obstant hoc tempore Sex. Roscio: ³⁵ crimen adversariorum, & audacia, & potentia. Criminis confictionem accusator Erucius suscepit: audaciæ partes Roscii sibi poposcerunt. Chrysofonus autem, is, qui plurimum potest, potentia pugnat. De hisce omni-³⁶ bus rebus me dicere oportere intelligo. Quid igitur est? non eodem modo de omnibus; ideo quod prima illa res ad meum officium pertinet; duas autem reliquas vobis populus Romanus imposuit. ego crimen oportet diluam; vos & audaciæ resistere, & hominum ejusmodi perniciosam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore extinguere atque opprimere debetis.

Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. ³⁷ Scelestum, dii immortales, ac nefarium facinus, atque ejusmodi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse videantur. Etenim si, id quod præclare a sapientibus dicitur, vultu sæpe læditur pietas; quod supplicium fatis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, jura divina atque humana cogebant? In hoc tanto, tam atroci, tam

singulari maleficio, quod ita raro existit, ut, si quando auditum sit, portenti ac prodigii
 38 simile numeretur, quibus tandem te, C. Eruci, argumentis accusatorem censes uti oportere? Nonne & audaciam ejus, qui in crimen vocetur, singularem ostendere; & mores feros immanemque naturam, & vitam vitiiis flagitiisque omnibus deditam, & denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne objcien- di quidem causa, contulisti.

14 Patrem occidit Sex. Roscius. Qui homo?
 39 Adolescentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet sicarius, homo audax, & sæpe in cæde versatus. at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. De luxuria purgavit Erucius, cum dixit, hunc ne in convivio quidem ullo fere interfuisse. Nihil autem umquam debuit. Cupiditates porro quæ possunt esse in eo, qui (ut ipse accusator objecit) ruri semper habitavit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maxime disjuncta a cupiditate,
 40 & cum officio conjuncta. Quæ res igitur

tantum istum furorem Sex. Roscio objecit? Patri, inquit, non placebat. Patri non placebat? quam ob causam? necesse est enim, eam quoque justam, & magnam, & perspicuam fuisse. Nam, ut illud incredibile est, mortem oblatam esse patri a filio sine plurimis & maximis causis; sic hoc verisimile non est, odio fuisse parenti filium sine causis multis, & magnis, & necessariis. Rursus igitur eodem ⁴¹ revertamur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint in unico filio, quare is patri displiceret. At perspicuum est, nullum fuisse. Pater igitur amens, qui odisset eum sine causa, quem procrearat. At is quidem fuit omnium constantissimus. Ergo illud jam perspicuum profecto est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit; neque odii causam patri, neque sceleris filio fuisse. Nescio, in- ¹⁵ ⁴² quit, quæ causa odii fuerit: fuisse odium intelligo: quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus est, secum omni tempore volebat esse; hunc in prædia rustica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala nugatoriaque accusatione, idem mihi usu venit in causa optima. Ille, quomodo crimen commentitium confirmaret, non inveniebat: ego res tam leves qua ratione in-

firmem ac diluam, reperire non possum. Quid
 43 ais, Eruci? tot prædia, tam pulcra, tam
 fructuosa Sex. Roscius filio suo, relegationis
 ac supplicii gratia, colenda ac tuenda tradide-
 rat? Quid hoc? Patresfamilias, qui liberos
 habent, præsertim homines illius ordinis, ex
 municipiis rusticanis, nonne optatissimum fi-
 bi putant esse, filios suos rei familiari maxi-
 me servire, & in prædiis colendis operæ plu-
 44 rimum studiique consumere? An amandarat
 hunc sic, ut esset in agro, ac tantummodo
 aleretur ad villam? ut commodis omnibus
 careret? Quid? si constat, hunc non modo
 colendis prædiis præfuisse, sed certis fundis,
 patre vivo, frui solitum esse? tamenne hæc
 attentata vita & rusticana, relegatio atque
 amandatio appellabitur? Vides, Eruci, quan-
 tum distet argumentatio tua ab re ipsa atque
 a veritate. Quod consuetudine patres faciunt,
 id, quasi novum, reprehendis: quod benivo-
 lentia fit, id odio factum criminaris: quod
 honoris causa pater filio suo concessit, id eum
 45 supplicii causa fecisse dicis. Neque hæc tu
 non intelligis; sed usque eo, quod arguas,
 non habes, ut non modo tibi contra nos dicen-
 dum putes, verum etiam contra rerum natu-
 ram, contraque consuetudinem hominum,

contraque opiniones omnium. At enim, cum **16**
 duos filios haberet, alterum a se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. Quæso, Eruci, ut hoc in bonam partem accipias. non enim exprobrandi causa, sed commonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, ut pa **46**
 tre certo nascerere, ex quo intelligere posses, qui animus patrius in liberos esset; at natura certe dedit, ut humanitatis non parum haberes. eo accessit studium doctrinæ, ut ne a literis quidem alienus esses. Ecquid tandem tibi videtur, ut ad fabulas veniamus, senex ille Cæcilianus minoris facere Euty-
 chum, filium rusticum, quam illum alterum, Chærestratum? (nam, ut opinor, hoc nomine est.) alterum in urbe secum honoris causa habere? alterum rus supplicii causa relegasse? Quid ad istas ineptias abis? inquires. **47**
 Quasi vero mihi difficile sit, quamvis multos nominatim proferre (ne longius abeam) vel tribules, vel vicinos meos, qui suos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas assiduos esse cupiunt. Verum homines notos fumere, odiosum est, cum & illud incertum sit, velintne hi sese nominari; & nemo vobis magis notus futurus sit, quam est hic Eutyclus; & certe ad rem nihil interfit, utrum hunc ego co-

amicum adolescentem, an aliquem ex agro Ve-
jente nominem. Etenim hæc conficta arbi-
tror a poëtis esse, ut effictos nostros mores
in alienis personis, expressamque imaginem
48 nostræ vitæ quotidianæ videremus. Age
nunc, refer animum, sis, ad veritatem, &
confidera, non modo in Umbria, atque in ea
vicinitate, sed in his veteribus municipiis,
quæ studia a patribus familias maxime lauden-
tur. Jam profecto te intelliges, inopia cri-
minum, summam laudem Sex. Roscio vitio
17 & culpæ dedisse. At non modo hoc patrum
voluntate liberi faciunt; sed permultos & ego
novi, & nisi me fallit animus, unusquisque
vestrum, qui & ipsi incensi sunt studio, quod
ad agrum colendum attinet; vitamque hanc
rusticam, quam tu probro & crimini putas
esse oportere, & honestissimam & suavissimam
49 esse arbitrantur. Quid censes hunc ipsum
Sex. Roscium, quo studio, & qua intelligen-
tia esse in rusticis rebus? ut ex his propinquis
ejus, hominibus honestissimis, audio, non tu
in isto artificio accusatorio callidior es, quam
hic in suo. Verum, ut opinor, quoniam ita
Chryfogono videtur, qui huic nullum prædium
reliquit, & artificium obliviscatur, & studium
deponat, licebit. Quod tametsi miserum &

indignnm est; feret ramen æquo animo, ju-
 dices, si per vos vitam & famam potest ob-
 tinere. Hoc vero est, quod ferri non potest,
 si & in hanc calamitatem venit propter præ-
 diorum bonitatem & multitudinem; &, quod
 ea studiose coluit, id erit ei maxime fraudi:
 ut parum miseræ sit, quod aliis coluit, non
 sibi, nisi etiam, quod omnino coluit, crimini
 fuerit. Næ tu, Eruci, accusator esses ridiculus, 18
 si illis temporibus natus esses, cum ab aratro⁵⁰
 arcessiebantur, qui consules fierent. Etenim,
 qui præesse agro colendo flagitium putes, pro-
 fecto illum Atilium, quem sua manu spar-
 gentem semen, qui missi erant, convenerunt,
 hominem turpissimum atque inhonestissimum
 judicares. At hercule majores nostri longe
 aliter & de illo & de ceteris talibus viris exi-
 stimabant. itaque ex minima tenuissimaque
 republica maximam & florentissimam nobis
 reliquerunt. Suos enim agros studiose cole-
 bant: non alienos cupide appetebant: quibus
 rebus, & agris, & urbibus, & nationibus,
 rempublicam atque hoc imperium & populi
 Romani nomen auxerunt. Neque ego hæc 51
 eo profero, quo conferenda sint cum hisce,
 de quibus nunc quærimus; sed ut illud intel-
 ligatur, cum apud msjores nostros summi vi-

ri clarissimique homines, qui omni tempore ad gubernacula reipublicæ sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ temporisque consumserint; ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, cum ruri assiduus semper vixerit: cum præsertim nihil esset, quod aut patri gratius, aut sibi jucundius, aut re vera honestius facere posset. Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc, opinor, ostenditur, Eruci, quod hunc ruri esse patiebatur. Numquid est aliud? Immo vero, inquit, est. nam istum exheredare in animo habebat. Audio: nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat. nam illa, opinor, tu quoque concedis levia esse atque inepta. Convivia cum patre non inibat. quippe qui ne in oppidum quidem, nisi perraro, veniret. Domum suam istum non fere quisquam vocabat. nec mirum, qui neque in urbe viveret, neque revocaturus esset. Verum hæc quoque tu intelligis esse nugatoria. Illud, quod cœpimus, videamus; quo certius argumentum odii reperiri nullo modo potest. Exheredare pater filium cogitabat. Mitto quærere, qua de causa; quærro, qui scias: tametsi te dicere atque enumerare causas omnes oportebat. & id erat certi

accusatoris officium, qui tanti sceleris argue-
 ret, explicare omnia vitia atque peccata filii,
 quibus incensus parens potuerit animum in-
 ducere, ut naturam ipsam vinceret, ut amo-
 rem illum penitus insitum ejiceret ex animo,
 ut denique patrem esse sese oblivisceretur.
 quæ sine magnis hujusce peccatis accidere po-
 tuisse non arbitror. Verum concedo tibi, ut 54
 ea prætereas, quæ, cum taces, nulla esse
 concedis. Illum quidem voluisse exheredare,
 certe tu planum facere debes. Quid ergo af-
 fers, quare id factum putemus? Vere nihil
 potes dicere. Finge aliquid saltem commode;
 ut ne plane videaris id facere, quod aperte
 facis, hujus miseri fortunis, & horum viro-
 rum talium dignitati illudere. Exheredare fi-
 lium voluit. Quam ob causam? Nescio. Ex-
 heredavitne? Non. Quis prohibuit? Cogita-
 bat. Cogitabat? cui dixit? Nemini. Quid est
 aliud, judicio ac legibus, ac majestate vestra
 abuti ad quæstum atque ad libidinem, nisi
 hoc modo accusare, atque id objicere, quod
 planum facere non modo non possis, verum
 ne coneris quidem? Nemo nostrum est, Eruci, 55
 quin sciat, tibi inimicitias cum Sex. Roscio
 nullas esse. vident omnes, qua de causa huic
 inimicus venias. sciunt, hujusce pecunia te

adductum esse. Quid ergo est? ita tamen
quæstus te cupidum esse oportebat, ut horum
existimationem & legem Remmiam putares
20 aliquid valere oportere. Accusatores multos
esse in civitate utile est, ut metu contineatur
audacia: verumtamen hoc ita est utile,
ut ne plane illudamur ab accusatoribus. Innocens
est quispiam. verumtamen, quamquam abest a culpa,
suspicione tamen non caret. tametsi miserum est,
tamen ei, qui hunc accuset, possim aliquo modo
ignoscere. cum enim aliquid habeat, quod possit
criminose ac suspiciose dicere, aperte ludificari &
36 lumniari sciens non videatur. Quare facile
omnes patimur, esse quamplurimos accusatores;
quod innocens, si accusatus sit, absolvi potest;
nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest.
Utilius est autem absolvi innocentem, quam nocentem
causam non dicere. Anseribus cibaria publice locantur,
& canes aluntur in Capitolio, ut significant, si
fures venerint. At fures internoscere non possunt.
significant tamen, si qui noctu in Capitolium
venerint: &, quia id est suspiciosum, tametsi
bestiæ sunt, tamen in eam partem potius peccant,
quæ est cautior. Quod si luce quoque canes latrent,
cum deos salutatum

aliqui venerint; opinor, iis crura suffringantur, quod acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit. Simillima est accusatorum 57 ratio. Alii vestrum anseres sint, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alii canes, qui & latrare & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus: vos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur. hoc populo gratissimum est. deinde si voletis, etiam tum, cum verisimile erit aliquem commisisse, in suspicione latratote. id quoque concedi potest. Sin autem sic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis, aut quare, aut quomodo; ac tantummodo sine suspicione latrabitis: crura quidem vobis nemo suffringet; sed si ego hos bene novi, litteram illam, cui vos usque eo inimici estis, ut etiam eas omnes oderitis, ita vehementer ad caput affligent, ut postea neminem alium, nisi fortunas vestras, accusare possitis. Quid mihi ad defendendum 21 dedisti, bone accusator? quid hisce autem ad 58 suspicandum? Ne exheredaretur, veritus est. audio. Sed qua de causa vereri debuerit, nemo dicit. Habebat pater in animo. Planum fac. nihil est: non, quicum deliberarit, quem certiolem fecerit, unde istud vobis suspicari

in mentem venerit. Cum hoc modo accusas, Eruci, nonne hoc palam dicis? ego, quid acceperim, scio; quid dicam, nescio: unum illud spectavi, quod Chryfogonus agebat, neminem isti patronum futurum: de bonorum emtione, deque ea societate neminem esse, qui verbum facere hoc tempore auderet. Hæc te opinio falsa in istam fraudem impulit. non mehercule verbum fecisses, si tibi quemquam
39 responsurum putasses. Operæ pretium erat, si animadvertistis, iudices, negligentiam ejus in accusando considerare. Credo, cum vidisset, qui homines in hisce subselliis federent, quæsisse, num ille, aut ille defensurus esset: de me ne suspicatum quidem, quod antea causam publicam nullam dixerim. posteaquam invenit neminem eorum, qui possunt & solent; ita negligens esse cœpit, ut, cum in mentem veniret ei, resideret; deinde spatiaretur; nonnunquam etiam puerum vocaret, credo, cui cœnam imperaret: prorsus ut vestro confessu & hoc conventu pro summa solitudine
22 abuteretur. Peroravit aliquando: affedit. sur-
60 rexi ego. respirare visus est, quod non alius potius diceret. Cœpi dicere. Usque [eo] animadverti, iudices, eum joculari atque alias res agere, ante quam Chryfogonum nominavi;

quem simul atque attigi, statim homo se erexit. mirari visus est. intellexi, quid eum pupugisset. Iterum ac tertio nominavi. Postea homines cursare ultro & citro non destiterunt: credo, qui Chryfogono nuntiarent, esse aliquem in civitate, qui contra voluntatem ejus dicere auderet: aliter causam agi, atque ille existimaret: aperiri bonorum emtionem: vexari pessime societatem: gratiam, potentiamque ejus negligi: judices diligenter attendere: populo rem indignam videri. Quæ quoniam 61 te sefellerunt, Eruci, quoniamque vides versa esse omnia; causam pro Sex. Roscio, si non commode, at libere dici; quem dedi putabas, defendi intelligis; quos tradituros sperabas, vides judicare: restitue nobis aliquando veterem tuam illam calliditatem atque prudentiam: confitere huc ea spe venisse, quod putares hic latrocinium, non judicium futurum. De parricidio causa dicitur: ratio ab accusatore reddita non est, quam ob causam patrem filius occiderit. Quod in minimis noxiis, & 62 in his levioribus peccatis, quæ magis crebra & jam prope quotidiana sunt, maxime & primum quæritur, quæ causa maleficii fuerit; id Erucius in parricidio quæri non putat oportere. In quo scelere, judices, etiam cum

multæ causæ convenisse unum in locum, at-
 que inter se congruere videntur; tamen non
 temere creditur, neque levi conjectura res
 penditur, neque testis incertus auditur, ne-
 que accusatoris ingenio res judicatur. Cum
 multa antea commissa maleficia, tum vita
 hominis perditissima, tum singularis audacia
 ostendatur necesse est; neque audacia solum,
 sed summus furor atque amentia. hæc cum
 sint omnia, tamen existit oportet expressa
 sceleris vestigia, ubi, qua ratione, per quos,
 quo tempore maleficio sit admissum. quæ
 nisi multa & manifesta sunt, profecto res tam
 scelestæ, tam atrox, tam nefaria credi non
 63 potest. Magna est enim vis humanitatis: mul-
 tum valet communitio sanguinis: reclamitat
 istiusmodi suspicionibus ipsa natura: porten-
 tum atque monstrum certissimum est, esse ali-
 quem humana specie & figura, qui tantum
 immanitate bestias vicerit, ut, propter quos
 hanc suavissimam lucem adspexerit, eos in-
 dignissime luce privarit: cum etiam feras in-
 ter sese partus atque educatio & natura ipsa
 23 conciliet. Non ita multis ante annis, ajunt,
 64 T. Cloelium quendam Tarracinensem, homi-
 nem non obscurum, cum cœnatus cubitum
 in idem conclave cum duobus adolescentibus

filiis isset, inventum esse mane jugulatum. Cum neque servus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea suspicio pertineret, id ætatis autem duo filii propter cubantes ne sensisse quidem se dicerent: nomina filiorum de parricidio delata sunt. Quid postea? erat sane suspiciosum. neutrum sensisse? ausum autem esse quemquam se in id conclave committere, eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filii, qui & sentire & defendere facile possent? Erat porro nemo, in quem ea suspicio conveniret. Tamen cum ⁶⁵ planum iudicibus esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse; iudicio absoluti adolescentes, & suspicione omni liberati sunt. Nemo enim putabat, quemquam esse, qui, cum omnia divina atque humana jura scelere nefario polluisset, somnum statim capere posset: propterea quod qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt. Vide ²⁴ tisque, quos nobis poetæ tradiderunt, patris ⁶⁶ ulciscendi causa, supplicium de matre sumfisse, cum præsertim deorum immortalium iussis atque oraculis id fecisse dicantur, tamen ut eos agitent furie, neque consistere usquam patiantur; quod ne pii quidem sine scelere

esse potuerunt? Sic se res habet, iudices. Magnam vim, magnam necessitatem, magnam possidet religionem paternus maternusque sanguis: ex quo si qua macula concepta est, non modo elui non potest, verum usque eo permanat ad animum, ut summus furor atque
 67 amentia consequatur. Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis sæpenumero videtis, eos, qui aliquid impie scelerateque commiserint, agitari & perterreri furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus, & suus terror maxime vexat: suum quemque scelus agitat, amentiaque afficit: suæ malæ cogitationes conscientiaque animi terrent. hæ sunt impiis assiduæ domesticæque Furia; quæ dies
 68 noctesque parentum pœnas a consceleratissimis filiis repetant. Hæc magnitudo maleficii facit, ut, nisi pæne manifestum parricidium proferatur, credibile non sit: nisi turpis adolescentia, nisi omnibus flagitiis vita inquinata, nisi sumtus effusi cum probro atque dedecore, nisi prorupta audacia, nisi tanta temeritas, ut non procul abhorreat ab insania. Accedat huc oportet odium parentis, animadversionis paternæ metus, amici improbi, servi conscii, tempus idoneum, locus opportuna captus ad eam rem: pæne dicam, resperfas

manus sanguine paterno iudices videant oportet, si tantum facinus, tam immane, tam acerbum credituri sint. Quare hoc, quo minus est credibile, nisi ostenditur; eo magis est, si vincitur, vindicandum. Itaque cum multis ex rebus intelligi potest, majores nostros non modo armis plus, quam ceteras nationes, verum etiam consilio sapientiaque potuisse: tum ex hac re vel maxime, quod in impios singulare supplicium invenerunt. quae in re quantum prudentia praestiterint iis, qui apud ceteros sapientissimi fuisse dicuntur, considerate. Prudentissima civitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur. ejus porro civitatis sapientissimum Solonem dicunt fuisse, eum, qui leges, quibus hodie quoque utuntur, scripserit. Is cum interrogaretur, cur nullum supplicium constitueret in eum, qui parentem necasset, respondit, se id neminem facturum putasse. Sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere, quam admonere videretur. Quanto majores nostri sapientius? qui cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitaverunt: ut, quos

natura ipsa retinere in officio non potuisset, ii magnitudine pœnæ maleficio summoventur. infui voluerunt in culeum vivos, atque
 26 ita in flumen dejici. O singularem sapien-
 71 tiam, iudices! Nonne videntur hunc hominem ex rerum natura sustulisse & eripuisse, cui repente cœlum, solem, aquam, terramque ademerint; ut, qui eum necasset, unde ipse natus esset, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur? Noluerunt feris corpus objicere, ne bestiis quoque, quæ tantum scelus attigissent, immanioribus uteremur: non sic nudos in flumen dejicere, ne, cum delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cetera, quæ violata sunt, expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare est, cujus partem ullam reliquerint.
 72 Etenim quid tam est commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de cœlo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat: ita jactantur fluctibus, ut numquam abluantur: ita postremo ejiciuntur, ut ne ad faxa quidem mortui conquiescant. Tanti maleficii crimen, cui maleficio tam insigne supplicium est constitutum, probare te, Eruci, censes posse

talibus viris, si ne causam quidem maleficii protuleris? Si hunc apud bonorum emtores ipsos accusares, eique iudicio Chryfogonus præesset; tamen diligentius paratiusque venisses. Utrum, quid agatur, non vides? an 73 apud quos agatur? Agitur de parricidio: quod sine multis causis suscipi non potest. Apud homines autem prudentissimos agitur: qui intelligunt, neminem ne minimum quidem maleficium sine causa admittere.

Esto: causam proferre non potes. tamen 27 statim vicisse debeo, tamen de meo jure cedam, & tibi, quod in alia causa non concederem, in hac concedam, fretus hujus innocentia. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Roscius occiderit: quæro, quomodo occiderit. Ita quæro abs te, C. Eruci, quomodo, & sic tecum agam, ut in eo loco vel respondendi vel interpellandi tibi potestatem faciam, vel etiam, si quid voles, interrogandi. Quo- 74 modo occidit? ipse percussit, an aliis occidendum dedit? Si ipsum arguis, Romæ non fuit: si per alios fecisse dicis, quæro, servosne, an liberos? quos homines? indidemne Ameria, an hosce ex urbe ficarios? Si Ameria: qui sunt hi? cur non nominantur? Si Roma: unde eos noverat Roscius, qui Romam multis

annis non venit, neque umquam plus triduo
 fuit? ubi eos convenit? quicum locutus est?
 quomodo persuasit? Pretium dedit? cui de-
 dit? per quem dedit? unde, aut quantum
 dedit? nonne his vestigiis ad caput maleficii
 perveniri solet? & simul tibi in mentem ve-
 niat, facito, quemadmodum vitam hujusce
 depinxeris: hunc hominem ferum atque agre-
 stem fuisse: numquam cum homine quoquam
 collocutum esse: numquam in oppido confi-
 75 tisse. Qua in re prætereo illud, quod mihi
 maximo argumento ad hujus innocentiam
 poterat esse, in rusticis moribus, in victu arido,
 in hac horrida incultaque vita istiusmodi ma-
 leficia gigni non solere. Ut non omnem fru-
 gem, neque arborem in omni agro reperire
 possis: sic non omne facinus in omni vita
 nascitur. In urbe luxuries creatur: ex luxu-
 ria existat avaritia necesse est: ex avaritia
 erumpat audacia: inde omnia scelera ac ma-
 leficia gignuntur. Vita autem hæc rustica,
 quam tu agrestem vocas, parsimonix, diligen-
 tix, justitix magistra est. Verum hæc missa
 28 facio. Illud quæro: is homo, qui, ut tute
 76 dicis, numquam inter homines fuerit, per
 quos homines hoc tantum facinus, tam occul-
 tum, absens præsertim, conficere potuerit.

Multa sunt falsa, iudices, quæ tamen argui suspiciose possunt. in his rebus si suspicio reperta erit, culpam inesse concedam. Romæ Sex. Roscius occiditur, cum in agro Amerino esset filius. litteras, credo, misit alicui ficario, qui Romæ noverat neminem. Arcessivit aliquem. at quando? Nuntium misit. quem? aut ad quem? Pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem? nihil horum ne confingi quidem potest; & tamen causa de parricidio dicitur. Reliquum est, ut per servos id admiserit. O dii immortales! rem miseram & 77 calamitosam. quod in tali crimine innocenti saluti solet esse, ut servos in quæstionem polliceatur, id Sex. Roscio facere non licet. vos, qui hunc accusatis, omnes ejus servos habetis. unus puer, victus quotidiani administer, ex tanta familia Sex. Roscio relictus non est. Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle, vobis advocatis, vobis agentibus, aliquoties duos servos paternos in quæstionem ab adversariis Sex. Roscius postulavit. Meministine te, T. Rosci, recusare? Quid? ii servi ubi sunt? Chrysgonum, iudices, sectantur: apud eum sunt in honore & in pretio. Etiam nunc, ut ex his quæretur, ego postulo; hic orat atque obsecrat. Quid facitis? cur recusatis?

78 Dubitate etiam nunc, iudices, si potestis, a quo fit Sex. Roscius occisus: ab eone, qui, propter illius mortem, in egestate & infidiis versatur, cui ne quærendi quidem de morte patris potestas permittitur: an ab iis, qui quæstionem fugitant, bona possident, in cæde atque ex cæde vivunt. Omnia, iudices, in hac causa sunt misera atque indigna: tamen hoc nihil neque acerbius, neque iniquius proferri potest. mortis paternæ de servis paternis quæstionem habere filio non licet. ne tamdiu quidem dominus erit in suos, dum ex iis de patris morte quæretur. Veniam, neque ita multo post, ad hunc locum. nam hoc totum ad Roscios pertinet: de quorum audacia tum me dicturum pollicitus sum, cum Erucii crimina diluisssem. Nunc, Eruci, ad te venio.

79 conveniat mihi tecum necesse est, si ad hunc maleficium istud pertinet, aut ipsum sua manu fecisse, id quod negas: aut per aliquos liberos, aut servos. liberosne? quos neque ut convenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque ubi, neque per quos, neque qua spe, aut quo pretio, potes ostendere. Ego contra ostendo, non modo nihil eorum fecisse Sex. Roscium, sed ne potuisse quidem facere: quod neque Romæ multis annis fuerit,

neque de prædiis umquam temere discefferit. Restare tibi videbatur servorum nomen, quo, quasi in portum, rejectus a ceteris suspitionibus, confugere posses: ubi scopulum offendis ejusmodi, ut non modo ab hoc crimen resilire videas, verum omnem suspicionem in vosmetipsos recidere intelligas. Quid est ergo, quo tandem accusator, inopia argumentorum, confugerit? Eiusmodi tempus erat, inquit, ut homines vulgo impune occiderentur. quare tu hoc, propter multitudinem ficariorum, nullo negotio facere potuisti. Interim mihi videris, Eruci, una mercede duas res assequi velle: nos iudicio perfundere: accusare autem eos ipsos, a quibus mercedem accepisti. Quid ais? vulgo occidebantur. Per quos? & a quibus? Non cogitas, te a secto-ribus huc adductum esse? Quid postea? Nescimus, per ista tempora, eosdem fere sectores fuisse collorum, & bonorum? Ii denique, 81 qui tum armati dies noctesque concursabant, qui Romæ erant assidui, qui omni tempore in præda & sanguine versabantur, Sex. Roscio temporis illius acerbitatem iniquitatemque objicient: & illam ficariorum multitudinem, in qua ipsi duces ac principes erant, huic crimini putabunt fore? qui non modo Romæ

non fuit, sed omnino, quid Romæ ageretur, nesciret, propterea quod ruri assiduus, quem-
82 admodum tute confiteris, fuit. Vereor, ne aut molestus sim vobis, iudices, aut ne ingeniis vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutius disseram. Erucii criminatio tota, ut arbitror, dissoluta est: nisi forte expectatis, ut illa diluam, quæ de peculatu, ac de eiusmodi rebus commentitiis, inaudita nobis ante hoc tempus ac nova, objecit: quæ mihi iste visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum, qui causam dicit, pertinebant. De quibus quoniam verbo arguit, verbo satis est negare. Si quid est, quod ad testes reservet: ibi nos quoque, ut in ipsa causa, paratiores reperiet,
30 quam putabat. Venio nunc eo, quo me non
83 cupiditas ducit, sed fides. nam si mihi liberet accusare, accusarem alios potius, ex quibus possem crescere: quod certum est non facere, dum utrumvis licebit. Is enim mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in altiorem locum pervenit, non, qui adscendit per alterius incommodum & calamitatem. Desinamus aliquando ea scrutari, quæ sunt inania: quæramus, ubi maleficium & est, & inveniri potest.

Jam

Jam intelliges, Eruci, certum crimen quam multis suspicionibus coarguatur. tametsi neque omnia dicam, & leviter unumquodque tangam. neque enim id facerem, nisi necesse esset. & id erit signi, me invitum facere, quod non prosequar longius, quam salus hujus & mea fides postulabit. *Causam tu nullam* 84 *reperiebas in Sex. Roscio. at ego in T. Roscio reperio. Tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam istic sedes, ac te palam adversarium esse profiteris. De Capitone post viderimus, si, quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit: tum alias quoque suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur. L. Cassius ille, quem populus Romanus verissimum & sapientissimum judicem putabat, identidem in causis quærere solebat, cui bono fuisset. Sic vita hominum est, ut ad maleficium nemo conetur sine spe atque emolumento arcedere. Hunc quæsitorem ac* 85 *judicem fugiebant atque horrebant ii, quibus periculum creabatur; ideo quod, tametsi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quam implicatus ad severitatem videbatur. Ego, quamquam præest huic quæstioni vir & contra audaciam fortissimus, & ab innocentia clementissimus;*

Cicero. T. IV.

G

tamen facile me paterer, vel illo ipso acerrimo
 iudice quærente, vel apud Cassianos iudices,
 quorum etiam nunc ii, quibus causa dicenda
 est, nomen ipsum reformidant, pro Sex. Roscio
 31 dicere. In hac enim causa cum viderent, il-
 86 los amplissimam pecuniam possidere, hunc in
 summa mendicitate esse; illud quidem non
 quærent, cui bono fuisset; sed eo perspi-
 cuum crimen & suspicionem potius ad præ-
 dam adjungerent, quam ad egestatem. Quid
 si accedit eodem, ut tenuis antea fueris? quid
 si, ut avarus? quid si, ut audax? quid si,
 ut illius, qui occisus est, inimicissimus? num
 quærenda causa, quæ te ad tantum facinus
 adduxerit? Quid ergo horum negari potest?
 Tenuitas hominis ejusmodi est, ut dissimulari
 non queat, atque eo magis eluceat, quo ma-
 87 gis occultatur. Avaritiam præfers, qui socie-
 tatem coieris de municipis cognatique fortu-
 nis cum alienissimo. Quam sis audax (ut alia
 obliviscar) hinc omnes intelligere potuerunt,
 quod ex tota societate, hoc est, ex tot ficariis,
 solus tu inventus es, qui cum accusatoribus
 federes, atque os tuum non modo ostenderes,
 sed etiam offerres. Inimicitias tibi fuisse cum
 Sex. Roscio, & magnas rei familiaris contro-
 88 versias, concedas necesse est. Restat, iudices,

ut hoc dubitemus, uter potius Sex. Roscium occiderit: is, ad quem morte ejus divitiæ venerint, an is, ad quem mendicitas: is, qui antea tenuis fuerit, an is, qui postea factus sit egentissimus: is, qui ardens avaritia feratur infestus in suos, an is, qui semper ita vixerit, ut quæstum nosset nullum, fructum autem eum solum, quem labore peperisset: is, qui omnium sectorum audacissimus fit, an is, qui propter fori judiciorumque insolentiam, non modo subsellia, verum etiam urbem ipsam reformidet: postremo, judices, id quod ad rem, mea sententia, maxime pertinet, utrum inimicus potius, an filius. Hæc ³² tu, Eruci, tot & tanta si nactus esses in reo, ⁸⁹ quamdiu diceres? quo te modo jactares? tempus, hercule, te citius, quam oratio deficeret. Etenim in singulis rebus ejusmodi materies est, ut dies singulos possis consumere. Neque ego non possum: non enim mihi tantum derogo, tametsi nihil arrogo, ut te copiosius, quam me, putem posse dicere: verum ego forsitan, propter multitudinem patronorum, in grege annumerer. te pugna Cannensis accusatorem sat bonum fecit. Multos cæsos non ad Thrasimenum lacum, sed ad Servilium vidimus. Quis ibi non est vulneratus ferro 90

Phrygiō? Non necesse est omnes commemo-
rare, Curtios, Marios, denique Mamercos,
quos jam ætas a præliis avocabat: postremo
Priamum ipsum senem, Antistium, quem non
modo ætas, sed etiam leges pugnare prohi-
bebant. Jam, quos nemo propter ignobilita-
tem nominat, sexcenti sunt, qui inter sicarios,
& de veneficiis accusabant. qui omnes (quod
ad me attinet) vellem viverent. Nihil enim
mali est, canes ibi quam plurimos esse, ubi
permulti observandi, multaque servanda sunt,
91 Verum, ut fit, multa sæpe, imprudentibus
imperatoribus, vis belli ac turba molitur.
dum is in aliis rebus erat occupatus, qui
summam rerum administrabat; erant interea
qui suis vulneribus mederentur: qui tamquam
si offusa reipublicæ sempiterna nox esset, ita
ruebant in tenebris, omniaque miscebant. a
quibus miror, ne quod judiciorum esset ve-
stigium, non subsellia quoque esse combusta.
nam & accusatores & iudices sustulerunt.
Hoc commodi est, quod ita vixerunt, ut testes
omnes, si cuperent, interficere non possent.
nam, dum hominum genus erit, qui accuset
eos, non deerit: dum civitas erit, judicia
fiēt. Verum, ut cœpi dicere, & Erucius,
hæc si haberet in causa, quæ commemoravi,

posset ea quamvis diu dicere; & ego, iudices,
 possum: sed in animo est, quemadmodum
 ante dixi, leviter transire, ac tantummodo
 perstringere unamquamque rem; ut omnes
 intelligant, me non studio accusare, sed officio
 defendere. Video igitur, causas esse permul- **33**
 tas, quæ istum impellerent. Videamus nunc, ⁹²
 ecqua facultas suscipiendi maleficii fuerit.
 Ubi occisus est Sex. Roscius? Romæ. Quid?
 tu, Rosci, ubi tunc eras? Romæ. Verum
 quid ad rem? & alii multi. Quasi nunc id
 agatur, quis ex tanta multitudine occiderit,
 ac non hoc quærat, eum, qui Romæ sit
 occisus, utrum verisimilius sit ab eo esse oc-
 cisum, qui assiduus eo tempore Romæ fuerit;
 an ab eo, qui multis annis Romam omnino
 non accesserit. Age, nunc cæteras facultates **93**
 quoque consideremus. Erat tum multitudo
 ficariorum, id quod commemoravit Erucius,
 & homines impune occidebantur. Quid? ea
 multitudo quæ erat? opinor, aut eorum, qui
 in bonis erant occupati; aut eorum, qui ab
 iis conducebantur, ut aliquem occiderent.
 Si eos putas, qui alienum appetebant; tu es
 in eo numero, qui nostra pecunia dives es:
 sin eos, quos, qui leviori nomine appellant,
 percussores vocant; quære, in cuius fide sint

& clientela: mihi crede, aliquem de societate tua reperies; &, quidquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendito. ita facillime causa Sex. Roscii cum tua conferetur.

⁹⁴ Dices: Quid postea, si Romæ assiduus fui? Respondebo: at ego omnino non fui. Fateor, me sectorem esse; verum & alii multi. At ego, ut tute arguis, agricola & rusticus. Non continuo, si me in gregem ficariorum contuli, sum ficarius. at ego profecto, qui ne novi quidem quemquam ficarium, longe absum ab ejusmodi crimine. Permulta sunt, quæ dici possunt, quare intelligatur, summam tibi facultatem fuisse maleficii suscipiendi: quæ non modo idcirco prætereo, quod teipsum non libenter accuso; verum eo magis etiam, quod, si de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, vereor, ne ad plures oratio mea pertinere videatur.

³⁴ Videamus nunc strictim, sicut cetera, ⁹⁵ quæ post mortem Sex. Roscii abs te, T. Rosci, facta sunt: quæ ita aperta & manifesta sunt, ut mediusfidius, iudices, invitus ea dicam. vereor enim, cujusmodi es, T. Rosci, ne ita hunc videar voluisse servare, ut tibi omnino non pepercerim. Cum hoc vereor, & cupio

tibi aliqua ex parte, quod salva fide possim, parcere, rursus immuto voluntatem meam. Venit enim mihi in mentem oris tui. Tene cum ceteri focii tui fugerent, ac se occultarent, ut hoc iudicium non de illorum præda, sed de hujus maleficio fieri videretur, potissimum tibi partes istas depoposcisse, ut in iudicio versarere, & federes cum accusatore? qua in re nihil aliud assequeris, nisi ut ab omnibus mortalibus audacia tua cognoscatur & impudentia. Occiso Sex. Roscio, qui primus Ameriam nuntiat? Mallius Glaucia, quem 96 jam antea nominavi, tuus cliens & familiaris. Quid attinuit eum potissimum nuntiare? quod, si nullum jam ante consilium de morte ac de bonis ejus inieras, nullamque societatem, neque sceleris, neque præmii, cum homine ullo coieras, ad te minime omnium pertinebat. Sua sponte Mallius nuntiat. Quid, quæso, ejus intererat? an, cum Ameriam non hujusce rei causa venisset, casu accidit, ut id, quod Romæ audierat, primus nuntiaret? Cujus rei causa venerat Ameriam? Non possum, inquit, divinare. Eo rem jam adducam, ut nihil divinatione opus sit. Qua ratione Roscio Capitoni primum nuntiavit? Cum Ameriæ Sex. Roscii domus, uxor, liberique essent; cum

tot propinqui cognatique optime convenien-
 tes; qua ratione factum est, ut iste tuus cliens,
 sceleris tui nuntius, T. Roscio Capitori po-
 97 tiffimum nuntiaret? Occisus est a cœna re-
 diens. nondum lucebat, cum Ameriæ scitum
 est. Quid hic incredibilis cursus? quid hæc
 tanta celeritas festinatioque significat? Non
 quæro, quis percusserit. nihil est, Glaucia,
 quod metuas. non excutio te, si quid forte
 ferri habuisti; non scrutor; nihil ad me arbitror
 pertinere. quoniam, cujus consilio occisus sit,
 invenio; cujus manu sit percussus, non la-
 boro. Unum hoc fumo, quod mihi apertum
 tuum scelus resque manifesta dat. Ubi, aut
 unde audivit Glaucia? qui tam scito scivit?
 Fac audisse statim. Quæ res eum nocte una
 tantum itineris contendere coëgit? quæ ne-
 cessitas eum tanta premebat, ut, si sua sponte
 iter Ameriam faceret, id temporis Roma pro-
 ficisceretur, nullam partem noctis requiesce-
 35 ret? Etiamne in tam perspicuis rebus argu-
 98 mentatio quærenda, aut conjectura capienda
 fit? Nonne vobis hæc, quæ audistis, cernere
 oculis videmini, judices? non illum miserum,
 ignarum casus sui, redeuntem a cœna videtis?
 non positas insidias? non impetum repenti-
 num? non versatur ante oculos vobis in cæde

Glaucia? non adest iste T. Roscius? non suis manibus in curru collocat Automedontem illum, sui sceleris acerbissimi, nefariæque victoriæ nuntium? non orat, ut eam noctem pervigilet? ut honoris sui causa laboret? ut Capitoni quam primum nuntiet? Quid erat, quod 99 Capitonem primum scire voluerit? Nescio: nisi hoc video, Capitonem in his bonis esse socium. de tribus & decem fundis tres nobilissimos fundos eum video possidere. Audio præterea, non hanc suspicionem nunc primum in Capitonem conferri: multas esse infames 100 palmas: hanc primam esse tamen lemniscatam, quæ Romæ deferatur: nullum modum esse hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit: multos ferro, multos veneno. Habeo etiam dicere, quem contra morem majorum, minorem annis LX, de ponte in Tiberim dejecerit. quæ, si prodierit, atque adeo cum prodierit (scio enim proditurum esse) audiet. Veniat modo: explicet suum volumen illud, 101 quod ei planum facere possum Erucium conscripsisse: quod ajunt illum Sex. Roscio intentasse; & minitatum esse, se omnia illa pro testimonio esse dicturum. O præclarum testem, judices! o gravitatem dignam expectatione! o vitam honestam, atque ejusmodi,

ut libentibus animis ad ejus testimonium vestrum jusjurandum accommodetis! Profecto non tam perspicue istorum maleficia videremus, nisi ipsos cæcos redderet cupiditas, & **36** avaritia, & audacia. Alter ex ipsa cæde ¹⁰² lucrem nuntium Ameriam ad socium atque ad magistrum suum misit; ut, si dissimulare omnes cuperent se scire, ad quem maleficiū pertineret, tamen ipse apertum suum scelus ante omnium oculos poneret. Alter (si diis immortalibus placet) testimonium etiam in Sex. Roscium dicturus est. Quasi vero id nunc agatur, utrum is quod dixerit, credendum; an quod fecerit, vindicandum sit. Itaque more majorum comparatum est, ut in minimis rebus homines amplissimi testimonium de sua ¹⁰³ re non dicerent. Africanus, qui suo cognomine declarat, tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur, testimonium non diceret. nam illud in talem virum non audeo dicere: si diceret, non crederetur. Videte nunc, quam versa & mutata in pejorem partem sint omnia. Cum de bonis & de cæde agatur, testimonium dicturus est is, qui & sector est & ficarius; hoc est, qui & illorum ipsorum bonorum, de quibus agitur, emptor atque possessor est, & eum hominem

occidendum curavit, de cuius morte quæri-
 tur. Quid tu, vir optime? ecquid habes, 104
 quod dicas? mihi ausculta: vide, ne tibi desis.
 tua quoque res permagna agitur. multa scele-
 rate, multa audaciter, multa improbe fecisti:
 unum stultissime, profecto tua sponte, non
 de Erucii sententia: nihil opus fuit, te istuc
 sedere. Neque enim accusatore muto, neque
 teste quisquam utitur eo, qui de accusatoris
 subsellio surgit. Huc accedit, quod paullo
 occultior atque tectior vestra ista cupiditas
 esset. nunc quid est, quod quisquam ex vobis
 audire desideret, cum, quæ facitis, ejusmodi
 sint, ut ea dedita opera a nobis contra vos-
 metipsum facere videamini? Age nunc, illa 105
 videamus, judices, quæ statim consecuta sunt.
 Ad Volaterras in castra L. Sullæ mors Sex.
 Roscii, quadriduo, quo is occisus est, Chry-
 fogono nuntiatur. Quæritur etiam nunc, quis 37
 eum nuntium miserit? Nonne perspicuum est,
 eundem, qui Ameriam? Curat Chryfogonus,
 ut ejus bona veneant statim; qui non norat
 hominem aut rem. At qui ei venit in mentem,
 prædia concupiscere hominis ignoti, quem
 omnino numquam viderat? Soletis, cum ali-
 quid hujuscemodi auditis, judices, continuo
 dicere, necesse est, aliquem dixisse municipem

aut vicinum. ii plerumque indicant: per eos
106 plerique produntur. Hic nihil est, quod
suspicionem hanc putetis. Non enim ego ita
disputabo: verisimile est, Roscios istam rem
ad Chryfogonum detulisse. erat enim eis cum
Chryfogono jam antea amicitia. nam cum
multos veteres a majoribus Roscii patronos
hospitesque haberent, omnes eos colere atque
observare destiterunt, ac se in Chryfogoni
107 fidem & clientelam contulerunt. Hæc possum
omnia vere dicere: sed in hac causa conjectura
nihil opus est. ipsos certo scio non negare,
ad hæc bona Chryfogonum accessisse impulsu
suo. Si eum, qui indicii partem acceperit,
oculis cernetis; poteritisne dubitare, iudices,
qui indicarit? Qui sunt igitur in istis bonis,
quibus partem Chryfogonus dederit? duo Ro-
scii. Num quisnam præterea? nemo est, ju-
dices. Num ergo dubium est, quin ii obtule-
rint hanc prædam Chryfogono, qui ab eo
108 partem prædæ tulerunt? Age nunc, ex ipsius
Chryfogoni iudicio Rosciorum factum confi-
deremus. Si nihil in ista pugna Roscii, quod
operæ pretium esset, fecerant, quam ob cau-
sam a Chryfogono tantis præmiis donabantur?
Si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt,
nonne satis fuit, his gratias agi? denique, ut

perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? Cur tria prædia tantæ pecuniæ statim Capitoni dantur? cur, quæ reliqua sunt, iste Roscius omnia cum Chryfogono communiter possidet? Nonne perspicuum est, iudices, has manubias Rosciis Chryfogonum, re cognita, concessisse? Venit in decem-primis legatus ³⁸
in castra Capito. totam vitam, naturam, mo-¹⁰⁹resque hominis ex ipsa legatione cognoscite. Nisi intellexeritis, iudices, nullum esse officium, nullum jus tam sanctum atque integrum, quod non ejus scelus atque perfidia violarit & imminuerit; virum optimum esse eum judicatote. Impedimento est, quo minus de his ¹¹⁰ rebus Sulla doceatur: ceterorum legatorum consilia & voluntatem Chryfogono enuntiat: monet, ut provideat, ne palam res agatur: ostendit, si sublata sit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amissurum, sese capitis periculum aditurum: illum acuere, hos, qui simul erant missi, fallere: illum identidem monere, ut caveret, hisce infidiose spem falsam ostendere: cum illo contra hos inire consilia, horum consilia illi enuntiare: cum illo partem suam depacisci; hisce, aliqua fretus hora, semper omnes aditus ad Sullam intercludere. Postremo isto hortatore, auctore,

intercessore, ad Sullam legati non adierunt: illius fide, ac potius perfidia, decepti (id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator voluerit testimonium eis denuntiare,) pro re
 III certa spem falsam domum retulerunt. In privatis rebus si qui rem mandatam non modo maliciosius gessisset, sui quæstus aut commodi causa, verum etiam negligentius; eum majores summum admisisse dedecus existimabant. itaque mandati constitutum est iudicium, non minus turpe, quam furti: credo propterea, quod, quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in his operæ nostræ vicaria fides amicorum, supponitur; quam qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium, & quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem. Non enim possumus omnia per nos agere: alius in alia est re magis utilis. Idcirco amicitiae comparantur, ut commune commodum
 III2 mutuis officiis gubernetur. Quid recipis mandatum, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conversurus es? cur mihi te offers ac meis commodis officio simulato, officis, & obstas? recede de medio: per alium transigam. Suscipis onus officii, quod te putas sustinere posse; quod minime videtur grave
 39 iis, qui minime ipsi leves sunt. Ergo idcirco

turpis hæc culpa est, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam & fidem. nam neque mandat quisquam fere, nisi amico: neque credit, nisi ei, quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam dissolvere, & fallere eum, qui læsus non esset, nisi credidisset. Itane est? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, turpissimo 113 iudicio condemnetur necesse est; in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunæ vivi commendatæ sunt atque concreditæ, (damno vivum,) ignominia mortuum affecerit; is inter honestos homines, atque adeo inter vivos numerabitur? In minimis privatisque rebus, etiam negligentia in crimen mandati, iudicii infamia revocatur, propterea quod, si recte fiat, illum negligere oporteat, qui mandarit, non illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quæ publice gesta atque commissa sit, qui non negligentia privatum aliquod commodum læserit, sed perfidia legationis ipsius cæremoniam polluerit maculaque affecerit; qua is tandem pœna afficietur? aut quo iudicio damnabitur? Si hanc ei 114 rem privatim Sex. Roscius mandavisset, ut cum Chryfogono transigeret atque decideret, inque eam rem fidem suam, si quid opus esse

putaret, interponeret: ille qui sese facturum
recepisset, nonne si ex eo negotio tantulum
in rem suam convertisset, damnatus per ar-
bitrum, & rem restitueret, & honestatem
115 omnem amitteret? Nunc non hanc ei rem
Sex. Roscius mandavit, sed, id quod multo
gravius est, ipse Sex. Roscius cum fama, vita,
bonisque omnibus a decurionibus publice Ro-
scio mandatus est: & ex eo T. Roscius non
paulum nescio quid in rem suam convertit,
sed hunc funditus evertit bonis: ipse tria præ-
dia sibi depactus est: voluntatem decurionum
ac municipum omnium tantidem, quanti fi-
dem suam, fecit.

40 Videte jam porro cætera, iudices, ut in-
116 telligatis, fingi malefium nullum posse, quo
iste sese non contaminarit. In rebus minori-
bus socium fallere, turpissimum est, æqueque
turpe, atque illud, de quo ante dixi. neque
injuria: propterea quod auxilium sibi se putat
adjunxisse, qui cum altero rem communica-
vit. Ad cujus igitur fidem confugiet, cum per
ejus fidem læditur, cui se commiserit? Atqui
ea sunt animadvertenda peccata maxime, quæ
difficillime præcaventur. Tecti esse ad alie-
nos possumus: intimi multa apertiora videant,
neceffe est. socium vero cavere qui possumus?

quem

quem etiam si metuimus, jus officii lædimus. Recte igitur majores eum, qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere. At vero T. Roscius 117 non unum rei pecuniariæ socium fefellit, (quod, tametsi grave est, tamen aliquo modo posse ferri videtur,) verum novem homines honestissimos, ejusdem muneris, legationis, officii, mandatorumque socios, induxit, decepit, destituit, adversariis tradidit, omni fraude & perfidia fefellit. Qui de ejus scelere suspicari nihil potuerunt, socium officii metuere non debuerunt; ejus malitiam non viderunt; orationi vanæ crediderunt. Itaque nunc illi homines honestissimi propter istius infidias parum putantur cauti providique fuisse: iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga, qui primo sociorum consilia adversariis enuntiavit, deinde societatem cum ipsis adversariis coit, terret etiam nos, ac minatur, tribus prædiis, hoc est, præmiis sceleris, ornatus. In ejusmodi vita, judices, in his tot tantisque flagitiis, hoc quoque maleficium, de quo judicium est, reperietis. Etenim quærere 118 ita debetis: ubi multa avare, multa audacter, multa improbe, multa perfidiose facta videtis, ibi scelus quoque latere inter illa tot flagitia

putatote. Tametsi hoc quidem minime latet, quod ita promptum & propositum est, ut non ex illis maleficiis, quæ in illo constat esse, hoc intelligatur; verum ex hoc etiam, si quod illorum forte dubitabitur, convincatur. Quid tandem, quæso, iudices? num aut ille lanista omnino jam a gladiatore recessisse videtur; aut iste discipulus magistro tantulum de arte concedere? Par est avaritia, similis improbitas, eadem impudentia, gemina audacia.

41 Etenim, quoniam fidem magistri cognovistis,
 119 cognoscite nunc discipuli æquitatem. Dixi jam antea, sæpenumero postulatos esse ab istis duos servos in quæstionem. Tu semper, T. Rosci, recusasti. quæro abs te, iine, qui postulabant, indigni erant, qui impetrarent? an iste non commovebat, pro quo postulabant? an res ipsa tibi iniqua videbatur? Postulabant homines nobilissimi atque integerrimi nostræ civitatis, quos jam antea nominavi; qui ita vixerunt, talesque a populo Romano putantur, ut, quidquid dicerent, nemo esset, qui non æquum putaret. Postulabant autem pro homine miserrimo atque infelicissimo, qui vel ipse sese in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quæreretur. Res porro abs te ejusmodi postulabatur, ut nihil

120

interesset, utrum eam rem recufares, an de maleficio confiterere. Quæ cum ita fint, quæro abs te, quam ob causam recufaris. Cum occiditur Sex. Roscius, ibidem fuerunt. Seruos ipsos, quod ad me attinet, neque arguo, neque purgo: quod a vobis hoc pugnari video, ne in quæstionem dentur, suspiciosum est. quod vero apud vos ipsos in honore tanto sunt, profecto necesse est, sciant aliquid, quod si dixerint, perniciosum vobis futurum sit. In dominos quæri de servis iniquum est. Anne quæritur? Sex. enim Roscius reus est. Neque enim, cum de hoc quæritur, vos dominos esse dicitis. Cum Chryfogono sunt. Ita credo: litteris eorum, & urbanitate Chryfogonus ducitur, ut inter suos omnium deliciarum atque omnium artium puerulos, ex tot elegantissimis familiis lectos, velit hos versari, homines pæne operarios, ex Amerina disciplina patrisfamilix rusticani. Non est ita profecto, judi- 121 ces: non est verisimile, ut Chryfogonus horum litteras adamarit, aut humanitatem: non, ut rei familiaris negotio diligentiam cognorit eorum & fidem. Est quiddam, quod occulta- tur: quod quo studiosius ab ipsis opprimitur & absconditur, eo magis eminent & apparet. Quid igitur? Chryfogonus sui maleficii oc-

42

cultandi causa quæstionem de his haberi non vult? minime, iudices. non in omnes arbitror omnia convenire. Ego in Chryfogono, quod ad me attinet, nihil ejusmodi suspicor; neque hoc mihi nunc primum in mentem venit dicere. Meministis, me ita distribuiffe initio causam, in crimen, cujus tota argumentatio permiffa Erucio est, & in audaciam, cujus partes Rosciis impositæ sunt. Quidquid maleficii, sceleris, cædis erit, proprium id Rosciorum esse debet. Nimiam gratiam potentiamque Chryfogoni, dicimus & nobis obflare, & perferri nullo modo posse; & a vobis, quoniam potestas data est, non modo infirmari, verum etiam vindicari oportere. Ego sic existimo; qui quæri velit ex iis, quos constat, cum cædes facta sit, affuisse, eum cupere verum invenire: qui recuset, eum profecto, tametsi verbo non audeat, tamen re ipsa de maleficio suo confiteri. Dixi initio, iudices, nolle me plura de istorum scelere dicere, quam causa postularet, ac necessitas ipsa cogeret. Nam & multæ res afferri possunt, & unaquæque earum multis cum argumentis dici potest. Verum ego, quod invitus ac necessario facio, neque diu, neque diligenter facere possum. quæ præteriri nullo modo

poterant, ea leviter, iudices, attigi: quæ posita sunt in suspicionibus, de quibus si cœpero dicere, pluribus verbis sit differendum, ea vestris ingeniis conjecturæque committo.

Venio nunc ad illud nomen aureum Chry-⁴³
sogoni, sub quo nomine tota societas statui-¹²⁴
tur: de quo, iudices, neque quomodo dicam,
neque quomodo taceam, reperire possum. Si
enim taceo; vel maximam partem relinquo:
si autem dico; vereor, ne non ille solus (id
quod ad me nihil attinet) sed alii quoque plu-
res læsos se esse putent. Tametsi ita se res
habet, ut mihi in communem causam seclorum
dicendum nihil magnopere videatur. Hæc
enim causa nova profecto & singularis est.
Bonorum Sex. Roscii emptor est Chryso-¹²⁵
gonus. Primum hoc videamus, ejus hominis bona
qua ratione venierunt, aut quomodo venire
potuerunt? Atque hoc non ita quæram, ju-
dices, ut id dicam esse indignum, hominis
innocentis bona venisse. Si enim hæc audien-
tur, ac libere dicentur; non fuit tantus homo
Sex. Roscius in civitate, ut de eo potissimum
conqueramur. Verum hoc ego quæro, qui
potuerunt ista ipsa lege, quæ de proscriptione
est, siue Valeria est, siue Cornelia, (non enim
novi, nec scio) verum ista ipsa lege, bona

126 Sex. Roscii venire qui potuerunt? Scriptum enim ita dicunt esse, VT EORVM BONA VENEANT, QVI PROSCRIPTI SVNT; quo in numero Sex. Roscius non est: AVT EORVM, QVI IN ADVERSARIORVM PRAESIDIIS OCCISI SVNT. Dum praesidia ulla fuerunt, in Sullæ praesidiis fuit. Posteaquam ab armis recesserunt, in summo otio rediens a coena Romæ occisus est. Si lege; bona quoque lege venisse fateor: fin autem constat, contra omnes, non modo veteres leges, verum etiam novas, occisum esse; bona quo jure, aut quo modo, aut qua lege 44 venierint, quæro. In quem hoc dicam, quæris, Eruci? non in eum, quem vis & putas. 127 nam Sullam & oratio mea ab initio, & ipsius eximia virtus omni tempore purgavit. Ego hæc omnia Chryfogonum fecisse dico, ut ementiretur, ut malum civem Roscium fuisse fingeret, ut eum apud adversarios occisum esse diceret, ut hisce de rebus a legatis Amerinorum doceri L. Sullam passus non sit. Denique etiam illud suspicor, omnino hæc bona non venisse: id quod postea, si per vos, iudices, 128 licitum erit, aperietur. Opinor enim esse in lege, quam ad diem proscriptiones venditionesque fiant; nimirum KALENDAS IUNIAS.

Aliquot post menses & homo occisus est, & bona venisse dicuntur. Profecto aut hæc bona in tabulas publicas nulla redierunt, nosque ab isto nebulone facilius eludimur, quam putamus; aut, si redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ratione sunt. Nam lege quidem bona venire non potuisse constat. Intellico, me ante tempus, iudices, hæc scrutari, & propemodum errare, qui, cum capiti Sex. Roscii mederi debeam, reduviam curem. Non enim laborat de pecunia: non ullius rationem sui commodi ducit: facile egestatem suam selaturum putat, si hac indigna suspitione & ficto crimine liberatus sit. Verum quæso a 129 vobis, iudices, ut hæc pauca, quæ restant, ita audiatis, ut partim me dicere pro me ipso putetis, partim pro Sex. Roscio. Quæ enim mihi ipsi indigna & intolerabilia videntur, quæque ad omnes, nisi providemus, arbitror pertinere; ea pro me ipso, ex animi mei sensu ac dolore, pronuntio. Quæ ad hujus vitæ casum causamque pertineant, & quid hic pro se dici velit, & qua conditione contentus sit, jam in extrema oratione nostra, iudices, audietis. Ego hæc a Chryfogono, mea sponte, 130 remoto Sex. Roscio, quæro. Primum, quare 45 civis optimi bona venierint: deinde, quare

hominis ejus, qui neque proscriptus, neque apud adversarios occisus est, bona venierint, cum in eos solos lex scripta sit: deinde, quare aliquanto post eam diem venierint, quæ dies in lege præfinita est: deinde, cur tantulo venierint. Quæ omnia si, quemadmodum solent liberti nequam & improbi facere, in patronum suum voluerit conferre; nihil egerit. Nemo est enim, qui nesciat, propter magnitudinem rerum multa multos, [partim con-
131 nivente,] partim imprudente L. Sulla, com-
mississe. Placet igitur in his rebus aliquid imprudentia præteriri? non placet, judices: sed necesse est. Etenim si Jupiter optimus maximus, cujus nutu & arbitrio cœlum, terra, mariaque reguntur, sæpe ventis vehementioribus, aut immoderatis tempestatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore, hominibus nocuit, urbes delevit, fruges perdidit; quorum nihil, perniciæ causa, divino consilio, sed vi ipsa & magnitudine rerum, factum putamus: at contra, commoda, quibus utimur, lucemque, qua fruimur, spiritumque, quem ducimus, ab eo nobis dari atque impertiri videmus: quid miramur, L. Sullam, cum solus rempublicam regeret, orbemque terrarum gubernaret, imperiique majestatem,

quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animadvertere non potuisse? nisi hoc mirum est, quod vis divina assequi non possit, si id mens humana adepta non sit. Verum, 132 ut hæc missa faciam, quæ jam facta sunt: ex iis, quæ nunc maxime fiunt, nonne quis potest intelligere, omnium architectum & machinatorem unum esse Chrysogonum, qui Sex. Roscii nomen deferendum curavit? hoc iudicium, cujus honoris causa accusare se dixit Erucius?

Desunt non pauca.

aptam, & ratione dispositam se habere existi- 46 mant, qui in Salentinis, aut in Brutiis habent, unde vix ter in anno audire nuntium possunt.

Alter tibi descendit de palatio & ædibus 133 suis: habet animi relaxandi causa rus amœnum & suburbanum, plura præterea prædia, neque tamen ullum, nisi præclarum & propinquum: domus referta vasis Corinthiis & Deliacis, in quibus est authepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est, ut, qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum

scilicet, quantum e multis splendidisque fami-
 miliis in turba & rapinis coacervari una in
 domo potuit. Familiam vero quantam, &
 quam variis cum artificiis habeat, quid ego
 134 dicam? Mitto hasce artes vulgares, coquos,
 piftores, lecttarios: animi & aurium causa
 tot homines habet, ut quotidiano cantu vo-
 cum, & nervorum, & tibiaram, nocturnisque
 conviviis tota vicinitas personet. In hac vita,
 judices, quos sumtus quotidianos, quas effu-
 siones fieri putatis? quæ vero convivia? ho-
 nesta, credo, in ejusmodi domo: si domus
 hæc habenda est potius, quam officina nequi-
 135 tiæ & diverforium flagitiorum omnium. Ipse
 vero quemadmodum composito & delibuto
 capillo passim per forum volitet cum magna
 caterva togatorum, videtis, judices. Etiam
 videtis, ut omnes despiciat, ut hominem præ
 se neminem putet; ut se solum beatum, solum
 potentem putet. Quæ vero efficiat, & quæ
 conetur, si velim commemorare, vereor, ju-
 dices, ne quis imperitior existimet, me cau-
 sam nobilitatis, victoriamque voluisse lædere:
 tametsi meo jure possum, si quid in hac parte
 mihi non placeat, vituperare. Non enim ve-
 reor, ne quis alienum me animum habuisse
 47 a causa nobilitatis existimet. Sciunt ii, qui
 136

me norunt, me, pro illa tenui infirmaque parte, posteaquam id, quod maxime volui, fieri non potuit, ut componeretur; id maxime defendisse, ut ii vincerent, qui vicerunt. Quis enim erat, qui non videret, humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? quo in certamine perditus civis erat, non se ad eos jungere, quibus incolumibus & domi dignitas & foris auctoritas retineretur. Quæ perfecta esse, & suum cuique honorem & gradum redditum, gaudeo, iudices, vehementerque lætor: eaque omnia deorum voluntate, studio populi Romani, consilio, & imperio, & felicitate L. Sullæ, gesta esse intelligo. Quod animadversum est in eos, qui 137 contra omni ratione pugnarunt; non debeo reprehendere. quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis exstitit, honos habitus est; laudo. Quæ ut fierent, idcirco pugnatum esse arbitror, meque in eo studio partium fuisse confiteor. Sin autem id actum est, & idcirco arma sumpta sunt, ut homines postremi pecuniis alienis locupletarentur, & in fortunas uniuscujusque impetum facerent, & id non modo re prohibere non licet, sed ne verbis quidem vituperare: tum vero in isto bello non recreatus, neque restitutus, sed

subactus oppressusque populus Romanus est.
 138 Verum longe aliter est. nihil horum est, ju-
 dices. non modo non lædetur causa nobilita-
 tis, si istis hominibus resistetis, verum etiam
 48 ornabitur. Etenim qui hæc vituperare volunt,
 Chryfogonum tantum posse queruntur: qui
 laudare volunt, concessum ei non esse com-
 memorant. Ac jam nihil est, quod quisquam
 aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui
 dicat, VELLE M QVIDEM LICERET:
 HOC DIXISSEM. Dicas licet. HOC FE-
 CISSEM. Facias licet: nemo prohibet. HOC
 DECREVISSEM. Decerne, modo recte:
 omnes approbabit. HOC JUDICASSEM.
 laudabunt omnes, si recte & ordine judicaris.
 139 Dum necesse erat, resque ipsa cogebat, unus
 omnia poterat: qui posteaquam magistratus
 creavit, legesque constituit, sua cuique pro-
 curatio auctoritasque est restituta. Quam si
 retinere volunt ii, qui recuperarunt; in per-
 petuum poterunt obtinere. sin has cædes &
 rapinas, & hos tantos tamque profusos sum-
 tus aut facient, aut approbabit; nolo in eos
 gravius quidquam, ne ominis quidem causa
 dicere. Unum hoc dico: nostri isti nobiles,
 nisi vigilantes, & boni, & fortes, & miseri-
 cordes erunt; iis hominibus, in quibus hæc

erunt, ornamenta sua concedant necesse est. Quapropter desinant aliquando dicere, male 140
aliquem locutum esse, si quis vere ac libere locutus sit: desinant suam causam cum Chry-
sogono communicare: desinant, si ille læsus sit, de se aliquid detractum arbitrari: videant, ne turpe miserumque sit, eos, qui equestrem splendorem pati non potuerunt, servi nequissimi dominationem ferre posse. Quæ quidem dominatio, iudices, in aliis rebus antea verfabatur: nunc vero quam viam munitet, quod iter affectet, videtis: ad fidem, ad iusjurandum, ad iudicia vestra, ad id, quod solum prope in civitate sincerum sanctumque restat. Hicne etiam sese putat aliquid posse Chryso- 141
gonus? hic etiam potens esse vult? o rem miseram, atque acerbam! Neque mehercules hoc indigne fero, quod verear, ne quid possit: verum quod ausus est, quod speravit, sese apud tales viros aliquid ad perniciem posse innocentis, id ipsum queror. Idcircone exper- 49
recta nobilitas, armis atque ferro rempublicam recuperavit, ut, ad libidinem suam, liberti servulique nobilium, bona, fortunas vestras nostrasque vexare possent? Si id actum 142
est, fateor me errasse, qui hoc maluerim: fateor insanisse, qui cum illis senserim. tametsi

inermis, iudices, sensi. Sin autem victoria nobilium ornamento atque emolumento reipublicæ populoque Romano debet esse: tum vero optimo & nobilissimo cuique meam orationem gratissimam esse oportet. Quod si quis est, qui & se & causam lædi putet, cum Chryfogonus vituperetur: is causam ignorat, se ipsum prope non novit. Causa enim splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur. Ille improbissimus Chryfogoni fautor, qui sibi cum illo rationem communicatam putat, læditur, cum ab hoc splendore causæ separatur.

143 Verum hæc omnis oratio (ut jam ante dixi) mea est: qua me uti respublica, & dolor meus, & istorum injuria coegit. Sed Roscius horum nil indignum putat: neminem accusat: nihil de suo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum, agricola & rusticus, ista omnia, quæ vos per Sullam gesta esse dicitis, more, lege, jure gentium facta: culpa liberatus, & crimine nefario solutus cupit a

144 vobis discedere. Si hac indigna suspicione careat, animo æquo se carere suis omnibus commodis dicit. rogat, oratque te, Chrysgone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem convertit: si nulla in re te fraudavit: si tibi optima fide sua omnia concessit,

adnumeravit, appendit: si vestitum, quo ipse
 tectus erat, annulumque de digito suum tibi
 tradidit: si ex omnibus rebus se ipsum nudum,
 neque præterea quidquam excepit; ut sibi per
 te liceat innocenti amicorum opibus vitam in
 egestate degere. Prædia mea tu possides; ego ⁵⁰
 aliena misericordia vivo: concedo: & quod ¹⁴⁵
 animus æquus est, & quia necesse est. mea
 domus tibi patet, mihi clausa est: fero fa-
 milia mea maxima uteris, ego servum habeo
 nullum: patior, & ferendum puto. Quid vis
 amplius? quid insequeris? quid oppugnas?
 qua in re tuam voluntatem lædi a me putas?
 ubi tuis commodis officio? quid tibi obsto?
 Si spoliatorum causa vis hominem occidere,
 spoliasti. Quid quæris amplius? Si inimici-
 tiarum: quæ sunt tibi inimicitia cum eo,
 cujus ante prædia possedisti, quam ipsum
 cognosti? Sin metuis: ab eone aliquid metuis,
 quem vides ipsum ab sese tam atrocem inju-
 riam propulsare non posse? Sin, quod bona,
 quæ Roscii fuerunt, tua facta sunt, idcirco
 hunc illius filium studes perdere: nonne osten-
 dis, id te vereri, quod præter ceteros tu
 metuere non debeas, ne quando liberis pro-
 scriptorum bona patria reddantur? Facis inju- ¹⁴⁶
 riam, Chryfogone, si majorem spem emptionis

tuæ in hujus exitio ponis, quam in his rebus, quas L. Sulla gessit. Quodsi tibi causa nulla est, cur hunc miserum tanta calamitate affici velis: si tibi omnia sua, præter animam, tradidit, nec sibi quidquam paternum, ne monumenti quidem causa, reservavit: per deos immortales, quæ ista tanta crudelitas est? quæ tam fera immanisque natura? Quis umquam prædo fuit tam nefarius, quis pirata tam barbarus, ut, cum integram prædam sine sanguine habere posset, cruenta spolia detra-
147 here mallet? Scis hunc nihil habere, nihil audere, nihil posse, nihil umquam contra rem tuam cogitasse: & tamen oppugnas eum, quem neque metuere potes, neque odisse debes, nec quidquam habere jam reliqui vides, quod ei detrahere possis: nisi hoc indignum putas, quod vestitum sedere in judicio vides: quem tu e patrimonio, tamquam e naufragio, nudum expulisti. Quasi vero nescias, hunc & alii & vestiri a Cæcilia, Balearici filia, Nepotis sorore, spectatissima femina: quæ cum patrem clarissimum, amplissimos patruos, ornatissimum fratrem haberet, tamen, cum esset mulier, virtute perfecit, ut, quanto honore ipsa ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis ornamenta ex sua laude redderet.

An

An quod diligenter defenditur, id tibi in-⁵¹
 dignum facinus videtur? Mihi crede, si pro¹⁴⁸
 patris ejus hospitiiis & gratia, vellent omnes
 hujus hospites adesse, & auderent libere de-
 fendere: satis copiose defenderetur. sin autem
 pro magnitudine injuriæ, proque eo, quod
 summa respublica in hujus periculo tentatur,
 hæc omnes vindicarent; consistere mehercule
 vobis isto in loco non liceret. Nunc ita de-
 fenditur; non sane ut moleste ferre adversarii
 debeant, neque ut se potentia superari putent.
 Quæ domi gerenda sunt, ea per Cæciliam¹⁴⁹
 transiguntur: fori judicii que rationem Mes-
 falla, ut videtis, judices, suscepit. qui si jam
 satis ætatis atque roboris haberet, ipse pro
 Sex. Roscio diceret. Quoniam ad dicendum
 impedimento est ætas, & pudor, qui ornat
 ætatem; causam mihi tradidit, quem sua causa
 cupere ac debere intelligebat: ipse assiduitate,
 consilio, auctoritate, diligentia perfecit, ut
 Sex. Roscii vita, erepta de manibus sectorum,
 sententiis judicum permetteretur. Nimirum,
 judices, pro hac nobilitate pars maxima civi-
 tatis in armis fuit: hæc acta res est, uti no-
 biles restituerentur in civitatem, qui hoc fa-
 cerent, quod facere Messallam videtis: qui
 caput innocentis defenderent: qui injuriæ

resisterent: qui, quantum possent, in salute alterius, quam in exitio, mallent ostendere. Quod si omnes, qui eodem loco nati sunt, facerent; & respublica ex illis, & ipsi ex invidia minus laborarent.

52

150

Verum si a Chryfogono, iudices, non impetramus, ut pecunia nostra contentus sit, vitam ne petat: si ille adduci non potest, ut, cum ademerit nobis omnia, quæ nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quæ communis est, eripere cupiat: si non satis habet avaritiam suam pecunia explere, nisi etiam crudelitate sanguinis perlitus sit: unum per fugium, iudices, una spes reliqua est Sex. Roscio, eadem, quæ reipublicæ, vestra pristina bonitas & misericordia: quæ si manet, salvi etiam nunc esse possumus. sin ea crudelitas, quæ hoc tempore in republica versata est, vestros quoque animos (id quod fieri profecto non potest) duriores acerbioresque reddidit; actum est, iudices: inter feras satius est ætatem degere, quam in hac tanta immanitate versari. Ad eamne rem vos reservati estis? ad eamne rem delecti, ut eos condemnaretis, quos sectores ac ficarii jugulare non potuissent? Solent hoc boni imperatores facere, cum prælium committunt, ut in eo

loco, quo fugam hostium fore arbitrentur, milites collocent: in quos, si qui ex acie fugerint, de improvise incidant. Nimirum similiter arbitrantur isti bonorum emptores, vos hic, tales viros, sedere, qui excipiatis eos, qui de suis manibus effugerint. Dii prohibeant, judices, ut hoc, quod majores consilium publicum vocari voluerunt, præsidium sectorum existimetur. An vero, judices, vos non ¹⁵² intelligitis, nihil aliud agi, nisi ut proscriptorum liberi quavis ratione tollantur, & ejus rei initium in vestro jurejurando, atque in Sex. Roscii periculo quæri? Dubium est, ad quem maleficio pertineat, cum videatis ex altera parte sectorem, inimicum, sicarium, eundemque accusatorem hoc tempore, ex altera parte egentem, probatum suis filium, in quo non modo culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? Numquid aliud videtis obstare Roscio, nisi quod patris bona venierunt? Quod si id vos suscipitis, & eadem ⁵³ in re operam vestram profitemini: si idcirco ¹⁵³ sedetis, ut ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt: cavete, per deos immortales, judices, ne nova & multo crudelior per vos proscripcio instaurata esse videatur. Illam priorem, quæ facta est in eos, qui arma

capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quam more majorum comparatum est, publico consilio factum videretur: hanc vero, quæ ad eorum liberos atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio a vobis rejicitis, & aspernamini, videte, per deos immortales, quem in locum rempublicam perventuram putetis.

154 Homines sapientes, & ista auctoritate & potestate præditos, qua vos estis, ex quibus rebus maxime respublica laborat, iis maxime mederi convenit. Vestrum nemo est, quin intelligat, populum Romanum, qui quondam in hostes lenissimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. Hanc tollite ex civitate, iudices, hanc pati nolite diutius in hac republica versari: quæ non modo id habet in se mali, quod tot cives atrocissime sustulit, verum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus: etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

M. TVLLII CICERONIS
 PRO
 Q. ROSCIO COMOEDO
 ORATIO TERTIA.

Multa, quae desunt, quaerenda.

malitiam naturæ, crederetur. Is scilicet vir **I**
 optimus, & singulari fide præditus, qui suo **I**
 iudicio, tabulis suis, testibus uti conatur.
 Solent fere dicere, qui per tabulas homi-
 nes citi pecuniam expensam tulerunt:
 Egone talem virum corrumpere potui, ut mea
 causa falsum in codicem referret? Exspecto,
 quam mox Chærea hac oratione utatur: Ego-
 ne hanc manum, plenam perfidiæ, & hos
 digitos meos impellere potui, ut falsum per-
 scriberent nomen? Quodsi ille suas proferet
 tabulas: proferet suas quoque Roscius. erit
 in illius tabulis hoc nomen: at in hujus non
 erit. Cur potius illius, quam hujus, credetur? **2**
 Scripsisset ille, si non jussu hujus expensum
 tulisset? non scripsisset hic, quod sibi expen-
 sum ferri jussisset? Nam, quemadmodum

turpe est scribere, quod non debeat; sic
 improbum est, non referre, quod debeas.
 æque enim tabulæ condemnantur ejus, qui
 verum non retulit; & ejus, qui falsum per-
 scripsit. Sed ego copia & facultate causæ con-
 fesus, vide quo progrediar. Si tabulas C. Fan-
 nius accepti & expensi profert suas, in suam
 rem, suo arbitratu scriptas: quo minus se-
 3 cundum illum judicetis, non recuso. Quis
 hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, ut,
 quodcumque retulisset, id ratum haberet?
 ratum habebit Roscius: profer. quod tibi fuerit
 persuasum, huic erit persuasum: quod tibi
 fuerit probatum, huic erit probatum. Paule
 ante M. Perpernæ, P. Saturii tabulas posce-
 bamus: nunc tuas, C. Fanni Chærea, solius
 flagitamus, &, quo minus secundum eas lis
 4 detur, non recusamus. Quid ita non profers?
 Non conficit tabulas? Immo diligentissime.
 Non refert parva nomina in codices? Immo
 omnes summas. Leve & tenue hoc nomen?
 H-Sccciooo sunt. quomodo tibi tanta pecunia
 extraordinaria jacet? quomodo H-Sccciooo
 in codice accepti & expensi non sunt? Proh
 dii immortales: effene quemquam tanta au-
 dacia præditum, qui, quod nomen referre in
 tabulas timeat, id petere audeat? quod in

codicem injuratus referre noluit, id jurare
 in litem non dubitet? quod sibi probare non
 possit, id persuadere alteri conetur? Nimium ²
 cito, ait, me indignari de tabulis: non habere ⁵
 se hoc nomen in codice accepti & expensi re-
 latum confitetur: sed in adversariis patere
 contendit. Usque eone te diligis, & magnifice
 circumspicis, ut pecuniam non ex tuis tabulis,
 sed ex adversariis petas? suum codicem testis
 loco recitare, arrogantiae est: suarum per-
 scriptionum & liturarum adversaria proferre
 non amentia est? Quodsi eandem vim, dili- ⁶
 gentiam, auctoritatemque habent adversaria,
 quam tabulae: quid attinet codicem instituire?
 conscribere? ordinem conservare? memoriae
 tradere litterarum vetustatem? Sed si, quod
 adversariis nihil credimus, idcirco codicem
 scribere instituimus: quod etiam apud omnes
 leve & infirmum est, id apud judicem grave
 & sanctum esse ducetur? Quid est, quod ne- ⁷
 gligenter scribamus adversaria? quid est, quod
 diligenter conficiamus tabulas? qua de causa?
 quia haec sunt menstrua, illae sunt aeternae:
 haec delentur statim, illae servantur sancte:
 haec parvi temporis memoriam, illae perpetuae
 existimationis fidem & religionem amplectun-
 tur: haec sunt dejecta, illae in ordinem con-

fectæ. Itaque adversaria in iudicium protulit nemo: codicem protulit; tabulas recitavit.

3 Tu, C. Piso, tali fide, virtute, gravitate, auctoritate ornatus, ex adversariis pecuniam & petere non auderes. Ego, quæ clara sunt consuetudine, diutius dicere non debeo: illud vero, quod ad rem vehementer pertinet, quæro: quam pridem hoc nomen, Fanni, in adversaria retulisti? Erubescit: quid respondeat, nescit: quid fingat extemplo, non habet. Sunt duo menses jam, dices. Tamen in codicem acceptum & expensum referri debuit. Amplius sunt sex menses. Cur tamdiu jacet hoc nomen in adversariis? Quid si tandem amplius triennium est? quomodo, cum omnes, qui tabulas conficiant, menstruas pæne rationes in tabulas transferant, tu hoc nomen triennium amplius 9 in adversariis jacere pateris? Utrum cetera nomina in codicem accepti & expensi digesta habes, an non? Si non: quomodo tabulas conficis? si etiam: quamobrem, cum cetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius, quod erat in primis magnum, in adversariis relinquebas? Nolebas sciri, debere Roscium. cur scribebas? Rogatus eras, ne referres. cur in adversariis scriptum habebas?

Sed hæc quamquam firma esse video, tamen ipse mihi satisfacere non possum, nisi a C. Fannio ipso testimonium sumo, hanc pecuniam ei non deberi. Magnum est, quod conor: difficile est, quod polliceor. nisi eundem & adversarium & testem habuerit Roscius, nolo v̄cat. Pecunia tibi debebatur certa, quæ ⁴ nunc petitur per judicem: in qua legitimæ ¹⁰ partis sponso facta est. Hic tu si amplius H-S. nummo petisti, quam tibi debitum est, causam perdidisti: propterea quod aliud est iudicium, aliud arbitrium. Iudicium est pecuniæ certæ: Arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, ut neque nihil, neque tantum, quantum postulavimus, consequamur. Ejus rei ipsa verba formulæ testimonio sunt. Quid est in iudicio? **II** directum, asperum, simplex. **SI PARET H-S 1000 DARI OPORTERE.** Hic, nisi planum facit, H-S 1000 ad libellam sibi deberi, causam perdit. Quid est in arbitrio? **III** mite, moderatum, **QUANTVM AEQVIVS MELIVS, ID DARI.** Ille tamen confitetur plus se petere, quam debeat: sed satis superque habere dicit, quod sibi ab arbitro tribuatur. Itaque alter causæ confidit: alter

12 diffidit. Quæ cum ita sint; quæro abs te, quid ita de hac pecunia, de his ipsis H-S 1000, de tuarum tabularum fide compromissum feceris, arbitrum sumseris, quantum æquius & melius sit, dari, repromittive, si pareret? Quis in hanc rem fuit arbiter? Utinam is quidem Romæ esset! Romæ est. Utinam adesset in iudicio! Adest. Utinam sederet in consilio C. Pisonis! Ipse C. Piso est. Eundemne tu arbitrum & iudicem sumebas? eidem & infinitam largitionem remittebas, & eundem in angustiſſimam formulam sponsionis concludebas? Quis umquam ad arbitrum, quantum petiit, tantum abstulit? nemo. quantum enim æquius esset sibi dari, petiit. De quo nomine ad arbitrum adisti, de eo ad iudicem venisti.

13 Ceteri cum ad iudicem causam labefactari animadvertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem venire est ausus: qui cum de hac pecunia, de tabularum fide arbitrum sumſit, iudicavit, sibi pecuniam non deberi. Jam duæ partes causæ sunt confectæ: adnumerasse sese negat: expensum tulisse non dicit, cum tabulas non recitat. reliquum est, ut stipulatum se esse dicat. præterea enim, quemadmodum certam pecuniam petere possit, non reperio. Stipulatus es? ubi? quo die?

quo tempore? quo præsentē? quis spondisse
 me dicit? nemo. Hic ego si finem faciam di- 14
 cendi, satis fidei & diligentiae meae, satis
 causae & controversiae, satis formulæ & spon-
 sioni, satis etiam judici fecisse videar, cur
 secundum Roscium judicari debeat. Pecunia
 petita est certa: cum tertia parte sponsio facta
 est. Hæc pecunia necesse est, aut data, aut
 expensa lata, aut stipulata sit. Datam non
 esse, Fannius confitetur: expensam latam non
 esse, codices Fannii confirmant: stipulatam
 non esse, taciturnitas testium concedit. Quid 15
 ergo est? quod & reus is est, cui & pecunia
 levissima & existimatio sanctissima fuit semper:
 & judex est is, quem nos non minus bene de
 nobis existimare, quam secundum nos judicare
 velimus: advocatio ea est, quam propter
 eximium splendorem, ut judicem unum vereri
 debeamus: perinde ac si in hanc formulam
 omnia judicia legitima, omnia arbitria hono-
 raria, omnia officia domestica conclusa &
 comprehensa sint, perinde dicemus. Illa su-
 perior fuit oratio necessaria, hæc erit volun-
 taria: illa ad judicem, hæc ad C. Pisonem:
 illa pro reo, hæc pro Roscio: illa victo-
 riæ, hæc bonæ existimationis causa, compa-
 rata.

6 Pecuniam petis, Fanni, a Roscio : quam ?
 16 dic audacter & aperte. Utrum quæ tibi ex
 societate debeatur? an, quæ ex liberalitate
 hujus promissa sit & ostentata? quorum alte-
 rum est gravius & odiosius: alterum levius &
 facilius. Quæ ex societate debeatur? Quid
 ais? Hoc jam neque leviter ferendum est,
 neque negligenter defendendum. Si qua enim
 sunt privata judicia summæ existimationis,
 & pæne dicam capitis, tria hæc sunt, fiducia,
 tutelæ, societatis. Æque enim perfidiosum
 & nefarium est, fidem frangere, quæ continet
 vitam: & pupillum fraudare, qui in tutelam
 pervenit: & socium fallere, qui se in negotio
 17 conjunxit. Quæ cum ita sint, qui sit, qui so-
 cium fraudarit & fefellerit, consideremus.
 dabit enim nobis jam tacite vita acta in alter-
 utram partem firmum & grave testimonium.
 Q. Roscius? Quid agis? Nonne, ut ignis in
 aquam coniectus, continuo restinguitur & re-
 frigeratur; sic reservens falsum crimen, in
 purissimam & castissimam vitam collatum,
 statim concidit & extinguitur? Roscius socium
 fraudavit? Potest hoc homini huic hæere
 peccatum? qui medius fidius (audacter dico)
 plus fidei, quam artis; plus veritatis, quam
 disciplinæ possidet in se: quem populus Ro-

manus meliorem virum, quam histrionem esse arbitratur: qui ita dignissimus est scena propter artificium, ut dignissimus sit curia propter abstinentiam. Sed quid ego ineptus 18 de Roscio apud Pisonem dico? ignotum hominem scilicet pluribus verbis commendo. estne quisquam omnium mortalium, de quo melius existimes tu? estne quisquam, qui tibi purior, pudentior, humanior, officiosior, liberaliorque videatur? Quid tu, Saturi, qui contra hunc venis, existimas aliter? nonne quotiescunque in causa in nomen hujus incidisti, toties hunc & virum bonum esse dixisti, & honoris causa appellasti? quod nemo nisi aut honestissimo aut amicissimo facere consuevit. Qua in re mihi ridicule es visus esse 19 inconstans, qui eundem & læderes & laudares: & virum optimum, & hominem improbissimum esse diceres. eundem tu & honoris causa appellabas, & virum primum esse dicebas, & socium fraudasse arguebas. Sed, ut opinor, laudem veritati tribuebas, crimen gratiæ concedebas: de hoc, ut existimabas, prædicabas: Chæreæ arbitrata causam agebas. Fraudavit 7 Roscius. Est hoc quidem auribus animisque hominum absurdum. Quid, si tandem aliquem timidum, dementem, divitem, inertem nactus

esset, qui experiri non posset? tamen incre-
20 dibile esset. Verumtamen, quem fraudarit,
videamus. C. Fannium Chæream Roscius
fraudavit. Oro, atque obsecro vos, qui no-
stis, vitam inter se utriusque conferte: qui
non nostis, faciem utriusque considerate.
nonne ipsum caput, & supercilia illa penitus
abrafa, olere malitiam, & clamitare callidi-
tatem videntur? nonne ab imis unguibus us-
que ad verticem summum (si quam conjectu-
ram affert hominibus tacita corporis figura)
ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus
videtur? qui idcirco capite & superciliis sem-
per est rasis, ne ullum pilum viri boni habere
dicatur. cujus personam præclare Roscius in
scena tractare consuevit: neque tamen pro
beneficio ei par gratia refertur. Nam Ballio-
nem illum improbissimum & perjurissimum
leonem cum agit, agit Chæream, persona illa
lutulenta, impura, invisa, in hujus moribus,
natura, vitæque est expressa. Qui quamob-
rem Roscium similem sui in fraude & malitia
existimarit, nihil videtur: nisi forte, quod
præclare hunc imitari se in persona lenonis
21 animadvertit. Quamobrem etiam atque etiam
confidera, C. Piso, quis quem fraudasse di-
catur. Roscius Fannium? Quid est hoc?

probus improbum, pudens impudentem, per-
 jurum castus, callidum imperitus, liberalis
 avidum. Incredibile est, quemadmodum, si
 Fannius Roscium fraudasse diceretur, utrum-
 que ex utriusque persona verisimile videretur,
 & Fannium per malitiam fecisse, & Roscium
 per imprudentiam deceptum esse: sic cum Ro-
 scius Fannium fraudasse arguatur, utrumque
 incredibile est, & Roscium quidquam per ava-
 ritiam appetisse, & Fannium quidquam per
 se bonitate amisisse. Principia sunt hujusmodi. §
 spectemus reliqua. H-S 1000 Q. Roscius²²
 fraudavit Fannium. Qua de causa? Subri-
 det Saturius, veterator, ut sibi videtur. Ait
 propter ipsa H-S 1000. Video: sed tamen
 cur ipsa H-S 1000 tam vehementer concu-
 pierit, quæro. nam tibi, M. Perperna, C. Piso,
 certe tanti non fuissent, ut socium fraudaretis.
 Roscio cur tanti fuerint, causam requiro.
 Egebat? Immo locuples erat. Debebat? Im-
 mo in suis nummis versabatur. Avarus erat?
 Immo etiam, antequam locuples, semper
 liberalissimus munificentissimusque fuit. Proh²³
 deum hominumque fidem! qui H-S ccc1000
 ccc1000 ccc1000 quæstus facere noluit
 (nam certe H-S ccc1000 ccc1000 ccc1000
 merere & potuit & debuit, si potest Dionysia

H-S cccccc merere) is per
 summam fraudem, & malitiam, & perfidiam
 H-S 1000 appetiit? Et illa fuit pecunia im-
 manis, hæc parvula: illa honesta, hæc for-
 dida: illa jucunda, hæc acerba: illa propria,
 hæc in causa & in iudicio collocata. Decem
 his annis proximis H-S. sexagies honestissime
 consequi potuit: noluit. laborem quæstus rece-
 pit; quæstum laboris rejecit. populo Romano
 adhuc servire non destitit: sibi servire jampri-
 24 dem destitit. Hoc tu umquam, Fanni, faceres?
 & si hos quæstus recipere posses, non eodem
 tempore & gestum & animam ageres? Dic
 nunc te ab Roscio H-S 1000 circumscriptum
 esse, qui tantas & tam infinitas pecunias non
 propter inertiam laboris, sed propter magni-
 ficentiam liberalitatis repudiarit. Quid ego
 nunc illa dicam, quæ vobis in mentem venire
 certo scio? Fraudabat te in societate Roscius.
 Sunt jura, sunt formulæ de omnibus rebus
 constitutæ, ne quis aut in genere injuriæ,
 aut ratione actionis errare possit. expressæ
 sunt enim ex uniuscujusque damno, dolore,
 incommodo, calamitate, injuria, publicæ a
 prætore formulæ, ad quas privata lis accom-
 modetur.

Quæ

Quæ cum ita sint, cur non arbitrum pro socio adegeris Q. Roscium, quæro. Formulam non noras? Notissima erat. Judicio gravi experiri volebas? Quid ita? propter familiaritatem veterem? cur ergo lædis? Propter integritatem hominis? cur igitur infimulas? Propter magnitudinem criminis? Itane vero? quem per arbitrum circumvenire non posses, cujus de ea re proprium erat judicium, hunc per judicem condemnabis, cujus de ea re nullum est arbitrium? Quin tu hoc crimen aut objice, ubi licet agere; aut jacere noli, ubi non oportet. Tametsi jam hoc tuo testimonio crimen sublatum est. Nam, quo tu tempore illa formula uti noluisti, nihil hunc in societatem fraudis fecisse ostendisti. Fecit pactionem. Num tabulas habet, an non? Si non habet, quemadmodum pactio est? si habet, cur non nominas? Dic nunc Roscium abs te petisse, ut familiarem suum sumeres arbitrum. non petiit. Dic pactionem fecisse, ut absolveretur. non pepigit. Quære, quare sit absolutus? quod erat summa innocentia & integritate. Quid enim factum est? venisti domum ultro Roscii: satisfecisti; quod temere commisisses, in judicium ut denuntiaret, rogasti, ut ignosceret; te affuturum negasti; debere tibi ex

focietate nihil, clamitasti. iudici hic denun-
tiavit: absolutus est. Tamen fraudis ac furti
mentionem facere audes? Perstat in impu-
dentia. pactionem enim, inquit, mecum fe-
cerat. Idcirco videlicet ne condemnaretur.
Quid erat causæ, cur metueret, ne condem-
naretur? Res erat manifesta: furtum erat
apertum.

- 27 Cujus rei furtum factum erat? Exorditur
magna cum expectatione veteris histrionis
IO exponere societatem. Panurgus, inquit, fuit
Fannii. is fuit ei cum Roscio communis. Hic
primum questus est non leviter Saturius,
communem factum esse gratis cum Roscio,
qui pretio proprius fuisset Fannii. Largitus
est scilicet homo liberalis, & dissolutus, &
bonitate affluens Fannius Roscio? Sic puto.
- 28 Quoniam ille hic constitit paulisper, mihi
quoque necesse est paulum commorari. Pa-
nurgum tu, Saturi, proprium Fannii dicis
fuisse. At ego totum Roscii fuisse contendo.
Quid erat enim Fannii? corpus. Quid Roscii?
disciplina. Facies non erat; ars erat pretiosa.
Ex qua parte erat Fannii, non erat H-S 1000.
ex qua parte erat Roscii, amplius erat
H-S 1000000. Nemo enim illum ex trunco
corporis spectabat, sed ex artificio comico

æstimabat. Nam illa membra merere per se non amplius poterant duodecim æris: disciplina, quæ erat ab hoc tradita, locabat se non minus H-S cccciꝑꝑꝑ. O societatem captio- 29 sam & indignam! ubi alter H-S iꝑꝑꝑ, alter cccciꝑꝑꝑ quod fit, in societatem affert: nisi idcirco moleste pateris, quod H-S iꝑꝑꝑ tu ex arca proferebas, H-S cccciꝑꝑꝑ ex disciplina & artificio Roscius promebat. Quam enim rem & exspectationem, quod studium, & quem favorem secum in scenam attulit Panurgus? Quod Roscii fuit discipulus. qui diligebant hunc, illi favebant: qui admirabantur hunc, illum probabant: qui denique hujus nomen audierant, illum eruditum & perfectum existimabant. Sic est vulgus: ex veritate pauca, ex opinione multa æstimat. Quid sciret ille, perpauca animadvertabant. 30 ubi didicisset, omnes quærebant. nihil ab hoc pravum & perversum produci posse arbitrabantur. Si veniret ab Statilio: tametsi artificio Roscium superaret, adspicere nemo posset. nemo enim, sicut ex improbo patre probum filium nasci, sic ex pessimo histrione bonum comædum fieri posse existimaret. Quia veniebat a Roscio, plus etiam scire, quam sciebat, videbatur. Quod item nuper in *Erote* II

comædo usu venit: qui posteaquam e scena non modo sibilis, sed etiam convicio explodabatur; sicut in aram, confugit in hujus domum, disciplinam, patrocinium, nomen. Itaque perbreui tempore, qui ne in novissimis quidem erat histrionibus, ad primos pervenit

21 comædos. Quæ res extulit eum? Una commendatio hujus: qui tamen Panurgum illum, non solum ut Roscii discipulus fuisse diceretur, domum recepit, sed etiam summo cum labore, stomacho, miseriaque erudiit. Nam, quo quisque est sollertior & ingeniosior, hoc docet iracundius & laboriosius. quod enim ipse celeriter arripuit, id cum tarde percipi videt, discruciat. Paulo longius oratio mea provec̃ta est hac de causa, ut conditionem societatis diligenter cognosceretis. Quæ deinde sunt consecuta? Panurgum, inquit, hunc, servum communem, Q. Flavius Tarquiniensis quidam interfecit. in hanc rem, inquit, me cognitorem dedisti. lite contestata, judicio damni injuria constituto, tu sine me cum Flavio decidisti. Utrum pro dimidia parte; an pro tota societate? planius dicam, utrum pro me, an pro me & pro te? Pro me? potui, multorum exemplo: licitum est: jure fecerunt multi: nihil in ea re tibi injuriæ feci. pete

tu tuum, exige, & aufer, quod debetur. suam quisque partem juris possideat & persequatur. At enim tuum negotium gessisti bene. Gere & tu tuum bene. Magno tuam dimidiam partem decidisti. Magno & tu tuam partem decide. H-S cccioroo abstulisti. Si sit hoc vero; H-S cccioroo tu quoque aufer. Sed **I2** hanc decisionem Roscii, oratione & opinione ³³ augere licet: re & veritate mediocrem & tenuem esse invenietis. Accepit enim agrum temporibus iis, cum jacerent pretia prædiorum: qui ager neque villam habuit, neque ex ulla parte fuit cultus; qui nunc multo pluris est, quam tunc fuit. neque id est mirum. tum enim propter reipublicæ calamitates, omnium possessiones erant incertæ; nunc, deum immortalium benignitate, omnium fortunæ sunt certæ: tum erat ager incultus sine tecto; nunc est cultissimus cum optima villa. Verumtamen, quoniam natura tam malevo- **34** lus es, numquam ista te molestia & cura liberabo. Præclare suum negotium gessit Roscius: fundum fructuosissimum abstulit: quid ad te? tuam partem dimidiam, quemadmodum vis, decide. Vertit hic rationem, & id, quod probare non potest, fingere conatur. De tota e, inquit, decidisti.

Ergo huc universa causa deducitur, utrum Roscius cum Flavio de sua parte, an de tota
 35 societate fecerit pactiōnem. Nam ego Roscium, si quid communi nomine tetigit, confiteor præstare debere societati. Societatis, non suas lites redemit, cum fundum a Flavio accepit. Quid ita satis non dedit, **AMPLIUS A SE NEMINEM PETITURVM?** Qui de sua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem. qui pro sociis transigit, satisfat, neminem eorum postea petiturum. Quid ita Flavio sibi cavere non venit in mentem? nesciebat videlicet Panurgum fuisse in societate? Sciebat. Nesciebat, Fannium Roscio esse socium? Præclare. nam iste cum eo litem contestatam habebat. Cur igitur decidit, & non
 36 restipulatur, neminem amplius petiturum? cur de fundo decidit, & iudicio non absolvitur? cur tam imperite facit, ut nec Roscium stipulatione alliget, neque a Fannio iudicio
 37 se absolvat? Est hoc primum & ex conditione juris, & ex consuetudine cautionis, gravissimum & firmissimum argumentum: quod ego pluribus verbis amplecterer, si non alia certiora & clariora testimonia in causa haberem.

13 Et, ne forte me hoc frustra pollicitum esse prædices: te, te, inquam, Fanni, ab tuis

subfelliis contra te testem suscitabo. Criminatione tua quæ est? Roscium cum Flavio pro societate decidisse. Quo tempore? Abhinc annis IV. Defensio mea quæ est? Roscium pro sua parte cum Flavio transegisse. Repromittis tu abhinc triennium Roscio. Quid? recita istam restipulationem clarius. Attende, quæso, Piso. Fannium invitum, & huc atque illuc tergiversantem, testimonium contra se dicere cogo. Quid enim restipulatio clamat? QVOD A FLAVIO ABSTVLERO, PARTEM DIMIDIAM INDE ROSCIO ME SOLVTVRVM SPONDEO. Tua vox est, Fanni. Quid tu ³⁸ auferre potes a Flavio, si Flavius nihil debet? Quid hic porro nunc restipulatur, quod jampridem ipse exegit? quid vero Flavius tibi daturus est, qui Roscio omne, quod debuit, dissolvit? cur in re tam veteri, in negotio tam confecto, in societate dissoluta, nova hæc restipulatio interponitur? Quis est hujus restipulationis scriptor? testis? arbiter? quis? tu Piso. Tue enim Q. Roscium pro opera, pro labore, quod cognitor fuisset, quod vadimonia obisset, rogasti, ut Fannio daret H-S CCCCIOOO, hac conditione, ut, si quid ille exegisset a Flavio, partem ejus dimidiam Roscio dissolveret. Satisne ista restipulatio

dicere tibi videtur aperte, Roscium pro se
 39 decidisse? At enim forsitan hoc tibi veniat in
 mentem, repromisisse Fannium Roscio, si quid
 a Flavio exegisset, ejus partem dimidiam; sed
 omnino exegisse nihil. Quid? tu non exitum
 exactiois, sed initium repromissionis spectare
 debes? neque, si ille persequi noluit, non,
 quod in se fuit, judicavit, Roscium suas, non
 societatis lites redemisse? Quid si tandem
 planum facio, post decisionem veterem Roscii,
 post repromissionem recentem hanc Fannii,
 H-S cccciōōō Fannium a Q. Flavio, Panurgi
 nomine abstulisse? tamen diutius illudere viri
 optimi existimationi, Q. Roscii, audebit?

14 Paulo ante quærebam, id quod vehemen-
 40ter ad rem pertinebat, qua de causa Flavius,
 cum de tota lite faceret pactionem, neque
 satis acciperet a Roscio, neque judicio absol-
 veretur a Fannio. nunc vero (id quod mirum
 & incredibile est) requiro, quamobrem, cum
 de tota re decidisset cum Roscio, H-S cccciōōō
 separatim Fannio dissolvit? Hoc loco, Saturi,
 quid pares respondere, scire cupio. utrum
 omnino Fannium a Flavio H-S cccciōōō non
 abstulisse? an alio nomine & alia de causa ab-
 41 stulisse? Si alia de causa: quæ ratio tibi cum
 eo intercesserat? nulla. Addictus erat tibi?

non frustra tempus contero. Omnino, inquit,
H-S cccccc a Flavio non abstulit, neque
Panurgi nomine, neque cujusquam. Si pla-
num facio, post hanc recentem stipulationem
Rosci, H-S cccccc a Flavio te abstulisse;
numquid causæ est, quin ab judicio abeas
turpissime victus? Quo teste igitur hoc pla- 42
num faciam? Venerat, ut opinor, hæc res
in judicium. Certe. Quis erat petitor? Fan-
nius. Quis reus? Flavius. Quis judex? Clu-
vius. Ex his unus mihi testis est producendus,
qui pecuniam datam dicat. Quis est ex his
gravissimus? Sine controversia, qui omnium
judicio comprobatus est judex. Quem igitur
ex his tribus a me testem spectabis? petito-
rem? Fannius est: contra se numquam testi-
monium dicet. Reum? Flavius est. Is jam-
pridem est mortuus. Si viveret, verba ejus
audiretis. Judicem? Cluvius est. Quid is di-
cit? H-S cccccc Panurgi nomine Flavium
Fannio dissolvisse: quem tu si ex censu
spectas; eques Romanus est: si ex vita; homo
clarissimus est: si ex te; judicem sumisti: si
ex veritate; id, quod scire potuit & debuit,
dixit. Nega, nega nunc, equiti Romano, ho- 43
mini honesto, judici tuo, credi oportere. Cir-
cumspicit, æstuat: negat nos Cluvii testimo-

nium recitatueros. recitabimus. erras: inani & tenui spe te consolaris. Recita testimonium T. Manilii & C. Lusci Ocreæ, duorum senatorum, hominum ornatissimorum, qui ex Cluvio audierunt. (TESTIMONIUM T. MANILII, ET C. LVSCII OCREAE.) Utrum dicis? Luscio & Manilio; an & Cluvio non esse credendum? **15** Planius atque apertius dicam. Utrum Luscius & Manilius nihil de H-S CCCCIOOO ex Cluvio audierunt? an Cluvius falsum Luscio & Manilio dixit? Hoc ego loco, soluto & quieto sum animo; &, quorsum recidat responsum tuum, non magnopere laboro. Firmissimis enim & sanctissimis testimoniis viro- rum optimorum causa Roscii communita est.

44 Si jam tibi deliberatum est, quibus abroges fidem jurisjurandi, responde. Manilio & Luscio negas esse credendum? dic, aude. est tuæ contumaciæ, arrogantiae, vitæque universæ vox. Quid exspectas, quam mox ego Luscium & Manilium dicam, ordine, esse senatores; ætate, grandes natu; natura, sanctos & religiosos; copiis rei familiaris, locupletes & pecuniosos? non faciam: nihil mihi detraham, cum illis exactæ ætatis severissime fructum, quem meruerunt, retribuam. magis mea adolescentia indiget illorum bona existimatione,

quam illorum severissima senectus desiderat
 meam laudem. Tibi vero, Piso, diu delibe- 45
 randum, & concoquendum est, utrum potius
 Chæreæ injurato in sua lite, an Manilio &
 Luscio juratis in alieno judicio credas. Reli-
 quum est, ut Cluvium falsum dixisse Luscio
 & Manilio contendat: quod si facit, qua im-
 pudentia est, eumne testem improbabit, quem
 judicem probarit? ei negabit credi oportere,
 cui ipse crediderit? ejus testis ad judicem
 fidem infirmabit, cujus propter fidem & reli-
 gionem judicis, testes comparabat? quem ego
 si ferrem judicem, refugere non deberet:
 cum testem producam, reprehendere audebit?
 Dixit enim, inquit, injuratus Luscio & Ma-
 nilio. Si diceret juratus, crederes? At quid 46
 interest inter perjurum & mendacem? Qui 16
 mentiri solet, pejerare consuevit. quem ego,
 ut mentiatur, inducere possum, ut pejeret,
 exorare facile potero. nam, qui semel a ve-
 ritate deflexit, hic non majore religione ad
 perjurium, quam ad mendacium perducere con-
 suevit. quis enim deprecatione deorum, non
 conscientiae fide commovetur? Propterea quæ
 pœna ab diis immortalibus perjuro, hæc ea-
 dem mendaci constituta est. Non enim ex
 pactione verborum, quibus jusjurandum com-

prehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, dii immortales hominibus irasci & succensere consuerunt.

47 At ego hoc ex contrario contendo. Levior esset auctoritas Cluvii, si diceret juratus, quam nunc est, cum dicit injuratus. Tum enim forsitan improbis nimis cupidus videretur, qui, quæ de re judex fuisset, testis esset. nunc omnibus inimicis necesse est castissimus & constantissimus esse videatur, qui id, quod scit, familiaribus suis dicit.

48 Dic nunc, si potes, si res, si causa patitur, Cluvium esse mentitum. Mentitus est Cluvius? Ipsa mihi veritas manum iniecit, & paulisper consistere & commorari cogit. Unde hoc totum ductum & conflatum mendacium est? Roscius est videlicet homo callidus & versutus. Hoc initio cogitare cœpit: quoniam Fannius a me petit H-S 1000, petam a C. Cluvio, equite Romano, ornatissimo homine, ut mea causa mentiatur: dicat, decisionem factam esse, quæ facta non est: H-S 600000 a Flavio data esse Fannio, quæ data non sunt. Est hoc principium improbi animi, miseri ingenii,

49 nullius consilii. Quid deinde? Posteaquam se præclare confirmavit, venit ad Cluvium. Quem hominem? levem? immo gravissimum.

mobilem? immo constantissimum. familiar-
 rem? immo alienissimum. Hunc posteaquam
 salutavit, rogare cœpit, blande & concinne,
 scilicet: mentire mea causa, viris optimis,
 tuis familiaribus præsentibus; dic, Flavium
 cum Fannio de Panurgo decidisse, qui nihil
 transegit; dic, H-S cccciōōō dedisse, qui
 assem nullum dedit. Quid ille respondit? Ego
 vero cupide & libenter mentiar tua causa;
 & si quando me vis pejerare, ut paululum
 tu compendii facias, paratum fore scito: non
 fuit causa, cur tantum laborem caperes, &
 ad me venires: per nuntium hoc, quod erat
 tam leve, transigere potuisti. Proh deum ho- 17
 minumque fidem! hoc aut Roscius umquam 50
 a Cluvio petisset, si H-S millies in iudicium
 haberet? aut Cluvius Roscio petenti conces-
 sisset, si universæ prædæ particeps esset? Vix
 mediusfidius tu, Fanni, a Ballione, aut ali-
 quo ejus simili hoc exoptulare auderes, &
 impetrare posses, quod cum est veritate falsum,
 tum ratione quoque est incredibile. Obliviscor
 enim, Roscium & Cluvium viros esse prima-
 rios: improbos temporis causa esse fingo.
 Falsum subornavit testem Roscius Cluvium. 51
 cur tam fero? cur, cum altera pensio sol-
 venda esset, non tum, cum prima? nam jam

antea H-S 10000 dissolverat. Deinde, si jam persuasum erat Cluvio, ut mentiretur: cur potius H-S 100000, quam 100000 100000 100000 data dixit Fannio a Flavio, cum ex restipulatione pars ejus dimidia Roscii esset? Jam intelligis, C. Piso, sibi soli, societati nihil Roscium petisse. Hoc cum sentit Saturius esse apertum, resistere & repugnare contra veritatem non audet: aliud fraudis & infidiarum eodem vestigio diverticulum reperit.

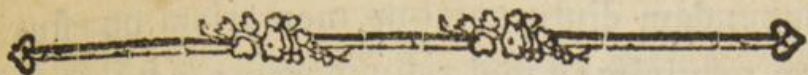
- 52 Petisse, inquit, suam partem Roscium a Flavio confiteor: vacuam & integram reliquisse Fannii concedo: sed, quod sibi exegit, id commune societatis factum esse contendo. Quo nihil captiosius, neque indignius potest dici. Quæro enim, potueritne Roscius ex societate suam partem petere, necne? Si non potuit: quemadmodum abstulit? si potuit: quemadmodum non sibi exegit? Nam quod
- 53 sibi petitur, certe alteri non exigitur. An ita est? si, quod universæ societatis fuisset, petisset; quod tum redactum esset, æqualiter omnes partirentur: nunc, cum petierit, quod suæ partis esset; non, quod abstulit, soli sibi
- 18 exegit? Quid interest inter eum, qui per se litigat, & qui cognitor est datus? qui per se litem contestatur, sibi soli petit: alteri nemo

potest, nisi qui cognitor est factus. Itane
 vero? cognitor si fuisset tuus, quod vicisset
 iudicio, ferres tuum. suo nomine petiit: quod
 abstulit, sibi, non tibi exegit. Quodsi quis- 54
 quam petere potest alteri, qui cognitor non
 est factus: quæro, quid ita, cum Panurgus
 esset interfectus, & lis contestata cum Flavio
 damni injuria esset, tu in eam litem cognitor
 Roscii sis factus: cum præsertim ex tua ora-
 tione, quodcumque tibi peteres, huic peteres:
 quodcumque tibi exigeres, id in societatem
 recideret. Quodsi ad Roscium nihil perveni-
 ret, quod tu a Flavio abstulisses, nisi te in
 suam litem dedisset cognitorem; ad te perve-
 nire nihil debet, quod Roscius pro sua parte
 exegit; quoniam tuus cognitor non est factus.
 Quid enim huic rei respondere poteris, Fanni, 55
 cum de sua parte Roscius transegit cum Fla-
 vio, actionem tibi tuam reliquit, an non?
 Si non reliquit, quemadmodum H-S cccciōōō
 ab eo postea exegisti? si reliquit, quid ab hoc
 petis, quod per te persequi & petere debes?
 Simillima enim & maxime gemina societas
 hereditatis est. Quemadmodum socius in so-
 cietate habet partem; sic heres in hereditate
 habet partem. ut heres sibi soli, non cohere-
 dibus petit; sic socius sibi soli, non sociis

petit: & quemadmodum uterque pro sua parte
 petit, sic pro sua parte dissolvit: heres ex sua
 parte, qua hereditatem adiit: socius ex ea,
 56 qua societatem coit. Quemadmodum suam
 partem Roscius suo nomine condonare potuit
 Flavio, ut eam tu non peteres; sic, cum
 exegit suam partem, & tibi integram petiti-
 onem reliquit, tecum partiri non debet; nisi
 forte tu, perverso more, quod hujus est, ab
 alio extorquere non potes, huic eripere potes.
 Perstat in sententia Saturius: quodcumque
 sibi petat socius, id societatis fieri. Quod si
 ita est: qua (malum) stultitia fuit Roscius,
 qui ex jurisperitorum consilio & auctoritate
 restipularetur a Fannio diligenter, ut, quod
 is exegisset a Flavio, dimidiam partem sibi
 dissolveret: siquidem, sine cautione & repro-
 missione, nihilominus id Fannius societati,
 hoc est, Roscio debebat?

Desiderantur non pauca.

M. TVLLII CICERONIS

IN

Q. CAECILIUM

ORATIO

DE

ACCUSATORE IN C. VERREM CONSTITVENDO,

QVAE

DIVINATIO

DICITVR.

ORATIO QVARTA.

SI quis vestrum, iudices, aut eorum, qui
 adsunt, forte miratur, me, qui tot annos in
 causis iudiciisque publicis ita sim versatus, ut
 defenderim multos, læserim neminem, subito
 nunc mutata voluntate, ad accusandum de-
 scendere: is, si mei consilii causam rationem-
 que cognoverit, una & id, quod facio, pro-
 babit, & in hac causa profecto neminem præ-
 ponendum esse mihi actorem putabit. Cum
 quæstor in Sicilia fuisset, iudices, itaque ex
 ea provincia decessissem, ut Siculis omnibus

Cicero. T.IV.

L

jucundam diuturnamque memoriam quæsturae nominisque mei relinquerem: factum est, uti cum summum in veteribus patronis multis, tum nonnullum etiam in me præsidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur. Qui nunc populati atque vexati, cuncti ad me publice sæpe venerunt, ut suarum fortunarum omnium causam defensionemque susciperem: me sæpe esse pollicitum, sæpe ostendisse dicebant, si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum. Venisse tempus agebant, non jam ut commoda sua, sed ut vitam salutemque totius provinciæ defenderem: sese jam ne deos quidem in suis urbibus, ad quos confugerent, habere; quod eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset. Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset, eas omnes sese hoc uno prætore per triennium pertulisse: rogare & orare, ne illos supplices aspernarer, quos, me incolumi, nemini supplices esse oporteret. Tuli graviter & acerbè, 4 judices, in eum me locum adductum, ut aut eos homines spes falleret, qui opem a me atque auxilium petissent; aut ego, qui me ad

defendendos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. Dicebam, habere eos actorem Q. Cæcilium, qui præsertim quæstor in eadem provincia post me quæstorem fuisset. Quo ego adjumento sperabam hanc a me molestiam posse demoveri, id mihi erat adversarium maxime. Nam illi multo mihi hoc facilius remisissent, si istum non nossent, aut si iste apud eos quæstor non fuisset. Adductus sum, iudices, officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, veteri consuetudine, institutoque majorum, ut onus hoc laboris atque officii, non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore, mihi suscipiendum putarem. Quo in negotio tamen illa merces, iudices, consolatur, quod hæc, quæ videtur esse accusatio mea, non potius accusatio, quam defensio est existimanda. Defendo enim multos mortales, multas civitates, provinciam Siciliam totam. Quamobrem, si mihi unus est accusandus, propemodum manere in instituto meo videor, & non omnino a defendendis hominibus sublevandisque discedere. Quod si hanc causam tam idoneam, tam illustrem, tam gravem non haberem; si aut hoc a me Siculi non petissent, aut mihi cum Siculis

causa tantæ necessitudinis non intercederet, & hoc, quod facio, me reipublicæ causa facere profiterer, ut homo singulari cupiditate, audacia, scelere præditus, cujus furta atque flagitia non in Sicilia solum, sed in Achaja, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romæ denique ante oculos omnium maxima turpissimaque nossemus, me agente in iudicium vocaretur: quis tandem esset, qui meum factum aut ³ filium posset reprehendere? Quid est, pro ⁷ deum hominumque fidem! in quo ego reipublicæ plus hoc tempore prodesse possim? Quid est, quod aut populo Romano gratius esse debeat, aut sociis exterisque nationibus optatius esse possit, aut salutis fortunisque omnium magis accomodatum sit? Populatae, vexatae, funditus everse provinciae: focii, stipendiarii que populi Romani afflicti, miseri, jam non salutis spem, sed exitii solatium ⁸ querunt. Qui iudicia manere apud ordinem senatorium volunt, queruntur, accusatores se idoneos non habere: qui accusare possunt, iudiciorum severitatem desiderant. Populus Romanus interea, tametsi multis incommodis difficultatibusque affectus est, tamen nihil æque in republica atque illam veterem iudiciorum vim gravitatemque requirit. Iudicio-

rum desiderio tribunicia potestas efflagitata est: judiciorum levitate ordo quoque alius ad res judicandas postulatur: judicum culpa atque dedecore etiam censorium nomen, quod asperius antea populo videri solebat, id nunc poscitur; id jam populare atque plausibile factum est. In hac libidine hominum nocentissimorum, in populi Romani quotidiana querimonia, judiciorum infamia, totius ordinis offensione, cum hoc unum his tot incommodis remedium esse arbitrarer, ut homines idonei atque integri causam reipublicæ legumque susciperent: fateor, me, salutis omnium causa, ad eam partem accessisse reipublicæ sublevandæ, quæ maxime laboraret. Nunc, quoniam, quibus rebus adductus ad causam accesserim, demonstravi, dicendum necessario est de contentione nostra, ut in constituendo accusatore, quid sequi possitis, habeatis.

Ego sic intelligo, iudices: cum de pecuniis repetundis nomen cujuscumque deferatur, si certamen inter aliquos sit, cui potissimum delatio detur, hæc duo in primis spectari oportere: quem maxime velint actorem esse ii, quibus factæ esse dicantur injuriæ; & quem minime velit is, qui eas injurias fecisse arguatur. In hac causa, iudices, tametsi 4

11 utrumque esse arbitror perspicuum, tamen de
utroque dicam, & de eo prius, quod apud
vos plurimum debet valere, hoc est, de vo-
luntate eorum, quibus injuriæ factæ sunt;
quorum causa judicium de pecuniis repetundis
est constitutum. Siciliam provinciam C. Ver-
res per triennium depopulatus esse, Siculorum
civitates vastasse, domos exinanisse, fana spo-
liasse dicitur. Adsunt, queruntur Siculi uni-
versi: ad meam fidem, quam habent specta-
tam jam, & diu cognitam, confugiunt: au-
xilium sibi per me a vobis atque a populi
Romani legibus petunt: me defensorem cala-
mitatum suarum, me ultorem injuriarum, me
cognitorem juris sui, me actorem causæ to-
12 tius esse voluerunt. Utrum, Q. Cæcili, hoc
dices, me non Siculorum rogatu ad causam
accedere; an optimorum fidelissimorumque
fociorum voluntatem apud hos gravem esse
non oportere? Si id audebis dicere, quod C.
Verres, cui te inimicum esse simulas, maxime
existimari vult, Siculos hoc a me non petisse:
primum causam inimici tui sublevabis, de quo
non præjudicium, sed plane judicium jam
factum putatur, quod ita percrebuit, Siculos
omnes actorem suæ causæ contra illius inju-
13 rias quæsisse. Hoc si tu, inimicus ejus, factum

negabis, quod ipse, cui maxime hæc res ob-
 stat, negare non audet: videto, ne nimium
 familiariter inimicitias exercere videare. De-
 inde sunt testes, viri clarissimi nostræ civita-
 tis, quos omnes a me nominari non est ne-
 cesse: eos, qui adsunt, appellabo: quos, si
 mentirer, testes esse impudentiæ meæ minime
 vellem. Scit is, qui est in consilio, C. Mar-
 cellus: scit is, quem adesse video, Cn. Len-
 tulus Marcellinus: quorum fide atque præsi-
 dio Siculi maxime nituntur, quod omnino
 Marcellorum nomini tota illa provincia ad-
 juncta est. Hi sciunt, hoc non modo a me ¹⁴
 petitum esse, sed ita sæpe & ita vehementer
 esse petitum, ut aut causa mihi suscipienda
 fuerit, aut officium necessitudinis repudian-
 dum. Sed quid ego his testibus utor, quasi
 res dubia aut obscura sit? Adsunt homines
 ex tota provincia nobilissimi, qui præsentem
 vos orant atque obsecrant, judices, ut in
 actore causæ suæ deligendo vestrum iudicium
 ab suo iudicio ne discrepet. Omnium civita-
 tum totius Siciliæ legationes adsunt, præter
 duas civitates: quarum duarum, si adessent,
 duo crimina vel maxima minuerentur, quæ
 cum his civitatibus C. Verri communicata
 sunt. At enim cur a me potissimum hoc præ- ¹⁵

fidium petiverunt? Si esset dubium, petissent
a me præsidium, necne, dicerem, cur petif-
sent. Nunc vero, cum id ita perspicuum sit,
ut oculis judicare possitis: nescio cur hoc mihi
detrimento esse debeat, si id mihi objiciatur,
16 me potissimum esse delectum. Verum id mihi
non fumo, judices, & hoc non modo in ora-
tione mea non pono, sed ne in opinione qui-
dem cujusquam relinquo, me omnibus patro-
nis esse præpositum. Non ita est: sed unius-
cujusque temporis, valetudinis, facultatis ad
agendum, ducta ratio est. Mea fuit semper
hæc in hac re voluntas & sententia, quemvis
ut hoc mallet de iis, qui essent idonei, susci-
pere, quam me: me ut mallet, quam nemi-
5 nem. Reliquum est jam, ut illad quæramus,
17 cum hoc constet, Siculos a me petisse, ecquid
hanc rem apud vos animosque vestros valere
oporteat: ecquid auctoritatis apud vos in suo
jure repetundo socii populi Romani, supplices
vestri, habere debeant. De quo quid ego plura
commemorem? quasi vero dubium sit, quin
tota lex de pecuniis repetundis sociorum causa
18 constituta sit. Nam civibus cum sunt ereptæ
pecuniæ, civili fere actione & privato jure
repetuntur: hæc lex socialis est: hoc jus na-
tionum exterarum est: hanc habent arcem,

minus aliquanto nunc quidem munitam, quam antea; verumtamen, si qua reliqua spes est, quæ sociorum animos consolari possit, ea tota in hac lege posita est: cujus legis non modo a populo Romano, sed etiam ab ultimis nationibus jampridem severi custodes requiruntur. Quis igitur est, qui neget oportere eorum arbitrato lege agi, quorum causa lex sit constituta? Sicilia tota, si una voce loqueretur, hoc diceret: Quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis urbibus, sedibus, delubris fuit; quod in unaquaque re, beneficio senatus populi que Romani, juris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti atque abstulisti: quo nomine abs te sestertium milies ex lege repeto. Si universa, ut dixi, provincia loqui posset, hac voce uteretur: quoniam id non poterat, harum rerum actorem, quem idoneum esse arbitrata est, ipsa delegit. In hujusmodi re quisquam tam impudens reperietur, qui ad alienam causam, invitis iis, quorum negotium est, accedere aut adspirare audeat? Si tibi, Q. Cæcili, hoc Siculi dicerent: Te non novimus: nescimus, qui sis: numquam te antea vidimus: sine nos per eum nostras fortunas defendere, cujus fides est nobis cognita: nonne id dicerent, quod cuivis

probare deberent? nunc hoc dicunt: utrumque se nosse: alterum se cupere defensorem esse fortunarum suarum, alterum plane nolle.

21 Cur nolint, etiamsi tacent, satis dicunt. verum non tacent. tamen his invitissimis te offeres? tamen in aliena causa loquere? tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potius, quam abs te defensos esse malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque velle suam causam, nec, si cupias, posse arbitrantur? Cur eorum spem exiguam reliquarum fortunarum, quam habent in legis & iudicii severitate positam, vi extorquere conaris? cur te interponis, invitissimis his, quibus maxime lex consultum esse vult? cur de quibus in provincia non optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris evertere? cur his non modo persequendi juris sui, sed etiam deplorandæ calamitatis adimis potestatem?

22 Num, te actore, quem eorum affuturum putas, quos intelligis, non ut per te alium, sed ut per aliquem teipsum, ulciscantur, laborare?

7 At enim solum id est, ut me Siculi maxime velint: alterum illud, credo, obscurum est, a quo Verres minime se accusari velit. Ecquis umquam tam palam de honore, tam

vehementer de salute sua contendit, quam ille, atque illius amici, ut ne hæc mihi delatio detur? Sunt multa, quæ Verres in me esse arbitratur, quæ scit in te, Q. Cæcili, non esse: quæ cujusmodi in utroque nostrum sint, paulo post commemorabo. Nunc tantum id dicam, 23 quod tacitus tu mihi assentiare: nullam rem in me esse, quam ille contemnat: nullam in te, quam pertimescat. Itaque magnus ille defensor & amicus ejus tibi Hortensius suffragatur, me oppugnat; aperte ab iudicibus petit, ut tu mihi anteponare; & ait, hoc se honeste, sine ulla invidia, ac sine ulla offensione contendere. Non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum vehementius contendere, impetrare; reus ut absolvatur, non peto: sed ut ab hoc potius, quam ab illo, accusetur, id peto. Da mihi hoc: concede, quod facile est, quod honestum, quod non invidiosum: quod cum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia illud dederis, ut is absolvatur, cujus ego causa laboro. Et ait idem, ut ali- 24 quis metus adjunctus sit ad gratiam, certos esse in consilio, quibus ostendi tabellas velit. id esse perfacile. non enim singulos ferre sententias, sed universos constituere: ceratam unicuique tabellam dari cera legitima, non

illa infami ac nefaria. Atque is non tam propter Verrem laborat, quam quod eum minime res tota delectat. Videt enim, si a pueris nobiles, quos adhuc elusit; si a quadruplatoribus, quos non sine causa contemnit semper, ac pro nihilo putavit, accusandi voluntas ad viros fortes, spectatosque homines translata sit, se in judiciis dominari non posse.

§ Huic ego homini jam ante denuntio, si a me
²⁵ causam hanc vos agi volueritis, rationem illi defendendi totam esse mutandam; & ita tamen mutandam, ut meliore & honestiore conditione sit, quam qua ipse esse vult; ut imitetur homines eos, quos ipse vidit amplissimos, L. Crassum & M. Antonium; qui nihil se arbitrabantur ad judicia causasque amicorum, præter fidem & ingenium, afferre oportere. Nihil erit, quod, me agente, arbitretur, iudicium sine magno multorum periculo
²⁶ posse corrumpi. Ego in hoc iudicio mihi Siculorum causam receptam, populi Romani susceptam esse arbitror: ut mihi non unus homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi petiverunt, sed omnino improbitas, id quod populus Romanus jamdiu flagitat, extinguenda atque delenda sit. In quo ego quid eniti, aut quid efficere possim, malo

in aliorum spe relinquere, quam in oratione
mea ponere.

Tu vero, Cæcili, quid potes? quo tem- 27
pore, aut qua in re non modo specimen ce-
teris aliquod dedisti, sed tute tui periculum
fecisti? In mentem tibi non venit, quid ne-
gotii sit causam publicam sustinere? vitam
alterius totam explicare? atque eam non
modo in animis iudicum, sed etiam in oculis
conspectuque omnium exponere? sociorum
salutem, commoda provinciarum, vim legum,
gravitatem iudiciorum defendere? Cognosce 9
ex me, quoniam hoc primum tempus discendi
nactus es, quam multa esse oporteat in eo,
qui alterum accuset: ex quibus si unum ali-
quod in te cognoveris; ego jam tibi ipse isthuc,
quod expetis, mea voluntate concedam. Pri-
mum integritatem atque innocentiam singu-
larem. nihil est enim, quod minus ferendum
sit, quam rationem ab altero vitæ reposcere
eum, qui non possit suæ reddere. Hic ego 23
de te plura non dicam: unum illud credo
omnes animadvertere, te adhuc ab nullis, nisi
a Siculis, potuisse cognosci: Siculos hoc di-
cere, cum eidem sint irati, cui tu te inimi-
cum esse dicis, sese tamen, te actore, ad ju-
dicium non affuturos. Quare negent, ex me

non audies. hos patere id suspicari, quod necesse est. Illi quidem, ut est hominum genus nimis acutum & suspiciosum, non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare velle arbitrantur, sed, cum iisdem litteris illius prætura & tua quæstura consignata sit, asportare
29 te velle ex Sicilia litteras suspicantur. Deinde accusatorem firmum verumque esse oportet. Eum ego si te putem cupere esse, facile intelligo, esse non posse. Nec ea dico, quæ, si dicam, tamen infirmare non possis: te, antequam de Sicilia decefferis, in gratiam redisse cum Verre: Potamonem, scribam & familiarem tuum, retentum esse a Verre in provincia, cum tu decederes: M. Cæcilium, fratrem tuum, lectissimum atque ornatissimum adolescentem, non modo non adesse, neque tecum tuas injurias persequi; sed esse cum Verre: cum illo familiarissime atque amicissime vivere. Sunt hæc & alia in te falsi accusatoris signa permulta; quibus ego nunc non utor: hoc dico, te, si maxime cupias,
30 tamen verum accusatorem esse non posse. Video enim permulta esse crimina, quorum tibi societas cum Verre ejusmodi est, ut ea in accusando attingere non audeas. Queritur Sicilia tota, C. Verrem ab aratoribus, cum

frumentum sibi in cellam imperavisset, & cum esset tritici modius H-S II, pro frumento, in modios singulos, duodenos sestertios exegisse. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, injuria non ferenda. Ego hoc uno crimine illum condemnem necesse est: tu, Cæcili, quid facies? Utrum hoc tantum crimen prætermittes, an objicies? Si objicies, idne alteri crimini dabis, quod eodem tempore, in eadem provincia, tu ipse fecisti? Audebis ita accusare alterum, ut, quo minus tute condemnere, recusare non possis? Sin prætermittes: qualis erit ista tua accusatio, quæ, domestici periculi metu, certissimi & maximi criminis non modo suspicionem, verum etiam mentionem ipsam pertimescat? Emptum est ex S. C. frumentum ab Siculis, prætore Verre; pro quo frumento pecunia omnis soluta non est. Grave est hoc crimen in Verrem: grave, me agente; te accusante, nullum. eras enim tu quæstor: pecuniam publicam tu tractabas; ex qua, etiamsi cuperet prætor, tamen, ne qua deductio fieret, magna ex parte tua potestas erat. Hujus quoque igitur criminis, te accusante, mentio nulla fiet. Silebitur toto judicio de maximis & notissimis illius furtis & injuriis. Mihi crede,

Cæcili, non potest in accusando socios vere defendere is, qui cum reo criminum societate
 33 conjunctus est. Mancipes a civitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. Quid? hoc, Verre prætore, factum est solum? non; sed etiam quæstore Cæcilio. Quid igitur? daturus es huic crimini, quod & potuisti prohibere, ne fieret, & debuisti? an totum id relinques? Ergo id omnino Verres in judicio suo non audiet, quod cum faciebat, quemadmodum defensusus esset, non reperiebat.

II Atque ego hæc, quæ in medio posita sunt, commemoro. Sunt alia magis occulta furta: quæ ille, ut istius, credo, animos atque impetus retardaret, cum quæstore suo benignissime communicavit. Hæc tu scis ad me esse
 34 delata: quæ si velim proferre, facile omnes intelligent, vobis inter vos non modo voluntatem fuisse conjunctam, sed ne prædam quidem adhuc esse divisam. Quapropter si tibi indicium postulas dari, quod tecum una fecerit, concedo, si id lege permittitur. sin autem de accusatione dicimus; concedas oportet iis, qui nullo suo peccato impediuntur, quominus alterius peccata demonstrare possint.
 35 Ac vide, quantum interfuturum sit inter meam atque tuam accusationem. Ego etiam
 quæ

quæ tu sine Verre commifisti, Verri crimini daturus fum, quod te non prohibuerit, cum fummam ipse haberet potestatem: tu contra, ne quæ ille quidem fecit, objicies, ne qua ex parte conjunctus cum eo reperiare.

Quid illa, Cæcili? contemnendane tibi videntur esse, sine quibus causa sustineri, præsertim tanta, nullo modo potest? aliqua facultas agendi? aliqua dicendi consuetudo? aliqua in foro, judiciis, legibus aut ratio, aut exercitatio? Intellego, quam scopuloso, difficilique in loco verfer. nam cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenii atque eloquentiæ multo molestissima. Quamobrem nihil dico de meo ingenio; neque est, quod possim dicere; neque, si esset, dicerem. aut enim id mihi satis est, quod est de me opinionis, quidquid est; aut, si id parum est, ego majus id commemorando facere non possum. De te, Cæcili, jam mehercule hoc, extra hanc contentionem certamenque nostrum, familiariter tecum loquar. Tu ipse quemadmodum existimes, vide etiam atque etiam; & tu te collige; & qui sis, & quid facere possis, considera. Putasne, te posse de maximis acerbissimisque rebus, cum causam sociorum, fortunasque provinciæ, jus populi Romani,

gravitatem iudicii legumque susceperis, tot
 res, tam graves, tam varias, voce, memoria,
 38 consilio, ingenio, sustinere? Putasne, te
 posse, quæ C. Verres in quæstura, quæ in le-
 gatione, quæ in prætura, quæ Romæ, quæ
 in Italia, quæ in Achaja, Asia, Pamphiliaque
 patrarit, ea, quemadmodum locis temporibus-
 que divisa sint, sic criminibus & oratione di-
 stinguere? Putasne posse, id quod in ejusmodi
 reo maxime necessarium est, facere, ut quæ
 ille libidinose, quæ nefarie, quæ crudeliter
 fecerit, ea æque acerba & indigna videantur
 esse iis, qui audient, atque illis visa sunt,
 39 qui senserunt? Magna sunt ea, quæ dico, mihi
 crede: noli hæc contemnere. dicenda, de-
 monstranda, explicanda sunt omnia: causa
 non solum exponenda, sed etiam graviter co-
 pioseque agenda est. perficiendum est, si quid
 agere aut perficere vis, ut homines te non
 solum audiant, verum etiam libenter studio-
 seque audiant. In quo si te multum natura
 adjuvaret: si optimis a pueritia disciplinis
 atque artibus studuisses, & in his elaborasses:
 si litteras Græcas Athenis, non Lilybæi; La-
 tinas Romæ, non in Sicilia, didicisses: tamen
 esset magnum, tantam causam, tam expecta-
 tam, & diligentia consequi, & memoria

complecti, & oratione exponere, & voce & viribus sustinere. Fortasse dices, Quid? ergo⁴⁰ hæc in te sunt omnia? utinam quidem essent! verumtamen ut esse possent, magno studio mihi a pueritia est elaboratum. Quodsi ego hæc, propter magnitudinem rerum ac difficultatem, assequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi: quam longe tu te ab his rebus abesse arbitrare, quas non modo antea nunquam cogitasti, sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quæ & quantæ sint, suspicari potes? Ego, qui, sicut omnes sciunt, in foro **13** judiciisque ita verfer, ut ejusdem ætatis aut⁴¹ nemo, aut pauci, plures causas defenderint, & qui omne tempus, quod mihi ab amicorum negotiis datur, in his studiis laboribusque consumam, quo paratior ad usum forensem, promptiorque esse possim: tamen ita deos mihi velim propitios, ut, cum illius temporis mihi venit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum sit, non solum commoveor animo, sed etiam toto corpore perhorresco. Jam nunc⁴² mente & cogitatione prospicio, quæ tum studia hominum, qui concursus futuri sint: quantam expectationem magnitudo judicii sit allatura: quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura: quantam denique

audientiam orationi meæ improbitas illius
factura. Quæ cum cogito, jam nunc timeo,
quidnam pro offensione hominum, qui illi ini-
mici infensique sunt, & expectatione omnium,
& magnitudine rerum dignum eloqui possim.

43 Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil
laboras? & si quid ex vetere aliqua oratione,
JOVEM EGO OPTIMUM MAXIMUM:
aut, VELLE, SI FIERI POTVISSET,
JUDICES: aut aliquid ejusmodi, ediscere
potueris, præclare te paratum in judicium
venturum arbitraris?

Ac, si tibi nemo responsurus esset, tamen
ipsam causam, ut ego arbitror, demonstrare
44 non posses. Nunc ne illud quidem cogitas,
tibi cum homine disertissimo, & ad dicendum
paratissimo, futurum esse certamen: qui-
cum modo differendum, modo omni ratione
pugnandum certandumque sit? Cujus ego in-
genium ita laudo, ut non pertimescam; ita
probo, ut me ab eo delectari facilius, quam
14 decipi putem posse. Numquam ille me oppri-
met consilio: numquam ullo artificio perver-
tet: numquam ingenio me suo labefactare
atque infirmare conabitur. novi omnes homi-
nis petitiones rationesque dicendi: sæpe in
iisdem, sæpe in contrariis causis versati sumus.

Ita contra me ille dicet, quamvis sit ingenio-
sus, ut nonnullum etiam de suo ingenio ju-
diciū fieri arbitretur. Te vero, Cæcili, 45
quemadmodum sit elusus, quam omni ra-
tione jactaturus, videre jam videor: quoties
ille tibi potestatem optionemque facturus sit,
ut eligas, utrum velis, factum esse, necne:
verum esse, an falsum: utrum dixeris, id
contra te futurum. Qui tibi æstus, qui error,
quæ tenebræ, dii immortales! erunt, hominī
minime malo? Quid? cum accusationis tuæ
membra dividere cœperit, & in digitis suis
singulas partes causæ constituere? Quid? 46
cum unumquodque transigere, expedire, ab-
solvere? Ipse profecto metuere incipies, ne
innocenti periculum facefferis. Quid? cum
commiserari, conqueri, & ex illius invidia
deonerare aliquid, & in te trajicere cœperit?
commemorare quæstoris cum prætore neces-
situdinem constitutam? morem majorum?
fortis religionem? Poterisne ejus orationis
subire invidiam? Vide modo: etiam atque
etiam considera. mihi enim videtur periculum
fore, ne ille non modo verbis te obruat, sed
gestu ipso ac motu corporis præstringat
aciem ingenii tui, teque ab institutis tuis co-
gitationibusque abducatur. Atque hujuscæ rei 47

judicium jam continuo video futurum. Si enim mihi hodie respondere ad hæc, quæ dico, potueris: si ab isto libro, quem tibi magister ludi, nescio qui, ex alienis orationibus compositum dedit, verbo uno discefferis: posse te & illi quoque judicio non deesse, & causæ atque officio tuo satisfacere arbitrabor: sin mecum, in hac prolusione, nihil fueris; quem te in ipsa pugna, cum acerrimo adversario, fore putemus?

15 Esto: ipse nihil est, nihil potest: at venit paratus cum subscriptoribus exercitatis & difertis. Est tamen hoc aliquid: tametsi non est satis. Omnibus enim rebus is, qui princeps in agendo est, ornatissimus & paratissimus esse debet. Verumtamen L. Apulejum esse video proximum subscriptorem, hominem non ætate, sed usu forensi atque exercitatione
48 tironem. Deinde, ut opinor, habet Allienum, hunc tamen a subselliis; qui, quid in dicendo possit, numquam satis attendi. in clamando quidem video eum esse bene robustum atque exercitatum. In hoc spes tuæ sunt omnes: hic, si tu eris actor constitutus, totum judicium sustinebit. At ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum potest: sed consulet laudi & existimationi tuæ; &

ex eo, quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid esse videre. Ut in actoribus Græcis fieri videmus; sæpe illum, qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere, quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maxime excellat: sic faciet Allienus: tibi serviet, tibi lenocinabitur: minus aliquanto contendet, quam potest. Jam hoc considerate, cujusmodi accusatores ⁴⁹ in tanto iudicio simus habituri; cum & ipse Allienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit; & Cæcilius tum denique se aliquid facturum putet, si Allienus minus vehemens fuerit, & sibi primas in dicendo partes concesserit. Quartum quem sit habiturus, non video, nisi quem forte ex illo grege moratorum, qui subscriptionem sibi postularunt, cuicumque vos delationem dedissetis. Ex quibus, alienissimis hominibus, ⁵⁰ ita paratus venis, ut tibi hospes aliquis sit recipiendus. Quibus ego non sum tantum honorem habiturus, ut ad ea, quæ dixerint, certo loco, aut singulatim unicuique respondeam. sic breviter, quoniam non consulto, sed casu in eorum mentionem incidi, quasi præteriens satisfaciam universis. Tantane **I6**

vobis inopia videor esse amicorum, ut mihi non ex his, quos mecum adduxerim, sed de populo subscriptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum est, ut mihi causam præripere conemini potius, quam aliquos a columna
51 Menia vestri ordinis reos reperiatis? Custodem, inquit, Tullio me apponite. Quid? mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas captas admisero? qui non solum, ne quid enunties, sed etiam ne quid auferas, custodiendus sis. Sed de isto custode toto sic vobis brevissime respondebo: non esse hos tales viros commissuros, ut ad causam tantam, a me susceptam, mihi creditam, quisquam subscriptor, me invito, adspirare possit. Etenim fides mea custodem repudiat, diligentia speculatorem reformidat.

52 Verum, ut ad te, Cæcili, redeam, quam multa te deficient, vides: quam multa sint in te, quæ reus nocens in accusatore suo cupiat esse, profecto jam intelligis. Quid ad hæc dici potest? non enim quæro, quid tu dicturus sis: video mihi non te, sed hunc librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet: qui, si te recte monere volet, suadebit tibi, ut hinc discedas, neque mihi verbum ullum respondeas. Quid enim dices?

an id, quod dicitas, injuriam tibi fecisse Verrem? Arbitror. neque enim esset verisimile, cum omnibus Siculis faceret injurias, te illi unum eximium, cui consuleret, fuisse. Sed ceteri Siculi ultorem suarum injuriarum 53 invenerunt: tu, dum tuas injurias per te, id quod non potes, persequi conaris, id agis, ut ceterorum quoque injuriæ sint impunitæ atque inultæ: & hoc te præterit, non id solum spectari solere, qui debeat, sed etiam illud, qui possit ulcisci. in quo utrumque fit, eum superiorem esse; in quo alterum, in eo non, quid is velit, sed quid facere possit, quæri solere. Quodsi ei potissi- 54 mum censes permitti oportere accusandi potestatem, cui maximam C. Verres injuriam fecerit: utrum tandem censes hoc iudices gravius ferre oportere, te ab illo esse læsum, an provinciam Siciliam esse vexatam ac perditam? Opinor, concedis, multo hoc & esse gravius, & ab omnibus ferri gravius oportere. Concede igitur, ut tibi anteponatur in accusando provincia. nam provincia accusat, cum is agit causam, quem sibi illa defensorem sui juris, ultorem injuriarum, actorem causæ totius adoptavit. At eam tibi C. Verres fecit 17 injuriam, quæ ceterorum quoque animos 55

posset alieno incommodo commovere. Minime. nam id quoque ad rem pertinere arbitrator, qualis injuria dicatur: quæ causa inimicitiarum proferatur. Cognoscite ex me. nam iste eam profecto, nisi plane nihil sapit, numquam proferet. Agonis est quædam, Lilybætana, liberta Veneris Erycinæ; quæ mulier, ante hunc quæstorem, copiosa plane & locuples fuit. Ab hac præfectus Antonii quidam symphonicos servos abducebat per injuriam, quibus se in classe uti velle dicebat. Tum illa, ut mos in Sicilia est omnium Venereorum, & eorum, qui a Venere se liberaverunt, ut præfecto illi religionem Veneris nomenque objiceret, dixit & se & omnia
56 sua Veneris esse. Ubi hoc quæstori Cæcilio, viro optimo & homini æquissimo, nuntiatum est; vocari ad se Agonidem jubet: judicium dat statim, si pareret, eam, se & sua Veneris esse, dixisse. judicant recuperatores id, quod necesse erat: neque enim erat cuiquam dubium, quin illa dixisset. Iste in possessionem bonorum mulieris mittit: ipsam Veneri in servitutum adjudicat: deinde bona vendit: pecuniam redigit. Ita, dum pauca mancipia, Veneris nomine, Agonis, ac religione, retinere vult, fortunas omnes libertatemque

suam istius injuria perdidit. Li' ybæum Verres venit postea: rem cognoscit: factum improbat: cogit quæstorem suum, pecuniam, quam ex Agonidis bonis redeget, eam mulieri omnem annumerare & reddere. Est ad- 57
 huc, id quod vos omnes admirari video, non Verres, sed Q. Mucius. Quid enim facere potuit elegantius ad hominum existimationem? æquius ad levandam mulieris calamitatem? vehementius ad quæstoris libidinem coërcendam? Summe hæc omnia mihi videntur esse laudanda. Sed repente e vestigio, ex homine, tamquam aliquo Circæo poculo, factus est Verres. redit ad se atque ad mores suos. nam ex illa pecunia magnam partem ad se vertit: mulieri reddidit quantulum visum est. Hic tu, si læsum te a Verre esse dic- 18
 ces; patiar & concedam: si injuriam tibi 58
 factam quereris; defendam & negabo. Deinde de injuria, quæ tibi facta sit, neminem nostrum graviolem vindicem esse oportet, quam te ipsum, cui facta dicitur. Si tu cum illo postea in gratiam redisti: si domi illius aliquoties fuisti, si ille apud te postea cœnavit: utrum te perfidiosum, an prævaricatorem existimari mavis? Video esse necesse alterutrum: sed ego tecum in eo non pugnabo,

59 quo minus, utrum velis, eligas. Quid, si ne
injuriæ quidem, quæ tibi ab illo facta sit,
causa remanet? quid habes, quod possis di-
cere, quamobrem non modo mihi, sed cui-
quam antepinare? nisi forte illud, quod
dicturum te esse audio, quæstorem illius
fuisse. Quæ causa gravis esset, si certares
mecum, uter nostrum illi amicior esse debe-
ret: in contentione suscipiendarum inimici-
tiarum, ridiculum est putare, causam neces-
situdinis ad inferendum periculum justam vi-
60 deri oportere. Etenim, si plurimas a tuo
prætore injurias accepisses; tamen eas feren-
do, majorem laudem, quam ulciscendo, me-
rerere: cum vero nullum illius in vita rectius
factum sit, quam id, quod tu injuriam appel-
las; hi statuent, hanc causam, quam ne in
alio quidem probarent, in te justam ad ne-
cessitudinem violandam videri? qui, si sum-
mam injuriam ab illo accepisti, tamen, quo-
niam quæstor ejus fuisti, non potes eum sine
ulla vituperatione accusare: si vero nulla tibi
facta est injuria, sine scelere eum accusare
non potes. Quare cum incertum sit de inju-
ria, quemquam esse horum putas, qui non
malit, te sine vituperatione, quam cum sce-
lere, discedere?

At vide, quid differat inter meam opi- 19
 nionem ac tuam. Tu, cum omnibus rebus ⁶¹
 inferior sis, hac una in re te mihi anteferri
 putas oportere, quod quæstor illius fueris.
 ego, si superior ceteris rebus esses, hanc
 unam ob causam te accusatorem repudiari
 putarem oportere. Sic enim a majoribus
 nostris accepimus, prætorem quæstori suo
 parentis loco esse oportere: nullam neque
 justiore, neque graviolem causam necessi-
 tudinis posse reperiri, quam conjunctionem
 fortis, quam provinciæ, quam officii, quam
 publicam muneris societatem. Quamobrem ⁶²
 si jure eum posses accusare, tamen, cum is
 tibi parentis numero fuisset, id pie facere
 non posses. cum vero neque injuriam acce-
 peris, & prætori tuo periculum crees; fa-
 tearis necesse est, te illi injustum impium-
 que bellum inferre conari. Etenim ista quæ-
 stura ad eam rem valet, ut elaborandum
 tibi in ratione reddenda sit, quamobrem,
 qui quæstor ejus fueris, accuses; non, ut ob
 eam ipsam causam postulandum sit, ut tibi
 potissimum accusatio detur. Neque fere um-
 quam venit in contentionem de accusando,
 qui quæstor fuisset, quin repudiaretur. Ita- ⁶³
 que neque L. Philoni in C. Servilium nominis

deferendi potestas est data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompejo in T. Albucium: quorum nemo propter indignitatem repudiatus est; sed ne libido violandæ necessitudinis auctoritate judicum comprobaretur. Atque ille Cn. Pompejus ita cum C. Julio contendit, ut tu mecum. Quæstor enim Albucii fuerat, ut tu Verris. Julius hoc secum auctoritatis ad accusandum afferebat, quod, ut hoc tempore nos ab Sicilia, sic tum ille ab Sardis rogatus, ad causam accesserat. Semper hæc causa plurimum valuit: semper hæc ratio accusandi fuit honestissima, pro fociis, pro salute provinciæ, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interponere. Etenim ⁶⁴ si probabilis est eorum causa, qui injurias suas persequi volunt; qua in re dolori suo, non reipublicæ commodis serviunt: quanto illa causa honestior, quæ non solum probabilis videri, sed etiam grata esse debet, nulla privatim accepta injuria, fociorum atque amicorum populi Romani dolore atque injuriis commoveri? Nuper cum in P. Gabinium vir fortissimus & innocentissimus, L. Piso, delationem nominis postularet, & contra

Q. Cæcilius peteret, isque se veteres inimicitias jam diu susceptas persequi diceret: cum auctoritas & dignitas Pisonis valebat plurimum, tum illa erat causa justissima, quod eum sibi Achæi patronum adoptarant. Etenim cum lex ipsa de pecuniis repetundis 65 sociorum atque amicorum populi Romani patrona sit; iniquum est, non eum legis judicii que actorem idoneum maxime putari, quem actorem causæ suæ focii, defensoremque fortunarum suarum potissimum esse voverunt. An, quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multo videri debet æquius? Utra igitur est splendidior: utra illustrior commemoratio? accusavi eum, qui quæstor fueram, quicum me fors, consuetudoque majorum, quicum me deorum hominumque judicium conjunxerat? an accusavi rogatu sociorum atque amicorum? delectus sum ab universa provincia, qui ejus jura fortunasque defenderem? Dubitare quisquam potest, quin honestius sit, eorum causa, apud quos quæstor fueris, quam eum, cujus quæstor fueris, accusare? Clarissimi viri nostræ civitatis, temporibus 66 optimis, hoc sibi amplissimum pulcherrimumque ducebant, ab hospitibus clientibusque

fuis , ab exteris nationibus , quæ in amicitiam populi Romani ditionemque venissent , injurias propulsare , eorumque fortunas defendere. M. Catonem illum Sapientem , clarissimum virum & prudentissimum , cum multis graves inimicitias gessisse accepimus , propter Hispanorum , apud quos consul fuerat , injurias. Nuper Cn. Domitium scimus D. Silano diem dixisse propter unius hominis Egritomari , paterni amici atque hospitatis , injurias. Neque enim magis animos hominum nocentium res umquam ulla commovit , quam hæc majorum consuetudo , longo intervallo repetita ac relata : sociorum querimoniarum delatarum ad hominem non inertissimum : susceptarum ab eo , qui videbatur eorum fortunas fide diligentiaque sua posse defendere. Hoc timent homines : hoc laborant : hoc institui , atque adeo institutum referri ac renovari , moleste ferunt. putant fore , uti , si paulatim hæc consuetudo serpere ac prodire cœperit ; per homines honestissimos virosque fortissimos , non imperitos adolescentulos , aut illiusmodi quadruplatores , leges judiciaque administrantur. Cujus consuetudinis atque instituti patres , majoresque nostros non pœnitebat tum , cum

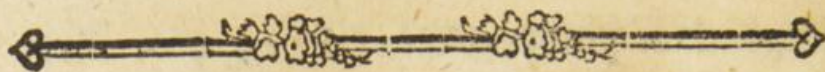
P. Lentulus, is, qui princeps senatus fuit, accusabat M'. Aquillium, subscriptore C. Rutilio Rufo: aut cum P. Africanus, homo virtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, posteaquam bis consul & censor fuerat, L. Cottam in iudicium vocabat. Jure tum florebat populi Romani nomen: jure auctoritas hujus imperii, civitatisque majestas, gravis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc, homine parvis opibus ac facultatibus prædito, simulant sese mirari, cum moleste ferant. Quid sibi iste vult? accusatoremne se existimari, qui antea defendere consueverat: nunc præsertim, ea jam ætate, cum ædilitatem petat? Ego vero ætatis non modo meæ, sed multo etiam superioris, & honoris amplissimi puto esse, & accusare improbos, & miseris calamitososque defendere. Et profecto aut hoc remedium est ægrotæ ac prope desperatæ reipublicæ, judiciisque corruptis ac contaminatis paucorum vitio ac turpitudine, homines ad legum defensionem, judiciorumque auctoritatem, quam honestissimos & integerrimos diligentissimosque accedere: aut, si ne hoc quidem prodesse poterit, profecto nulla unquam medicina his tot incommodis

71 reperietur. Nulla salus reipublicæ major est, quam eos, qui alterum acculant, non minus de laude, de honore, de fama sua, quam illos, qui accusantur, de capite ac fortunis suis pertimescere. Itaque semper ii diligentissime laboriosissimeque accusarunt, qui seipos in discrimen existimationis venire arbitrati sunt.

22 Quamobrem hoc statuere, iudices, debetis, Q. Cæcilium, de quo nulla umquam opinio fuerit, nullaque in hoc ipso iudicio expectatio futura sit: qui neque, ut ante collectam famam conservet, neque uti reliqui temporis spem confirmet, laborat: non nimis hanc causam severe, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. Habet enim nihil, quod in offensione deperdat: ut turpissime flagitiosissimeque discedat, nihil
72 de suis veteribus ornamentis requiret. A nobis multos obfides habet populus Romanus, quos ut incolumes conservare, tueri, confirmare ac recuperare possimus, omni ratione erit dimicandum. Habet honorem, quem petimus: habet spem, quam propositam nobis habemus: habet existimationem, multo sudore, labore, vigiliisque collectam: ut, si in hac causa nostrum officium ac

diligentiam probaverimus, hæc, quæ dixi, retinere per populum Romanum incolumia ac salva possimus: si tantulum offensum titubatumque fit; ut ea, quæ singulatim ac diu collecta sunt, uno tempore universa perdamus. Quapropter, judices, vestrum est ⁷³ deligere, quem existimetis facillime posse magnitudinem causæ ac iudicii sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. Vos si mihi Q. Cæcilium anteposueritis, ego me dignitate superatum non arbitrabor: populus Romanus ne tam honestam, tam severam, diligentemque accusationem neque vobis placuisse, neque ordini vestro placere, arbitretur, providete.

P R O O E M I V M

S E V

P R I N C I P I V M A C T I O N I S I

I N

C. V E R R E M.

O R A T I O Q V I N T A.

I QVOD erat optandum maxime, iudices, &
I quod unum ad invidiam vestri ordinis, in-
 famiamque iudiciorum sedendam, maxime
 pertinebat; id non humano consilio, sed
 prope divinitus datum atque oblatum vobis
 summo reipublicæ tempore videtur. Invet-
 ravit enim jam opinio perniciofa reipublicæ,
 vobisque periculosa, quæ non modo Romæ,
 sed & apud exteras nationes, omnium fer-
 mone percrebruit, his iudiciis, quæ nunc
 sint, pecuniosum hominem, quamvis sit no-
2 cens, neminem posse damnari. Nunc, in
 ipso discrimine ordinis iudiciorumque vestro-
 rum, cum sint parati, qui concionibus &
 legibus hanc invidiam senatus inflammare

conentur, reus in iudicium adductus est C. Verres, homo vita atque factis, omnium jam opinione, damnatus; pecuniæ magnitudine, sua spe ac prædicatione, absolutus. Huic ego causæ, iudices, cum summa voluntate & exspectatione populi Romani actor accessi, non ut augerem invidiam ordinis, sed ut infamiæ communi succurrerem. Adduxi enim hominem, in quo reconciliare existimationem iudiciorum amissam, redire in gratiam cum populo Romano, satisfacere exteris nationibus possetis; depeculatorem ærarii, vexatorem Asiæ atque Pamphyliae, prædonem juris urbani, labem atque perniciem provinciae Siciliae. De quo si vos severe religiose-³ que iudicaveritis; auctoritas ea, quæ in vobis remanere debet, hærebit: sin istius ingentes divitiæ iudiciorum religionem veritatemque perfregerint; ego hoc tamen assequar, ut iudicium potius reipublicæ, quam aut reus iudicibus, aut accusator reo defuisse videatur. Equidem, ut de me confi-² tear, iudices, cum multæ mihi a C. Verre insidiæ terra marique factæ sint, quas partim mea diligentia devitarim, partim amicorum studio officioque repulerim; numquam tamen neque tantum periculum mihi adire visus

sum, neque tantopere pertimui, ut nunc in ipso iudicio. Neque tantum me expectatio accusationis meæ, concursusque tantæ multitudinis, quibus ego rebus vehementissime perturbor, commovet, quantum istius infidiæ nefariæ, quas uno tempore mihi, vobis, M'. Glabrioni prætori, sociis, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur: qui ita dicitur, iis esse metuendum, qui, quod ipsis solis fatis esset, furripissent; se tantum rapuisse, ut id multis fatis esse possit. nihil esse tam sanctum, quod non violari; nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Quodsi, quam & audax est ad conandum, tam esset obscurus in agendo; fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset. Verum hoc adhuc percommode cadit, quod cum incredibili ejus audacia singularis stultitia conjuncta est. Nam ut apertus in corripiendis pecuniis fuit, sic in spe corrumpendi iudicii perspicua sua consilia, conatusque omnibus fecit. Semel, ait, se in vita pertimuisse, tum, cum primum reus a me factus sit. quod, cum e provincia recens esset, invidiaque & infamia non recenti, sed vetere ac diuturna flagraret, tum ad iudicium corrumpendum tempus alienum offenderet.

Itaque cum ego diem in Sicilia inquirendi⁶
perexiguam postulavissem, invenit iste, qui
sibi in Achajam biduo brevior diem postu-
laret: non ut is idem conficeret diligentia &
industria sua, quod ego meo labore & vigi-
liis consecutus sum. Etenim ille Achaicus
inquisitor, ne Brundisium quidem pervenit;
ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic
obii, ut omnium populorum privatorumque
litteras injuriasque cognoscerem: ut perspi-
cum cuivis esse posset, hominem ab isto quæ-
situm esse, non qui reum suum adduceret,
sed qui meum tempus obsideret. Nunc homo³
audacissimus atque amentissimus hoc cogitat.⁷
Intelligit, me ita paratum atque instructum
in judicium venire, ut non modo in auribus
vestris, sed in oculis omnium, sua furta atque
flagitia defixurus sim. Videt, senatores mul-
tos esse testes audaciæ suæ: videt multos
equites Romanos, frequentes præterea cives
atque socios, quibus ipse insignes injurias fe-
cerit. Videt etiam tot graves ab amicissimis
civitatibus legationes cum publicis auctori-
tatibus ac testimoniis convenisse. Quæ cum⁸
ita sint, usque eo de omnibus bonis male
existimat; usque eo senatoria judicia perdita
profligataque esse arbitratur, ut hoc palam

dictitet, non sine causa se cupidum pecuniæ fuisse, quoniam tantum in pecunia præsidium experiatur esse: sese (id quod difficillimum fuerit) tempus ipsum emisse iudicii sui, quo cetera facilius emere posset; ut, quoniam criminum vim subterfugere nullo modo poterat, procellam temporis devitaret. Quod si non modo in causa, verum in aliquo honesto præsidio, aut alicujus eloquentia, aut gratia, spem aliquam collocasset; profecto non hæc omnia colligeret atque aucuparetur: non usque eo despiceret contemneretque ordinem senatorium, ut arbitrato ejus deligeretur ex senatu, qui reus fieret: qui, dum hic, quæ opus essent, compararet, causam interea ante eum diceret. Quibus ego rebus quid iste speret, & quo animum intendat, facile perspicio. Quamobrem vero se confidat aliquid perficere posse, hoc Glabrione prætore, & hoc consilio, intelligere non possum. Unum illud intelligo, quod populus Romanus in reiectione iudicum iudicavit, ea spe istum fuisse præditum, ut omnem rationem salutis in pecunia poneret: hoc erepto præsidio, ut nullam sibi rem adjumento fore arbitraretur.

4 Etenim quod est ingenium tantum? quæ tanta facultas dicendi & copia, quæ istius

vitam, tot vitiis flagitiisque convictam, jam pridem omnium voluntate iudicioque damnatam, aliqua ex parte possit defendere? Cujus ut adolescentiæ maculas ignominiasque præteream; quæstura, primus gradus honoris, quid aliud habet in se, nisi Cn. Carbonem spoliatum a quæstore suo pecunia publica? nudatum & proditum consulem? desertum exercitum? relictam provinciam? fortis necessitudinem religionemque violatam? cujus legatio exitium fuit Asiæ totius & Pamphiliæ: quibus in provinciis multas domos, plurimas urbes, omnia fana depeculatus est, cum in Cn. Dolabellam scelus suum illud pristinum renovavit & instauravit quæstorium: cum eum, cui legatus & pro quæstore fuisset, & in invidiam suis maleficiis adduxit, & in ipsis periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnavit ac prodidit. cujus prætura urbana, ædium sacrarum fuit publicorumque operum depopulatio; simul in jure dicundo, bonorum possessionumque, contra omnium instituta, addictio, & condonatio. Jam vero omnium vitiorum suorum plurima & maxima constituit monumenta & indicia in provincia Sicilia; quam iste per triennium ita vexavit ac perdidit, ut ea restitui in antiquum

statum nullo modo possit; vix autem per multos annos, innocentesque prætores aliqua ex parte recreari aliquando posse videatur.

- 13 Hoc prætore Siculi neque suas leges, neque nostra senatusconsulta, neque communia jura tenuerunt. Tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis avarissimi & libidinosisissimi aut imprudentiam subterfugit, aut satietati
- 5 superfuit. Nulla res per triennium, nisi ad nutum istius, judicata est: nulla res tam patria cujusquam atque avita fuit, quæ non ab eo, imperio istius, abjudicaretur. Innumerabiles pecuniæ ex aratorum bonis novo nefarioque instituto coactæ: socii fidelissimi in hostium numero existimati: cives Romani servilem in modum cruciati & necati: homines nocentissimi propter pecunias judicio liberati: honestissimi atque integerrimi, absentes rei facti, indicta causa damnati & ejecti: portus munitissimi, maximæ tutissimæque urbes piratis prædonibusque patefactæ: nautæ militesque Sicularum, socii nostri atque amici, fame necati: classes optimæ atque opportunissimæ cum magna ignominia populi Romani amissæ & perditæ.
- 14 Idem iste prætor monumenta antiquissima partim regum locupletissimorum, quæ illi

ornamento urbibus esse voluerunt, partim etiam nostrorum imperatorum, quæ victores civitatibus Siculis aut dederunt aut reddiderunt, spoliavit nudavitque omnia. Neque hoc solum in statuis ornamentisque publicis fecit, sed etiam delubra omnia, sanctissimis religionibus consecrata, depeculatus est: deum denique nullum Siculis, qui ei paulo magis affabre atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. In stupris vero & flagitiis nefarias ejus libidines commemorare, pudore deterreor. simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos conjugesque suas integras ab istius petulantia conservare non licitum est. At enim hæc 15 ita commissa sunt ab isto, ut non cognita sint ab omnibus. Hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque ejus nefaria commemorare possit: ut mihi magis timendum sit, ne multa crimina prætermittere, quam ne qua in istum fingere existimer. Neque enim mihi videtur hæc multitudo, quæ ad audiendum convenit, cognoscere ex me causam voluisse, sed ea, quæ scit, mecum recognoscere.

Quæ cum ita sint, iste homo amens ac 6 perditus alia mecum ratione pugnat. non id

agit, ut alicujus eloquentiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cujusquam, non potentia nititur. simulat his se rebus confidere; sed video, quid agat: (neque enim agit occultissime:) proponit inania mihi nobilitatis, hoc est, hominum arrogantium nomina: qui non tam me impediunt, quod nobiles sunt, quam adjuvant, quod noti sunt. simulat se eorum præsidio confidere, cum interea
16 aliud quiddam jam diu machinetur. Quam spem nunc habeat in manibus, & quid molliatur, breviter jam, judices, exponam: sed prius, ut ab initio res ab eo constituta sit, quæso, cognoscite. Ut primum e provincia rediit, redemptio est hujus judicii facta grandi pecunia. ea mansit in conditione atque pacto usque ad eum finem, dum judices rejecti sunt. posteaquam rejectio judicum facta est; quod & in sortitione istius spem fortuna populi Romani, & in rejiciendis judicibus mea diligentia istorum impudentiam vicerat, renun-
17 tiata est tota conductio. Præclare se res habebat. libelli nominum vestrorum consilique hujus in manibus erant omnium. nulla nota, nullus color, nullæ sordes videbantur his sententiis allini posse; cum iste repente ex alacri atque læto sic erat humilis atque demissus,

ut non modo populo Romano, sed etiam sibi ipse condemnatus videretur. Ecce autem repente, his diebus paucis, comitiis consularibus factis, eadem illa vetera consilia pecunia majore repetuntur, eademque vestrae famæ fortunisque omnium insidiæ per eosdem homines comparantur. Quæ res primo, iudices, pertenui nobis argumento indicioque patefacta est: post aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine ullo errore pervenimus. Nam ut Hortensius consul designatus, domum reducebatur e campo, cum maxima frequentia ac multitudine: fit obviam casu ei multitudini C. Curio; quem ego hominem, honoris potius quam contumeliæ causa, nominatum volo. Etenim ea dicam, quæ ille, si commemorari noluisset, non tanto in conventu, tam aperte palamque dixisset. quæ tamen a me pedetentim cauteque dicentur; ut & amicitia nostræ, & dignitatis illius habita ratio esse intelligatur. Videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem: appellat hominem, & ei voce maxima gratulatur victoriam: ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessariisque ejus, qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur,

hunc jubet sine cura esse. *Renuntio*, inquit, *tibi*, *te hodiernis comitiis esse absolutum*. Quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur; immo vero, ut quisque me viderat, narrabat. Aliis illud indignum, aliis ridiculum videbatur: ridiculum iis, qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non in comitiis consularibus, positam arbitrabantur: indignum iis, qui altius perspiciebant, & hanc gratulationem ad iudicium corrup-
20 pendum spectare arbitrabantur. Etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se & mecum loquebantur: aperte jam ac perspicue nulla esse iudicia. qui reus pridie jam ipse se condemnatum putabat, is, posteaquam defensor ejus consul est factus, absolvitur. Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ privatæque litteræ Romæ sunt, nihilne id valebit? nihil, invito consule designato. Quid iudices? non crimina, non testes, non existimationem populi Romani sequentur? non. omnia in unius potestate ac
8 moderatione vertentur. Vere loquar, iudices. vehementer me hæc res commovebat. Optimus enim quisque ita loquebatur: iste

quidem tibi eripietur: sed nos non tenebimus
judicia diutius. etenim quis poterit, Verre
absoluto, de transferendis judiciis recusare?
Erat omnibus molestum: neque eos tam istius ²¹
hominis perditæ subita lætitiæ, quam hominis
amplissimi nova gratulatio commovebat. Cu-
piebam dissimulare, me id moleste ferre: cu-
piebam animi dolorem vultu tegere, & taci-
turnitate celare. Ecce autem illis ipsis die-
bus, cum prætores designati sortirentur, &
M. Metello obtigisset, ut is de pecuniis re-
petundis quæreret; nuntiatur mihi, tantam
isti gratulationem esse factam, ut is quoque
domum mitteret, qui uxori suæ nuntiarent.
Sane ne hæc quidem res mihi placebat: ne- ²²
que tamen, quid tantopere in hac sorte me-
tuendum mihi esset, intelligebam. Unum il-
lud ex hominibus certis, ex quibus omnia
comperi, reperiebam: fiscos complures cum
pecunia Siciliensi a quodam senatore ad equi-
tem Romanum esse translatos: ex his quasi
x fiscos ad senatorem illum relictos esse, co-
mitiorum meorum nomine: divisores omnium
tribuum noctu ad istum vocatos. Ex quibus ²³
quidam, qui se omnia mea causa debere ar-
bitratur, eadem illa nocte ad me venit:
demonstrat, qua iste oratione usus esset:

commemorasse istum, quam liberaliter eos
 tractasset etiam antea, cum ipse præturam
 petisset, & proximis consularibus prætoriiis-
 que comitiis: deinde continuo esse pollici-
 tum, quantam vellent pecuniam, si me ædi-
 litate dejecissent. Hic alios negasse audere:
 alios respondisse, non putare id perfici posse:
 inventum tamen esse fortem amicum, ex ea-
 dem familia Q. Verrem, Romilia, ex optima
 divisorum disciplina, patris istius discipulum
 atque amicum, qui, H-S quingentis milli-
 bus depositis, id se perfecturum polliceretur:
 & fuisse tamen nonnullos, qui se una factu-
 ros esse dicerent. Quæ cum ita essent, sane
 benevolo animo me, ut magnopere caverem,
 præmonebat. Sollicitabar rebus maximis uno
 24 atque perexiguo tempore. urgebant comitia;
 & in his ipsis oppugnabar grandi pecunia.
 Instabat iudicium; ei quoque negotio fisci
 Sicienses minabantur. Agere, quæ ad ju-
 dicitium pertinebant, libere, comitorum me-
 tu deterrebar: petitioni toto animo servire,
 propter iudicium, non licebat. Minari de-
 nique divisoribus ratio non erat, propterea
 quod eos intelligere videbam, me hoc iudicio
 25 districtum atque obligatum futurum. Atque
 hoc ipso tempore Siculis denuntiatum esse
 audio,

audio, primum ab Hortensio, domum ad illum ut venirent: Siculos sane in eo liberos fuisse, qui, quamobrem arcefferentur, cum intelligerent, non venisse. Interea comitia nostra, quorum iste se, ut ceterorum hoc anno comitorum dominum esse arbitrabatur, haberi cœpta sunt. Cursare iste, homo potens, cum filio blando & gratioso, circum tribus: paternos amicos, hoc est, divisores, appellare omnes & convenire. Quod cum esset intellectum & animadversum; fecit animo libentissimo populus Romanus, ut, cujus divitiæ me de fide deducere non potuissent, ne ejusdem pecuniæ de honore dejicerent. Postea-26 quam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo cœpi multo magis vacuo ac soluto, nihil aliud, nisi de judicio, agere & cogitare. Reperio, judices, hæc ab istis consilia inita & constituta, ut, quacunque opus esset ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellum prætorem causa diceretur. in eo esse hæc commoda: primum M. Metellum, amicissimum; deinde Hortensium consulem non solum, sed etiam Q. Metellum: qui quam isti sit amicus, attendite. dedit enim prærogativam suæ voluntatis ejusmodi, ut isti pro prærogativis eam reddidisse videatur. An me 27

taciturnum tantis de rebus existimavistis? & in tanto reipublicæ, existimationisque meæ periculo, cuiquam consulturum potius, quam officio & dignitati meæ? Arcessit alter consul designatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea quod L. Metellus esset prætor in Sicilia. cum iis ita loquitur: se consulem esse: fratrem suum alterum Siciliam provinciam obtinere, alterum esse quæsiturum de pecuniis repetundis: Verri ne noceri possit, multis rationibus esse provisum. Quid est, quæso, Metelle, ²⁸ iudicium corrumpere, si hoc non est? testes, præsertim Siculos, timidos homines & afflictos, non solum auctoritate deterrere, sed etiam consulari metu, & duorum prætorum potestate? Quid faceres pro homine innocente & propinquo, cum propter hominem perditissimum atque alienissimum, de officio ac dignitate decedis; & committis, ut, quod ille dicitur, alicui, qui te ignorat, ²⁹ verum esse videatur? Nam hoc Verrem dicere ajebant, te non fato, ut ceteros ex vestra familia, sed opera sua, consulem factum. Duo igitur consules & quæsitores erunt ex illius voluntate. Non solum effugiemus, inquit, hominem in quærendo nimium diligentem, nimium servientem populi existima-

tionem, M. Glabronem: accedet nobis etiam illud: iudex est M. Cæsonius, collega nostri accusatoris, homo in rebus iudicandis spectatus & cognitus: quem minime expediat esse in eo consilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere; propterea quod jam antea, cum iudex in Juniano consilio fuisset, turpissimum illud facinus non solum graviter tulit, sed etiam in medium protulit. hunc iudicem ex Kal. Januarii non habebimus. Q. Manlium, 30 & Q. Cornificium, duos severissimos atque integerrimos iudices, quod tribuni plebis tum erunt, iudices non habebimus. P. Sulpicius, iudex tristis & integer, magistratum ineat necesse est Nonis Decembris. M. Creperejus, ex acerrima illa equestri familia & disciplina; L. Cassius ex familia, tum ad ceteras res, tum ad iudicandum severissima; Cn. Tremellius, homo summa religione & diligentia: tres hi homines veteres tribuni militares sunt designati. ex Kalend. Januarii non iudicabunt. Subfortiemur etiam in M. Metelli locum, quoniam is huic ipsi quaestioni praefuturus est. Ita secundum Kalendas Januarii & praetore, & prope toto consilio commutato, magnas accusatoris minas, magnamque iudicii expectationem ad

nostrum arbitrium libidinemque eludemus.
 31 Nonæ sunt hodie Sextiles. hora nona convenire cœpistis. Hunc diem jam ne numerant quidem. Decem dies sunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompejus facturus est. hi ludi dies quindecim auferent. deinde continuo Romani consequentur. Ita prope XL diebus interpositis, tum denique se ad ea, quæ a nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur: deinde se ducturos & dicendo & excusando, facile ad ludos Victoriæ. cum his plebejos esse conjunctos; secundum quos aut nulli, aut pauci dies ad agendum futuri sunt. Ita defessa ac refrigerata accusatione, rem integram ad M. Metellum prætorem esse venturam. quem ego hominem, si ejus fidei diffusus essem, judicem non retinuissem.
 32 Nunc tamen eo animo sum, ut eo judice, quam prætore, hanc rem transigi malim; & jurato suam, quam injurato aliorum tabellas committere.

II Nunc ego, judices, jam vos consulo, quid mihi faciendum putetis. id enim consilii mihi profecto taciti dabit, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo. Si utar ad dicendum meo legitimo tempore; mei laboris, industriæ, diligentiaque capiam fructum;

& ex accusatione perficiam, ut nemo unquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, compositior ad iudicium venisse videatur. Sed in hac laude industriæ meæ, reus ne elabatur, summum periculum est. Quid est igitur, quod fieri possit? non obscurum, opinor, neque absconditum. Fructum 33 istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reservemus: nunc hominem tabulis, testibus, privatis publicisque litteris auctoritatibusque accusemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortensi. Dicam aperte. Si te mecum dicendo ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem; ego quoque in accusando, atque in explicandis criminibus operam consume-rem. nunc, quoniam pugnare contra me instituisti, non tam ex tua natura, quam ex istius tempore & causa, malitiose; necesse est istiusmodi rationi aliquo consilio obsistere. Tua ratio est, ut secundum binos ludos mihi 34 respondere incipias. mea, ut ante primos ludos comperendinem. Ita fiet, ut tua ista ratio existimetur astuta: meum hoc consilium, necessarium. Verum illud, quod institueram 12 dicere, mihi rem tecum esse, huiusmodi est. Ego, cum hanc causam, Siculorum rogatu

recepissem, [idque mihi amplum & præclarum existimassem, eos velle meæ fidei diligentiaque periculum facere, qui innocentiaæ abstinentiaque fecissent: tum, suscepto negotio, majus mihi quiddam proposui; in quo meam in rempublicam voluntatem populus
35 Romanus perspicere posset. Nam illud mihi nequaquam dignum industria conatuque meo videbatur, istum a me in iudicium jam omnium iudicio condemnatum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia, & ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusdam iudiciis usus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. Nunc vero, quoniam hæc te omnis dominatio, regnumque iudiciorum tantopere delectat, & sunt homines, quos libidinis infamiaque suæ neque pudeat, neque tædeat; qui quasi de industria in odium offensionemque populi Romani irruere videantur: hoc me profiteor suscepisse, magnum fortasse onus, & mihi periculosum, verumtamen dignum, in quo omnes nervos
36 ætatis industriaque meæ contenderem. Quoniam totus ordo, paucorum improbitate & audacia premitur, & urgetur infamia iudiciorum; profiteor, huic generi hominum me inimicum, accusatorem odiosum, assiduam,

acerbum adversarium. Hoc mihi fumo, hoc mihi depono, quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus Romanus ex Kalend. Januarii secum agere de republica ac de hominibus improbis voluit: hoc munus ædilitatis meæ populo Romano amplissimum pulcherrimumque polliceor. moneo, prædico, ante denuntio; qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrupendi iudicii solent esse, quique ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc iudicio manus animosque ab hoc scelere nefario. Erit **13** tum consul Hortensius cum summo imperio ³⁷ & potestate; ego autem ædilis, hoc est, paulo amplius quam privatus: tamen hæc huiusmodi res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo Romano grata atque jucunda, ut ipse consul in hac causa præ minus etiam, si fieri possit, quam privatus esse videatur. omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expositis certis rebus, agentur, quæ inter decem annos, posteaquam iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefarie malitioseque facta sunt. Cognoscet ex me populus Romanus, **38**

quid fit, quamobrem, cum equester ordo
 judicaret, annos prope quinquaginta conti-
 nuos, [nullo iudice equite Romano iudican-
 te,] ne tenuissima quidem suspicio acceptæ
 pecuniæ ob rem iudicandam constituta fit:
 quid fit, quod iudiciis ad senatorium ordi-
 nem translatis, sublataque populi Romani
 in unumquemque nostrum potestate, Q. Ca-
 lidius damnatus dixerit, minoris H-S tri-
 cies prætorium hominem honeste non posse
 damnari: quid fit, quod, P. Septimio sena-
 tore damnato, Q. Hortensio prætore, de pe-
 cuniis repetundis, lis æstimata sit eo nomi-
 ne, quod ille ob rem iudicandam pecuniam
 39 accepisset: quod in C. Herennio, quod in
 C. Popillio, senatoribus, qui ambo pecula-
 tus damnati sunt; quod in M. Attilio, qui de
 majestate damnatus est, hoc planum factum
 est, eos pecuniam ob rem iudicandam acce-
 pisse: quod inventi sunt senatores, qui C.
 Verre prætore urbano fortiente, exirent in
 eum reum, quem incognita causa condem-
 narent: quod inventus est senator, qui cum
 iudex esset, in eodem iudicio & ab reo pe-
 cuniam acciperet, quam iudicibus divide-
 ret, & ab accusatore, ut reum damnaret?
 40 Jam vero quomodo illam labem, ignominiam,

calamitatemque totius ordinis conquerar? hoc factum esse in hac civitate, cum senatorius ordo judicaret, ut discoloribus signis juratorum hominum sententiæ notarentur? Hæc omnia me diligenter severeque acturum esse, polliceor. Quo me tandem animo fore putetis, si quid in hoc ipso iudicio intellexero simili aliqua ratione esse violatum atque commissum? cum præsertim planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia, multis audientibus, sæpe dixisse, *se habere hominem potentem, cuius fiducia provinciam spoliaret: neque sibi soli pecuniam quaerere, sed ita triennium illud præturæ Siciliensis distributum habere, ut secum præclare agi diceret, si unius anni quaestum in rem suam converteret; alterum patronis & defensoribus suis traderet; tertium illum uberrimum quaestuosissimumque annum totum iudicibus reservaret.* Ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod apud M'. Glabrio- nem nuper, cum in rejiciendis iudicibus commemorassem, intellexi, vehementer populum Romanum commoveri: me arbitrari, fore, uti nationes exteræ legatos ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis iudiciumque tolleretur. Si enim

judicia nulla sint, tantum unumquemque ablatum putant, quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitrentur: nunc, quod ejusmodi judicia sint, tantum unumquemque auferre, quantum sibi, patronis, advocatis, prætori, iudicibus satis futurum sit: hoc profecto infinitum esse: se avarissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissimæ victoriæ non
42 posse. O commemoranda judicia, præclaræque existimationem nostri ordinis! cum socii populi Romani judicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quæ a majoribus nostris sociorum causa comparata sunt. An iste umquam de se bonam spem habuisset, nisi de vobis malam opinionem animo imbibisset? Quo majore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet, quam est apud populum Romanum, cum in avaritia, scelere, perjurio vos sui similes esse arbitretur.

15 Cui loco, per deos immortales, iudices,
43 consulite ac providete. Moneo prædicoque id, quod intelligo, tempus vobis hoc divinitus datum esse, ut odio, invidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. Nulla in judiciis severitas, nulla religio, nulla denique jam existimantur esse judicia. Itaque a populo Romano contemnimur, despiciamur:

gravi diuturnaue jam flagramus infamia. Neque enim ullam aliam ob causam populus Romanus tribuniciam potestatem tanto studio requisivit: quam cum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera iudicia poscebat. Neque hoc Q. Catulum, hominem sapientissimum atque amplissimum, fugit, qui Cn. Pompejo, viro fortissimo & clarissimo, de tribunicia potestate referente, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate usus: *Patres conscriptos iudicia male & flagitiose tueri: quodsi in rebus iudicandis populi Romani existimationi satisfacere voluissent, non tantopere homines fuisse tribuniciam potestatem desideraturos.* Ipse denique Cn. Pompejus, cum primum concionem ad urbem consul designatus habuit: ubi (id quod maxime expectari videbatur) ostendit, se tribuniciam potestatem restitutum, factus est in eo strepitus, & grata concionis admurmuratio. Idem in eadem concione cum dixisset: *populatas vexatasque esse provincias: iudicia autem turpia & flagitiosa fieri: ei res se providere ac consulere velle:* tum vero non strepitu, sed maximo clamore suam populus Romanus significavit voluntatem. Nunc autem homines in spe- 16

46 culis sunt : observant , quemadmodum sese unusquisque vestrum gerat in retinenda religione , conservandisque legibus . Vident adhuc post legem tribuniciam unum senatorem vel tenuissimum esse damnatum . quod tamen non reprehendunt , tamen magnopere , quod laudent , non habent . Nulla est enim laus , ibi esse integrum , ubi nemo est , qui aut
47 possit , aut conetur corrumpere . Hoc est iudicium , in quo vos de reo , populus Romanus de vobis iudicabit . in hoc homine flatuetur , possitne , senatoribus iudicantibus , homo nocentissimus , pecuniosissimusque damnari . Deinde est huiusmodi reus , in quo homine nihil sit , præter summa peccata , maximamque pecuniam ; ut , si liberatus sit , nulla alia suspicio , nisi ea , quæ turpissima est , residere possit . non gratia , non cognatione , non aliis recte factis , non denique aliquo mediocri vitio , tot tantaque ejus vitia
48 sublevata esse existimabuntur . Postremo ego causam sic agam , iudices : ejusmodi res , ita notas , ita testatas , ita magnas , ita manifestas proferam , ut nemo a vobis , ut istum absolvatis , per gratiam conetur contendere . Habeo autem certam viam atque rationem , qua omnes illorum conatus investigare &

consequi possim. Ita res a me agetur, ut in eorum consiliis omnibus non modo aures hominum, sed etiam oculi populi Romani interesse videantur. Vos aliquot jam per annos ⁴⁹ conceptam huic ordini turpitudinem atque infamiam delere ac tollere potestis. Constat inter omnes, post hæc constituta judicia, quibus punc utimur, nullum hoc splendore atque hac dignitate consilium fuisse. Hic si quid erit offensum, omnes homines non jam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium omnino ordinem ad res judicandas quærendum arbitrabuntur. Quapropter primum ab diis immortalibus, ¹⁷ quod sperare mihi videor, hoc idem, judi- ⁵⁰ ces, peto, ut in hoc judicio nemo improbus, præter eum, qui jampridem inventus est, reperiatur: deinde, si plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Romano, judices, confirmo, vitam mehercule mihi prius, quam vim, perseverantiamque ad illorum improbitatem persequendam defuturam. Ve- ⁵¹ rum quod ego laboribus, periculis, inimicitis que meis tum, cum admissum erit, dedecus, severe me persecuturum esse polliceor, id ne accadat, tu tua sapientia, auctoritate, diligentia, M'. Glabrio, potes provi-

dere. Suscipe causam judiciorum : suscipe causam severitatis , integritatis , fidei , religionis : suscipe causam senatus , ut is hoc iudicio probatus , cum populo Romano & in laude & in gratia esse possit. Cogita , qui sis , quo loco sis , quid dare populo Romano , quid reddere majoribus tuis debeas : fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem , qua lege populus Romanus de pecuniis repetundis optimis iudiciis , severissimisque iudicibus
52 usus est. Circumstant te summæ auctoritates , quæ te oblivisci laudis domesticæ non sinant : quæ te dies noctesque commoneant , fortissimum tibi patrem , sapientissimum avum , gravissimum focerum fuisse. Quare si Glabrionis patris vim & acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis : si avi Scævolæ prudentiam ad prospiciendas infidias , quæ tuæ atque horum famæ comparantur : si foceri Scauri constantiam , ut ne quis te de vera & certa possit sententia demovere : intelliget populus Romanus , integerrimo atque honestissimo prætore , delectoque consilio , nocenti reo magnitudinem pecuniæ plus habuisse momenti ad suspicionem criminis , quam ad rationem salutis.

Mihi certum est, non committere, ut in 18
hac causa prætor nobis, consiliumque mute- 53
tur. Non patiar rem in id tempus duci, ut
Siculi, quos adhuc servi designatorum consu-
lum non moverunt, cum eos novo exemplo
universos arcefferent, eos tum lictores con-
sulum vocent: ut homines miseri, antea socii
atque amici populi Romani, nunc servi ac
supplices, non modo jus suum, fortunasque
omnes eorum imperio amittant, verum etiam
deplorandi juris sui potestatem non habeant.
Non finam profecto, causa a me perorata, 54
quadraginta diebus interpositis, tum nobis
denique respondeant, cum accusatio nostra
in oblivionem diuturnitate adducta sit: non
committam, ut tum res judicetur, cum hæc
frequentia totius Italiæ Roma discesserit;
quæ convenit uno tempore undique, comi-
tiorum, ludorum, censendique causa. Hujus
judicii & laudis fructum, & offensionis peri-
culum, vestrum; laborem, sollicitudinemque,
nostram; scientiam, quid agatur, memoriam-
que, quid a quoque dictum sit, omnium puto
esse oportere. Faciam hoc non novum, sed 55
ab iis, qui nunc principes nostræ civitatis
sunt, ante factum, ut testibus utar statim:
illud a me novum, judices, cognoscetis, quod

ita testes constituam, ut crimen totum explicem; ubi id interrogando, argumentis atque oratione firmavero, tum testes ad crimen accommodem; ut nihil inter illam usitatam accusationem, atque hanc novam intersit, nisi quod in illa tunc, cum omnia dicta sunt, testes dantur; hic in singulas res dabuntur: ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendique sit. Si quis erit, qui perpetuam orationem, accusationemque desideret, altera actione audiet: nunc id, quod facimus (ea ratione facimus, ut malitiæ illorum consilio nostro occurramus) necessario
 36 fieri intelligat. Hæc primæ actionis erit accusatio. Dicimus, C. Verrem, cum multa libidinose, multa crudeliter in cives Romanos atque in socios, multa in deos hominesque nefarie fecerit, tum præterea quadringentes sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. Hoc testibus, hoc tabulis privatis, publicisque auctoritatibus, ita vobis planum faciemus, ut hoc statuatis, etiam si spatium ad dicendum nostro commodo, vacuosque dies habuiffemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse.

ACTIONIS SECVNDÆ

IN

C. V E R R E M

LIBER PRIMVS

DE

PRAETVRA VRBANA.

ORATIO SEXTA.

NEMINEM vestrum ignorare arbitror, iudices, hunc per hosce dies sermonem vulgi, atque hanc opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non esse, neque ad iudicium affuturum. Quæ fama non idcirco solum emanarat, quod iste certe statuerat ac deliberaverat non adesse; verum etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis testibus evictus, ora iudicum adspicere, aut os suum populo Romano ostendere auderet. Est idem Verres, qui fuit

Cicero. T. IV.

P

semper; ut ad audendum projectus, sic paratus ad audiendum. præsto est: respondet: defenditur. ne hoc quidem sibi reliqui facit, ut in rebus turpissimis, cum manifesto teneatur, si reticeat, & absit, tamen impudentiæ suæ pudentem exitum quæsisse videatur. Patior, iudices, & non moleste fero, me laboris mei, vos virtutis vestræ fructum esse laturos. Nam si iste id fecisset, quod primo statuerat, ut non adesset: minus aliquanto, quam mihi opus esset, cognosceretur, quid ego in hac accusatione comparanda, constituendaque elaborassem: vestra vero laus tenuis plane atque obscura, iudices, esset. Neque enim hoc a vobis populus Romanus expectat, neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is, qui adesse noluerit; & si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere. immo vero adsit, respondeat: summis opibus, summo studio potentissimorum hominum defendatur: certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate: vestra integritas cum istius pecunia: testium constantia cum illius patronorum minis atque potentia. Tum demum illa victa videbuntur, cum in contentionem, certamenque venerint. Absens si iste esset damnatus, non

tam ipse sibi consuluisse, quam invidisse
 vestræ laudi videretur. Neque enim salus ²
 ulla reipublicæ major hoc tempore reperiri
 potest, quam populum Romanum intelligere,
 diligenter rejectis ab accusatore iudicibus,
 socios, leges, rempublicam, senatorio con-
 filio maxime posse defendi: neque tanta
 fortunæ omnium perniciēs potest accedere,
 quam opinione populi Romani rationem ve-
 ritatis, integritatis, fidei, religionis, ab
 hoc ordine abjudicari. Itaque mihi videor ⁵
 magnam, & maxime ægram, & prope de-
 positam reipublicæ partem suscepisse; neque
 in eo magis meæ, quam vestræ laudi, existi-
 mationique servisse. Accessi enim ad invi-
 diam iudiciorum levandam, vituperationem-
 que tollendam: ut, cum hæc res pro volun-
 tate populi Romani esset iudicata, aliqua ex
 parte mea diligentia constituta auctoritas ju-
 dicatorum videretur. postremo, ut esset hoc
 iudicatum, ut finis aliquando iudiciariæ
 controversiæ constitueretur. Etenim sine du- ⁶
 bio, iudices, in hac causa ea res in discrimen
 adducitur. Reus est enim nocentissimus:
 qui si condemnatur, desinent homines dice-
 re, his iudiciis pecuniam plurimum posse:
 si absolvitur, desinemus nos de iudiciis

transferendis recusare. Tametsi de absolutione istius neque ipse jam sperat, nec populus Romanus metuit: de impudentia singulari, quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur: mihi, pro cetera ejus audacia atque amentia, ne hoc quidem mirandum videtur. multa enim & in deos & in homines impie, nefarieque commisit: quorum scelerum pœnis agitatur, & a mente, consilioque
 3 deducitur. Agunt eum præcipitem pœnæ
 7 civium Romanorum; quos partim securi percussit, partim in vinculis necavit, partim implorantes jura libertatis & civitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium dii patrii; quod iste inventus est, qui e complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & parentes pretium pro sepultura liberum posceret. Religiones vero, cæremoniæque omnium sacrorum, fanorumque violatæ, simulacraque deorum, quæ non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam jacent in tenebris, ab isto retrusa atque abdita, consistere ejus animum sine furore atque
 8 amentia non sinunt. Neque iste mihi videtur se ad damnationem offerre solum, neque hoc avaritiæ supplicio communi, qui se tot sceleribus obstrinxerit, contentus esse:

singularem quandam poenam istius immanis atque importuna natura desiderat. Non id solum quaeritur, ut, isto damnato, bona restituantur iis, quibus erepta sunt; sed & religiones deorum immortalium expiandæ, & civium Romanorum cruciatus, multorumque innocentium sanguis, istius supplicio luen-
 dus est. Non enim furem, sed ereptorem; non adulterum, sed expugnatorem pudicitiae; non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque; non ficarium, sed crudelissimum carnificem civium, sociorumque, in vestrum iudicium adduximus: ut ego hunc unum eiusmodi reum post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret.

Nam quis hoc non intelligit, istum abso-
 lutum, diis hominibusque invitis, tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse? Quis hoc non perspicit, præclare nobiscum actum iri, si populus Romanus istius unius supplicio contentus fuerit, ac non sic statuerit, non istum majus in sese scelus concepisse, cum fana spoliavit, cum tot homines innocentes necavit, cum cives Romanos morte, cruciatu, cruce affecerit; cum prædonum duces, accepta pecunia, dimiserit; quam eos, si qui istum tot, tantis, tam

nefariis sceleribus coopertum, jurati sententia sua liberarint? Non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus, judices: non is est reus, non id tempus, non id consilium, (metuo, ne quid arrogantius apud tales viros videar dicere,) ne actor quidem est is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam victus, aut occulte surripi, aut impune eripi possit. His ego iudicibus non probabo, C. Verrem contra leges pecunias cepisse? sustinebunt tales viri, se tot senatoribus, tot equitibus Romanis, tot civitatibus, tot hominibus honestissimis ex tam illustri provincia, tot populorum, privatorumque litteris non credidisse? tantæ populi Romani voluntati restitisse? Sustineant. reperiemus, si istum vivum ad aliud iudicium perducere poterimus, quibus probemus, istum a quaestura pecuniam publicam, Cn. Carboni consuli datam, avertisse: quibus persuadeamus, istum alieno nomine a quaestoribus urbanis, quod priore actione didicistis, pecuniam abstulisse. Erunt, qui & in eo quoque audaciam ejus reprehendant, quod aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. Erunt etiam fortasse, iudices, qui illum ejus

peculatum vel acerrime vindicandum putent,
 quod iste M. Marcelli & P. Africani monu-
 menta, quæ nomine, illorum, re vera, po-
 puli Romani, & erant, & habebantur, ex
 fanis religiosissimis, ex urbibus fociorum atque
 amicorum non dubitaverit auferre. Emerse-⁵
 rit ex peculatus etiam iudicio: meditetur de¹²
 ducibus hostium, quos accepta pecunia li-
 beravit: videat, quid de illis respondeat,
 quos in eorum locum subditos domi suæ re-
 servavit: quærat non solum, quemadmodum
 nostro crimini, verum etiam, quo pacto suæ
 confessioni possit mederi. meminerit, se prio-
 re actione, clamore populi Romani infesto
 atque inimico excitatum, confessum esse,
 duces a se prædonum securi non esse per-
 cussos: se jam tum esse veritum, ne sibi cri-
 mini daretur, eos ab se pecunia liberatos.
 fateatur id, quod negari non potest, se pri-
 vatum hominem, prædonum duces vivos at-
 que incolumes domi suæ, posteaquam Ro-
 mam redierit, usque dum per me licuerit,
 tenuisse. hoc, in illo majestatis iudicio si li-
 cuisse sibi ostenderit, ego oportuisse conce-
 dam. Ex hoc quoque evaserit: proficiscar
 eo, quo me jampridem vocat populus Ro-
 manus. De jure enim libertatis & civitatis¹³

suum putat esse iudicium : & recte putat. Confringat iste sane vi sua consilia senatoria : quæstiones omnium perrumpat : evolet ex vestra severitate : mihi credite , arctioribus apud populum Romanum laqueis tenebitur. Credet iis equitibus Romanis populus Romanus , qui ad vos antea producti testes , ipsis inspectantibus , ab isto civem Romanum , qui cognitores homines honestos daret , sublatum esse in crucem dixerunt. Credent omnes v & xxx tribus homini gravissimo atque ornatissimo M. Annio , qui , se præsentem , civem Romanum securi percussum esse dixit. audietur a populo Romano vir primarius , eques Romanus , L. Flavius , qui suum familiarem Herennium , negotiatorem ex Africa , cum eum Syracusis amplius centum cives Romani cognoscerent , lacrymantesque defenderent , pro testimonio dixit , securi esse percussum. Probabit fidem , & auctoritatem , & religionem suam L. Suetius , homo omnibus ornamentis præditus , qui juratus apud vos dixit , multos cives Romanos in lautumiis , istius imperio crudelissime per vim morte esse multatos. Hanc ego causam cum agam beneficio populi Romani , de loco superiore , non vereor , ne aut istum vis ulla ex populi

Romani suffragiis eripere, aut a me ullum munus ædilitatis amplius aut gratius populo Romano esse possit.

Quapropter omnes in hoc iudicio conentur omnia: nihil est jam, quod in hac causa peccare quisquam, iudices, nisi vestro periculo, possit. Mea quidem ratio, cum in præteritis rebus est cognita, tum in reliquis explorata atque provisa est. Ego meum studium in rempublicam jam illo tempore ostendi, cum longo intervallo veterem consuetudinem retuli, & rogatu sociorum atque amicorum populi Romani, meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli. Quod meum factum lectissimi viri atque ornatissimi, (quo in numero e vobis complures fuere,) ita probarunt, ut ei, qui istius quæstor fuisset, & ab isto læsus inimicitias justas persequeretur, non modo defendendi nominis, sed ne subscribendi quidem, cum id postularet, facerent potestatem. In Siciliam sum inquirendi causa profectus. quo in negotio industriam meam celeritas redi-
tionis, diligentiam multitudo litterarum & testium declaravit: pudorem vero ac religionem, quod, cum venissem senator ad socios populi Romani, qui in ea provincia quæstor

fuissem, ad hospites meos ac necessarios causæ communis defensor deverti potius, quam ad eos, qui a me auxilium petivissent. Nemini meus adventus labori, aut sumtui, neque publice, neque privatim, fuit. Vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat: non quantam habere poteram istorum
[17] studio, quos iste vexarat. Romam ut ex Sicilia redii, cum iste, atque istius amici, homines lauti & urbani, sermones hujuscemodi dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia a vera accusatione esse deductum, tametsi probabatur nemini, quod & ex Sicilia testes erant ii, qui quæstorem me in provincia cognoverant, & hinc homines maxime illustres, qui, ut ipsi noti sunt, sic nostrum unumquemque optime norunt: tamen usque eo timui, ne quis de mea fide atque integritate dubitaret, donec ad reji-
7 ciendos iudices venimus. Sciebam in reji-
ciendis iudicibus nonnullos, memoria nostra, factionis suspicionem non vitasse, cum ipsa in accusatione, eorum industria ac diligen-
18 tia probaretur. Ita rejeci iudices, ut hoc constet, post hunc statum reipublicæ, quo nunc utimur, simili splendore & dignitate consilium nullum fuisse. Quam iste laudem

communem, ait, sibi esse mecum: qui cum
 P. Galbam judicem rejecisset, M. Lucretium
 retinuit; &, cum ejus patronus ex eo quæ-
 reret, cur suos familiarissimos, Sex. Pædu-
 ceum, Q. Confidium, Q. Junium rejici pas-
 sus esset: respondit, quod eos in judicando
 nimium sui juris sententiæque cognosceret.
 Itaque judicibus rejectis, sperabam, jam ho-
 nus meum vobiscum esse commune. puta-
 bam non solum notis, sed etiam ignotis pro-
 batam meam fidem esse & diligentiam. quod
 me non fefellit. Nam comitiis meis, cum
 iste infinita largitione contra me uteretur,
 populus Romanus judicavit, istius pecu-
 niam, quæ apud me contra fidem meam nihil
 potuisset, apud se contra honorem meum ni-
 hil posse debere. Quo quidem die, primum
 judices citati in hunc reum confedistis, quis
 tam inimicus huic ordini fuit, quis tam no-
 varum rerum, judiciorum, judicumque cu-
 pidus, qui non conspectu confessuque vestro
 commoveretur? Cum in eo vestra mihi digni- 20
 tas fructum diligentiae referret; id sum affe-
 cutus, ut una hora, qua coepi dicere, reo
 audaci, pecunioso, profuso, perditio, spem
 judicii corrumpendi præciderem: ut primo
 die testium tanto numero citato populus

Romanus judicaret, ipso absoluto rempublicam stare non posse: ut alter dies amicis istius ac defensoribus non modo spem victoriæ, sed etiam voluntatem defensionis auferret: ut tertius dies sic hominem prosterneret, ut, morbo simulato, non, quid responderet, sed, quemadmodum non responderet, deliberaret: deinde reliquis diebus, his criminibus, his testibus, & urbanis, & provincialibus sic obrutus atque oppressus est, ut his ludorum diebus interpositis, nemo istum comperendinatum, sed condemnatum **S** judicaret. Quapropter ego, quod ad me attinet, ²¹judices, vici: non enim spolia C. Verri, sed existimationem populi Romani concupivi. Meum fuit cum causa accedere ad accusandum. quæ causa fuit justior, quam a tam illustri provincia defensorem constitui & deligi? reipublicæ consulere. quid jam reipublicæ honestius, quam in tanta invidia judiciorum adducere hominem, cujus damnatione totus ordo cum populo Romano & in laude & in gratia possit esse? ostendere ac persuadere, hominem nocentem adductum esse: quis est in populo Romano, qui hoc non ex priorè actione abstulerit, omnium ante damnatorum scelera, furta, flagitia, si

in unum locum conferantur, vix cum hujus parva parte æquari, conferrique posse? Vos, ²² quod ad vestram famam, existimationem, salutemque communem pertinet, judices, prospicite atque consulite. Splendor vester facit, ut peccare sine summo reipublicæ detrimento ac periculo non possitis. Non enim potest sperare populus Romanus, esse alios in senatu, qui recte possint judicare, vos si non potueritis. Neceffe est, cum de toto ordine desperarit, aliud genus hominum atque aliam rationem judiciorum requirat. Hoc si vobis ideo levius videtur, quod putatis onus esse grave & incommodum, judicare; intelligere debetis, primum interesse, utrum id onus vosmet ipsi rejeceritis; an, quod probare populo Romano fidem vestram & religionem non potueritis, eo vobis judicandi potestas erepta sit. deinde etiam illud cogitate, quanto periculo venturi simus ad eos judices, quos propter odium vestri populus Romanus de vobis voluerit judicare. Verum ²³ vobis dicam id, quod intellexi, judices. homines scitote esse quosdam, quos tantum odium vestri ordinis teneat, ut hoc palam jam dictitent, se istum, quem sciant esse hominem improbissimum, hoc uno nomine

absolvi velle, ut ab senatu judicia per ignominiam, turpitudinemque auferantur. Hæc me, iudices, pluribus verbis vobiscum agere coëgit non timor meus de vestra fide, sed spes illorum nova, quæ cum Verrem a porta subito ad iudicium retraxisset, nonnulli suspicati sunt, non sine causa illius consilium tam repente esse mutatum.

9 Nunc, ne novo querimonix genere uti
 24 possit Hortensius, & ea dicere, opprimi
 reum, de quo nihil dicat accusator; nihil
 esse tam periculofum fortunis innocentium,
 quam tacere adversarios: & ne aliter, quam
 ego velim, meum laudet ingenium, cum di-
 cat, me, si multa dixissem, sublevaturum
 fuisse eum, quem contra dicerem; quia non
 dixerim, perdidisse: morem illi geram: utar
 oratione perpetua: non quoniam hoc sit ne-
 cesse; verum ut experiar, utrum ille ferat
 molestius, me tunc tacuisse, an nunc di-
 25 cere. Hic tu fortasse eris diligens, ne quam
 ego horam de meis legitimis horis remit-
 tam. nisi omni tempore, quod mihi lege con-
 cessum est, abusus ero, querere: deum at-
 que hominum fidem implorabis: circumve-
 niri C. Verrem, quod accusator nolit tam-
 diu, quamdiu liceat, dicere. Quod mihi lex

mea causa det, eo mihi non uti non licebit? Nam accusandi mihi tempus mea causa datum est, ut possem oratione mea crimina causamque explicare. hoc si non utor, non tibi injuriam facio, sed de meo jure aliquid & commodo detraho. Causam enim, inquit, cognosci oportet. Ea re quidem, quod aliter condemnari reus, quamvis sit nocens, non potest. Id igitur tu moleste tulisti, a me aliquid factum esse, quo minus iste condemnari posset? Nam causa cognita multi possunt absolvi: incognita quidem condemnari nemo potest. Adimo enim comperendinatum. ²⁶ Quod habet lex in se molestissimum, bis ut causa dicatur, id aut mea causa potius est constitutum, quam tua, aut nihilo tua potius, quam mea. Nam si bis dicere est commodum, certe utriusque commune est. Si eum, qui posterius dixit, opus est redargui: accusatoris causa, ut bis ageretur, constitutum est. Verum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus: antea vel judicari primo poterat, vel amplius pronantiari. Utram igitur putas legem molliorem? opinor illam veterem, qua vel cito absolvi, vel tarde condemnari licebat. Ego tibi illam Aciliam legem restituo, qua lege

multi semel accusati, semel dicta causa, semel auditis testibus, condemnati sunt, nequaquam tam manifestis, neque tantis criminibus, quantis tu convinceris. puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere. Accusabo: respondebis. testibus editis, ita mittam in consilium, ut, etiam si lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment, non primo judicare.

IO Verum, si causam cognosci opus est, parumne cognita est? dissimulamus, Hortensi, quod saepe experti in dicendo sumus. Quis non magnopere attendit umquam, in hoc quidem genere causarum, ubi aliquid ereptum, aut ablatum a quopiam dicitur? nonne aut in tabulis, aut in testibus omnis expectatio iudicum est? Dixi prima actione, me planum esse facturum, C. Verrem H-S quadringentis contra legem abstulisse. Quid? hoc planius egissem, si ita narraissem? Dio quidam fuit Halesinus, qui, cum ejus filio, praetore Sacerdote, hereditas a propinquo permagna venisset, nihil habuit neque negotii, neque controversiae. Verres, simulac tetigit provinciam, statim Messanam litteras dedit: Dionem evocavit: calumniatores ex sinu suo apposuit, qui illam hereditatem

Veneri

Veneri Erycinæ commissam esse dicerent. hac de re ostendit seipsum cogniturum. Pos-²⁸ sum deinceps totam rem explicare: deinde ad extremum id, quod accidit, dicere: Dionem H-S decies centena millia numerasse, ut causam certissimam obtineret: præterea greges equarum ejus istum abigendos curasse: argenti vestisque stragulæ quod fuerit, curasse auferendum. Hæc neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momenti nostra esset oratio. Quo tempore igitur aures judex erigeret, animumque attenderet? cum Dio ipse prodiret, cum ceteri, qui tum in Sicilia negotiis Dionis interfuis- sent: cum per eos ipsos dies, per quos causam Dio diceret, reperiretur pecunias sum- sisse mutuas; nomina sua exegisse, prædia vendidisse: cum tabulæ virorum bonorum proferrentur: cum, qui pecuniam Dioni de- derunt, dicerent se jam tum audisse, eo nummos sumi, ut Verri darentur: cum ami- ci, hospites, patroni Dionis, homines hone- stissimi, hæc eadem se audisse dicerent. Opi-²⁹ nor, cum hæc fierent, tum vos audiretis, sicut audistis: tum causa agi videretur. Sic a me sunt acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus nullum esset, in quo

quisquam veſtrûm perpetuam accuſationem
 requireret. Nego eſſe quidquam a teſtibus
 dictum, quod aut veſtrûm cuiſciam eſſet ob-
 ſcurum, aut cuiuſquam oratoris eloquentiam
II quæreret. Etenim ſic me ipſum egiſſe me-
 moria tenetis, ut in teſtibus interrogandis
 omnia crimina proponerem, & explicarem,
 ut, cum rem totam in medio propoſuiſſem,
 tum denique teſtem interrogarem. Itaque
 non modo vos, quibus eſt iudicandum, noſtra
 crimina tenetis, ſed etiam populus Romanus
 totam accuſationem, cauſamque cognovit.
 tametſi ita de meo facto loquor, quaſi ego il-
 lud mea voluntate potius, quam veſtra in-
 30 jura adductus fecerim. Interpoſuiſtis accu-
 ſatorem, qui, cum ego mihi c & x dies ſo-
 los in Siciliam poſtulaviſſem, c & viii ſibi in
 Achajam poſtularet. meſes mihi tres cum
 eripuiffetis ad agendum maxime appoſitos,
 reliquum omne tempus hujus anni me vobis
 remiſſurum putaviſtis: ut, cum horis noſtris
 nos eſſemus uſi, tu, binis ludis interpoſitis,
 quadrageſimo poſt die reſponderes; deinde
 ita tempus duceretur, ut a M. Glabrione præ-
 tore, & a magna parte horum iudicum, ad
 prætorem alium, iudicesque alios veniremus.
 31 Hæc ſi ego non vidiffem; ſi me non omnes

noti, ignotique monuissent, id agi, id cogitari, in eo laborari, ut res in illud tempus rejiceretur, credo, si meis horis in accusando uti voluisssem, vererer, ne mihi crimina non suppetent; ne oratio deesset: ne vox, viresque deficerent: ne, quæ nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. Ego meum consilium tum iudicibus, tum populo Romano probavi. Nemo est, qui alia ratione istorum injuriæ atque impudentiæ potuisse obsisti arbitretur. Etenim qua stultitia fuisssem, si, quam diem, qui istum eripiendum redemerunt, in cautione viderunt, cum ita caverent, *Si post Kalendas Januarii in consilium iretur*; in eam diem ego, cum potuisssem vitare, incidisssem? Nunc mihi temporis ejus, quod mihi ad di-³² cendum datur, quoniam in animo est causam omnem exponere, habenda ratio est diligenter. Itaque primum illum actum istius vitæ **I2** turpissimum & flagitiosissimum prætermittam. nihil a me de pueritiæ suæ flagitiis, peccatisque audiet, nihil ex illa impura adolescentia sua: quæ qualis fuerit, aut meministis, aut ex eo, quem sui simillimum produxit, recognoscere potestis. Omnia præteribo, quæ mihi turpia dictu videbuntur: neque

solum, quid istum audire, verum etiam, quid me deceat dicere, considerabo. Vos, quæso, date hoc, & concedite pudori meo, ut aliquam partem de istius impudentia retinere possim. Omne illud tempus, quod fuit, antequam iste ad magistratus, remque publicam accessit, habeat per me solutum ac liberum. Sileatur de nocturnis ejus bacchationibus ac vigiliis: lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat: damna, dedecora, quæ res patris ejus, ætas ipsius pertulit, prætereantur: lucretur indicia veteris infamiæ: patiatur ejus vita reliqua, me hanc tantam jacturam criminum facere. Quæstor Cn. Papirio consuli fuisti abhinc annos quatuordecim. ex ea die ad hanc diem quæ fecisti, in iudicium voco. Hora nulla vacua a furto, scelere, crudelitate, flagitio reperitur. Hi sunt anni consumti in quæstura, & legatione Asiatica, & prætura urbana, & prætura Siciliensi. Quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ.

13 Quæstor ex senatusconsulto provinciam fortitus es. obtigit tibi consularis, ut cum consule Cn. Carbone esses, eamque provinciam obtineres. Erat tum dissensio civium;

de qua nihil sum dicturus, quid sentire debueris: unum hoc dico, in ejusmodi tempore ac forte statuere te debuisse, utrum malles sentire atque defendere. Carbo graviter ferebat, sibi quæstorem obtigisse, hominem singulari luxuria atque inertia. verumtamen ornabat eum beneficiis omnibus. Ne diutius teneam: pecunia attributa, numerata est. profectus est quæstor in provinciam. venit in Galliam expectatus ad exercitum consularem cum pecunia. simulac primum ei occasio visa est, (cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum & reipublicæ administrandæ,) aversa pecunia publica; quæstor consulem, exercitum, sortem, provinciamque deseruit. Video quid egerim: erigit se: sperat, sibi auram posse aliquam afflari, in hoc crimine, voluntatis, assensionisque eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit: quibus illam relictionem, proditoremque consulis sui gratam sperat fore. Quasi vero id cupiditate defendendæ nobilitatis, aut studio partium fecerit, ac non apertissime consulem, exercitum, provinciamque compilarit, & propter impudentissimum furtum aufugerit. Est enim obscurum, & ejusmodi factum ejus, ut possit aliquis suspicari,

C. Verrem, quod ferre novos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est, ad suos
 36 transisse: nihil fecisse propter pecuniam. Videamus, rationes quemadmodum retulerit. Jam ipse ostendet, quamobrem Cn. Carbonem
 14 reliquerit: jam se ipse indicabit. Primum brevitatem cognoscite. ACCEPI, inquit, VICIES DVCENTA TRIGINTA QVINQUE MILLIA, QVADRINGENTOS XVII NUMMOS. DEDI STIPENDIO, FRUMENTO, LEGATIS, PROQVAESTORIBVS, COHORTI PRAETORIAE, H-S MILLE SEXCENTA TRIGINTA QVINQUE MILLIA QVADRINGENTOS XVII NUMMOS. RELIQVI ARIMINI H-S SEXCENTA MILLIA. Hoc est rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu, Hortensi, aut quisquam hominum retulit? Quid hoc est? quæ impudentia? quæ audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis hujusmodi est? Illa tamen H-S sexcenta millia, quæ ne falso quidem potuit, quibus data essent, describere, quæ se Arimini scribit reliquisse, quæ ipsa H-S sexcenta millia, reliqua facta sunt, neque Carbo attigit, neque Sulla vidit, neque in ærarium relata sunt. Oppidum sibi elegit Ariminum, quod tum,

cum iste rationes referebat, oppressum, direptumque erat. non suspicabatur id, quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminensium testes nobis in hanc rem reliquos esse. Recita denuo. P. LENTULO, 37

L. TRIARIO QVAESTORIBVS VRBANIS; RES RATIONVM RELATARVM.

Recita. Ex s. c. Ut hoc pacto rationem referre liceret, eo Sullanus repente factus est, non ut honos & dignitas nobilitati restitueretur. Quodsi illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga nefaria, proditio consulis tui, scelerata judicaretur. Malus civis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit. Fuerit aliis: tibi quando esse coepit? posteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes suas, exercitumque commisit. Nam si tibi antea displicuisset; idem fecisses, quod anno post M. Piso. Quæstor cum L. Scipioni consuli obtigisset; non attigit pecuniam, non ad exercitum profectus est. quod de republica sensit, ita sensit, ut nec fidem suam, nec morem majorum, nec necessitudinem fortis læderet. Etenim si hæc perturbare 15 omnia, & permiscere volumus; totam vitam 36 periculosam, invidiosam, infestamque reddemus si nullam religionem fors habebit,

nullam sanctitatem conjunctio secundæ, dubiæque fortunæ, nullam auctoritatem mores atque instituta majorum. Omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum. Nemo umquam sapiens proditori credendum putavit. Ipse Sulla, cui adventus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem, atque ab exercitu suo removit: Beneventi esse iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat: ubi iste summæ rei, causæque nocere nihil posset. ei postea præmia tamen liberaliter tribuit: bona quædam proscriptorum in agro Beneventano diripienda concessit: habuit honorem ut proditori, non
39 ut amico fidem. Nunc, quamvis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint: tamen hi debent, non, quid illi accidere voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. Commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam eæ, quæ latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine. nam eum, qui palam est adversarius, facile cavendo vitare possis: hoc vero occultum, intestinum ac domesticum malum, non modo non existit, verum etiam opprimit, antequam prospicere

atque explorare potueris. Itane vero? tu, 40
 cum quæstor ad exercitum missus sis, custos
 non solum pecuniæ, sed etiam consulis: par-
 ticeps omnium rerum, consiliorumque fue-
 ris: habitus sis in liberum loco, sicut mos
 majorum ferebat: repente relinquis? defe-
 ras? ad adversarios transeas? O scelus! o
 portentum in ultimas terras exportandum!
 Non enim potest ea natura, quæ tantum fa-
 cinus commiserit, hoc uno scelere esse con-
 tenta. necesse est semper aliquid ejusmodi
 molliatur: necesse est in simili audacia, per-
 fidiæque versetur. Itaque idem iste, quem 41
 Cn. Dolabella postea, C. Malleolo occiso,
 pro quæstore habuit, (haud scio, an major
 etiam hæc necessitudo fuerit, quam illa Car-
 bonis, ac plus judicium voluntatis valere,
 quam fortis debeat,) idem in Cn. Dolabel-
 lam, qui in Cn. Carbonem fuit. Nam quæ
 in ipsum valebant crimina, contulit in illum,
 causamque illius omnem ad inimicos, accu-
 satoresque detulit: ipse in eum, cui lega-
 tus, cui pro quæstore fuerat, inimicissimum
 atque improbissimum testimonium dixit. Il-
 le, miser cum esset; tum proditione istius
 nefaria, tum improbo & falso ejusdem testi-
 monio, tum multo etiam ex maxima parte,

istius furtorum ac flagitiorum invidia con-
 16 flagravit. Quid hoc homine faciatis? aut ad
 42 quam spem tam perfidiosum, tam importu-
 num animal reservetis? qui in Cn. Carbone
 fortem, in Cn. Dolabella voluntatem negle-
 xerit aut violarit, eosque ambos non solum
 deseruerit, sed etiam prodiderit atque op-
 pugnarit. Nolite, quæso, iudices, brevitate
 orationis meæ potius, quam rerum ipsarum
 magnitudine, crimina ponderare. mihi enim
 properandum necessario est, ut omnia vobis,
 quæ mihi constituta sunt, possim exponere.
 Quamobrem, quæstura istius demonstrata,
 43 primique magistratus & furto & scelere per-
 spectro, reliqua attendite. in quibus illud
 tempus Sullanarum proscriptionum ac rapi-
 narum prætermittam: neque ego istum sibi
 ex communi calamitate defensionem ullam
 finam sumere. suis eum certis, propriis-
 que criminibus accusabo. Quamobrem,
 hoc omni tempore Sullano ex accusatione
 circumscripto, legationem ejus præclaram
 cognoscite.

44 Posteaquam Cn. Dolabellæ provincia Ci-
 licia constituta est: o dii immortales! quan-
 ta iste cupiditate, quibus allegationibus il-
 lam sibi legationem expugnavit? id quod

Cn. Dolabellæ principium maximæ calamitatis fuit. Nam ut iste profectus est, quacumque iter fecit, ejusmodi fuit, non ut legatus populi Romani, sed ut quædam calamitas pervadere videretur. In Achaja (præ- 17
 mittam minora omnia, quorum simile forsitan alius quoque aliquid aliquando fecerit: nihil dicam, nisi singulare, nisi quod, si in alium reum diceretur, incredibile videretur,) magistratum Sicyonium nummos poposcit. Ne sit hoc crimen in Verrem: fecerunt alii. cum ille non daret, animadvertit. Improbum, sed non inauditum. Genus animadver- 45
 sionis videte: quæretis, ex quo genere hominum istum judicetis. Ignem ex lignis viridibus atque humidis in loco angusto fieri jussit. ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi Romani socium atque amicum, fumo excruciatum, semivivum reliquit. Jam quæ iste signa, quas tabulas pictas ex Achaja sustulerit, non dicam hoc loco. est alius mihi locus ad hanc istius cupiditatem demonstrandam servatus. Athenis audistis ex æde Minervæ grande auri pondus ablatum. dictum hoc est in Cn. Dolabellæ judicio. dictum? etiam æstimatum. Hujus consilii non modo participem C. Verrem, sed principem fuisse

46 reperietis. Delum venit. ibi ex fano Apollinis religiosissimo noctu clam sustulit signa pulcherrima atque antiquissima: eaque in onerariam navem suam conjicienda curavit. Postridie cum fanum spoliatum viderent ii, qui Delum incolebant, graviter ferebant. est enim tanta apud eos ejus fani religio atque antiquitas, ut in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur. verbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam
I8 ipsum pertineret. Tum subito tempestates coortæ sunt maximæ, judices, ut non modo proficisci, cum cuperet, Dolabella non posset, sed vix in oppido confisteret: ita magni fluctus ejiciebantur. Hic navis illa prædonis istius, onusta signis religiosis, expulsa atque ejecta fluctu, frangitur. in littore signa illa Apollinis reperiuntur: jussu Dolabellæ reponuntur: tempestas sedatur: Dolabella Delo
47 proficiscitur. Non dubito, quin, tametsi nullus in te sensus humanitatis, nulla ratio umquam fuit religionis, nunc tamen, in metu, periculoque tuo, tuorum tibi scelerum veniat in mentem. Potestne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris?

Apollinemne tu Delium spoliare ausus es? illine tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso manus impias ac sacrilegas afferre conatus es? Si in pueritia non his artibus & disciplinis institutus eras, ut ea, quæ litteris mandata sunt, disceres atque cognosceres: ne postea quidem, cum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id, quod est proditum memoriæ ac litteris? Latonam⁴⁸ ex longo errore & fuga, gravidam, & jam ad pariendum vicinam, temporibus exactis, confugisse Delum, atque ibi Apollinem, Dianamque peperisse: qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur: tantaque ejus auctoritas religionis & est, & semper fuit; ut ne Persæ quidem, cum bellum toti Græciæ, diis, hominibusque indixissent, & mille numero navium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare, aut attingere. Hoc tu fanum depopulari, homo improbissime, atque amentissime, audebas? fuit ulla cupiditas tanta, quæ tantam exstingueret religionem? &, si tum hæc non cogitabas, ne nunc quidem recordaris, nullum esse tantum malum, quod non tibi pro sceleribus tuis jamdiu debeatur? In Asiam vero postquam venit, quid ego 19

49 adventus istius prandia, cœnas, equos, muneraque commemorem? Nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus sum. Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse: item Erythris, & Halicarnasso. Tenedo (prætereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus Deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cujus ex nomine Tenedus nominatur: hunc ipsum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidistis, abstulit
 50 magno cum gemitu civitatis. Illa vero expugnatio fani antiquissimi & nobilissimi Junonis Samiæ, quam luctuosa Samiis fuit? quam acerba toti Asiæ? quam clara apud omnes? quam nemini vestrum inaudita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo venissent; responsum tulerunt, ejusmodi querimonias, quæ ad legatum populi Romani pertinerent, non ad prætorem, sed Romam deferri oportere. Qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis: sese, cum esset trierarchus, & Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, jussu Dolabellæ fuisse una cum isto Sami; seseque tum scire spoliatum esse fanum Junonis & oppidum Samum:

posteaque se causam apud Chios, cives suos,
 Samiis accusantibus, publice dixisse; eoque
 se esse absolutum, quod planum fecisset, ea,
 quæ legati Samiorum dicerent, ad Verrem,
 non ad se, pertinere. Quas iste tabulas il-
 linc, quæ signa sustulit? quæ cognovi ego-
 met apud istum in ædibus nuper, cum ob-
 signandi gratia venissem. Quæ signa nunc, 51
 Verres, ubi sunt? illa quæro, quæ apud te
 nuper ad omnes columnas, omnibus etiam
 intercolumniis, in silva denique disposita sub
 divo vidimus. Cur ea, quamdiu alium præ-
 torem cum iis iudicibus, quos in horum lo-
 cum subfortiturus eras, de te in consilium
 iturum putasti, tamdiu domi fuerunt? po-
 steaquam nostris testibus nos, quam horis
 tuis, uti malle vidisti; nullum signum domi
 reliquisti, præter duo, quæ in mediis ædi-
 bus sunt; quæ ipsa Samo sublata sunt? non
 putasti me tuis familiarissimis in hanc rem
 testimonia denuntiaturum, qui tuæ domi
 sæpe fuissent; ex quibus quærerem, signa
 scirentne fuisse, quæ non essent? Quid tum 20
 hos de te iudicatuos arbitratus es, cum vi- 52
 derent, te jam non contra accusatorem tuum,
 sed contra quæstorem, sectoremque pugna-
 re? Aspendum, vetus oppidum & nobile in 53

Pamphylia scitis esse, plenissimum signorum optimorum. non dicam illinc hoc signum ablatum esse, & illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse: omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plostris evecta, asportataque esse. Atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo sæpe audistis id, quod est Græcis hominibus in proverbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit, & in intimis suis ædibus posuit: ut etiam illum ipsum ar-

54 tificio suo superasse videatur. Pergæ fanum antiquissimum & sanctissimum Dianæ scimus esse. id quoque a te nudatum & spoliatum esse; ex ipsa Diana, quod habebat auri, deductum atque ablatum esse dico. Quæ, malum, est ista tanta audacia atque amentia? quas enim sociorum atque amicorum urbes adisti legationis jure & nomine; si in eas vî cum exercitu, imperioque invasisses, tamen, opinor, quæ signa atque ornamenta ex his urbibus sustulisses, hæc non in tuam domum, neque in suburbana amicorum, sed

21 Romam in publicum deportasses. Quid ego

55 de M. Marcello loquar, qui Syracusas, urbem ornatissimam, cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit, Antiochumque,

regerat

regem potentissimum, vicit? quid de Flaminio, qui regem Philippum & Macedoniam subegit? quid de L. Paulo, qui regem Persen vi ac virtute superavit? quid de L. Mummi-
 o, qui urbem pulcherrimam atque ornatissimam, Corinthum, plenissimam rerum omnium, sustulit, urbesque Achajæ, Bœotixque multas sub imperium populi Romani, ditionemque subjunxit? quorum domus, cum honore & virtute florent, signis & tabulis pictis erant vacuæ. At vero urbem totam, templa deorum, omnesque Italiæ partes, illorum donis ac monumentis exornatas videmus. Vereor, ne hæc forte cuiquam nimis 56
 antiqua, & jam obsoleta videantur. ita enim tum æquabiliter omnes erant hujusmodi, ut hæc laus eximix virtutis & innocentix, non solum hominum, verum etiam temporum illorum esse videatur. P. Servilius, vir clarissimus, maximis rebus gestis, adest: de te sententiam laturus est: Olympum vi, copiis, consilio, virtute cepit, urbem antiquam, & omnibus rebus auctam & ornatam. Recens exemplum fortissimi viri profero. nam postea Servilius imperator populi Romani Olympum, urbem hostium, cepit, quam tu in iisdem locis legatus quæstorius oppida pacata

fociorum atque amicorum diripienda ac ve-
 57 xanda curasti. Tu, quæ ex fanis religiosissi-
 mis per scelus & latrocinium abstulisti, ea
 nos videre, nisi in tuis, amicorumque tuo-
 rum tectis, non possumus: P. Servilius, quæ
 signa atque ornamenta ex urbe hostium, vi
 & virtute capta, belli lege, atque impera-
 torio jure sustulit, ea populo Romano ap-
 portavit, per triumphum vexit, in tabulas
 publicas ad ærarium perscribenda curavit.
 Cognoscite ex litteris publicis hominis am-
 plissimi diligentiam. Recita. RATIONES
 RELATAE P. SERVILII. Non solum
 numerum signorum, sed etiam uniuscujus-
 que magnitudinem, figuram, statum, litteris
 definiri vides. Certe major est virtutis, vi-
 ctoriæque jucunditas, quam ista voluptas,
 quæ percipitur ex libidine & cupiditate. mul-
 to diligentius habere dico Servilium prædam
 22 populi Romani, quam te tua furta notata
 58 atque descripta. Dices, tua quoque signa &
 tabulas pictas ornamento urbi, foroque po-
 puli Romani fuisse. Memini: vidi simul cum
 populo Romano forum, comitiumque ador-
 natum, ad speciem magnifico ornatu, ad
 sensum, cogitationemque acerbo & lugubri.
 Vidi collucere omnia furtis tuis, præda

provinciarum, spoliis sociorum atque amicorum. Quo quidem tempore, iudices, iste spem maximam reliquorum quoque peccatorum nactus est. Vidit enim eos, qui iudiciorum dominos se dici volebant, harum cupiditatum esse servos. Socii vero, nationesque 59 exteræ spem omnium tum primum abjecerunt ac fortunarum suarum: propterea, quod casu legati ex Asia atque Achaja plurimi Romæ tunc fuerunt, qui deorum simulacra, ex suis fanis sublata, in foro venerabantur. itemque cetera signa & ornamenta cum cognoscerent, alia alio in loco lacrymantes intuebantur. quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus: *Nihil esse, quod quisquam dubitaret de exitio sociorum atque amicorum: cum quidem viderent in foro populi Romani, quo in loco antea, qui sociis injurias fecerant, accusari & condemnari solebant, ibi esse palam posita ea, quæ ab sociis per scelus ablata, ereptaque essent.* Hic 60 ego non arbitror illum negaturum, signa sese plurima, tabulas pictas innumerabiles habere: sed, ut opinor, solet hæc, quæ rapuit & furatus est, nonnumquam dicere, se emis- se: quoniam quidem in Achajam, Asiam, Pamphyliam, sumtu publico, & legationis

nomine, mercator signorum, tabularumque
23 pictarum missus est. Habeo & istius, & pa-
tris ejus accepti tabulas omnes; quas dili-
gentissime legi atque digessi: patris, quoad
vixit: tuas, quoad ais te confecisse. Nam
in isto, judices, hoc novum reperietis. Au-
dimus, aliquem tabulas numquam confe-
cisse; quæ est opinio hominum de Antonio
falsa: nam fecit diligentissime. verum sit hoc
genus aliquod minime probandum. Audi-
mus, alium non ab initio fecisse, sed ex
tempore aliquo confecisse? est aliqua etiam
hujusce rei ratio. Hoc vero novum & ridi-
culum est, quod hic nobis respondit, cum ab
eo tabulas postularem: usque ad M. Te-
rentium & C. Cassium consules confecisse;
61 postea destitisse. Alio loco, hoc cujusmodi
sit, considerabimus. nunc nihil ad me atti-
net. horum enim temporum, in quibus nunc
versor, habeo tabulas, & tuas, & patris.
Plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas
optimas deportasse te, negare non potes:
atque utinam neges! Unum ostende in tabu-
lis aut tuis, aut patris tui emptum esse; vi-
cisti. ne hæc quidem duo signa pulcherri-
ma, quæ nunc ad impluvium tuum stant,
quæ multos annos ad valvas Junonis Samiæ

steterunt, habes quomodo emeris; hæc, inquam, duo, quæ in ædibus tuis sola jam sunt, quæ sectorem expectant, relicta ac destituta a ceteris signis. At, credo, in hisce ²⁴ solis rebus indomitas cupiditates atque effrenatas ⁶² habebat: ceteræ libidines ejus ratione aliqua aut modo continebantur. Quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familias, in illa tetra atque impura legatione, vim attulisse existimatis? ecquo in oppido pedem posuit, ubi non plura stuprorum, flagitiorumque suorum, quam adventus sui vestigia reliquerit? Sed ego omnia, quæ negari poterunt, prætermittam: etiam hæc, quæ certissima sunt & clarissima, relinquam: unum aliquod de nefariis istius factis eligam; quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quæ mihi hoc oneris, negotiique imposuit, pervenire. Oppidum est in Hellesponte Lamp⁶³ psacum, judices, in primis Asiæ provinciæ clarum & nobile: homines autem ipsi Lamp⁶³ psaceni tum summe in omnes cives Romanos officiosi, tum præterea maxime sedati & quieti, prope præter ceteros ad summum Græcorum otium potius, quam ad ullam vim aut tumultum accommodati. Accidit, cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset, ut se ad

regem Nicomedem, regemque Sadalam mitteret, cumque iter hoc sibi magis ad quæstum suum, quam ad reipublicæ tempus accommodatum depoposcisset; ut illo itinere veniret Lampfacum, cum magna calamitate & prope pernicie civitatis. Deducitur iste ad Janitorem quendam hospitem: comitesque ejus item apud ceteros hospites collocantur. Ut mos erat istius, atque ut eum suæ libidines flagitiosæ facere admonebant, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis, turpissimisque hominibus, uti videant & investigent, ecqua virgo sit, aut mulier digna, quamobrem ipse Lampfaci diutius commoretur. Erat comes ejus Rubrius quidam, homo factus ad istius libidines, qui miro artificio, quocumque venerat, hæc investigare omnia solebat. Is ad eum rem istam defert: Philodamum esse quendam, genere, honore, copiis, existimatione facile principem Lampfacenorum: ejus esse filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine; sed eam summa integritate, pudicitiaque existimari. Homo, ut hæc audivit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse numquam viderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse vidisset, ut

statim ad Philodamum migrare se diceret velle. Hospes Janitor, qui nihil suspicaretur, veritus, ne quid in ipso se offenderetur, hominem summa vi retinere cœpit. Iste, qui hospitis relinquendi causam reperire non possiet, alia sibi ratione viam munire ad stuprum cœpit: Rubrium, delicias suas, in omnibus ejusmodi rebus adiutorem suum & conscium, parum laute deversari dicit: ad Philodamum deduci jubet. Quod ubi est Philodamo nunciatum, 65 tametsi erat ignarus, quantum sibi ac liberis suis jam tum mali constitueretur, tamen ad istum venit; ostendit, munus illud suum non esse: se, cum suæ partes essent hospitem recipiendorum, tum ipsos tamen prætores & consules, non legatorum asseclas, recipere solere. Iste, qui una cupiditate raperetur, totum illius postulatum, causamque neglexit: per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperavit. Hic Philodamus, 26 posteaquam jus suum obtinere non potuit, ut humanitatem, consuetudinemque suam retineret, laborabat. Homo, qui semper hospitalissimus, amicissimusque nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitum in domum suam recepisse: magnifice, & ornate, ut erat in

primis inter suos copiosus, convivium com-
 parat: rogat Rubrium, ut, quos ei commo-
 dum fit, invitet: locum sibi soli, si videatur,
 relinquat: etiam filium suum, lectissimum
 adolescentem, foras ad propinquum suum
 66 quendam mittit ad cœnam. Rubrius istius
 comites invitat: eos omnes Verres certiores
 facit, quid opus esset. mature veniunt: dis-
 cumbitur. fit sermo inter eos, & invitatio,
 ut Græco more biberetur. hortatur hospes:
 poscunt majoribus poculis: celebratur omnium
 sermone, lætitiæque convivium. Posteaquam
 satis calere res Rubrio visa est; Quæso, in-
 quit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non
 intro vocari jubes? Homo, qui & summa
 gravitate, & jam id ætatis, & parens esset,
 obstupuit hominis improbi dicto. Instare Ru-
 brius. Tum ille, ut aliquid responderet, ne-
 gavit moris esse Græcorum, ut in convivio
 virorum accumberent mulieres. Hic tum
 alius ex alia parte: Enimvero ferendum hoc
 non est: vocetur mulier: & simul servis suis
 Rubrius, ut januam clauderent, & ipsi ad
 67 fores assisterent, imperat. Quod ubi ille in-
 tellexit id agi, atque id parari, ut filix suæ
 vis afferretur; servos suos ad se vocat: his im-
 perat, ut se ipsum negligant, filiam defendant:

excurrat aliquis, qui hoc tantum domestici mali filio suo nunciet. Clamor interea fit tota domo, pugna inter servos Rubrii atque hospitis. Jactatur domi suæ vir primus, & homo honestissimus. pro se quisque manus affert: aqua denique ferventi a Rubrio ipso Philodamus perfunditur. Hæc ubi filio nuntiata sunt; statim exanimatus ad ædes contendit, ut & vitæ patris, & pudicitiae sororis succurreret. Omnes eodem animo Lampfaceni, simul ut hoc audiverunt, quod eos tum Philodami dignitas, tum injuriæ magnitudo movebat, ad ædes noctu convenerunt. Hic licitor istius Cornelius, qui cum ejus servis erat a Rubrio, quasi in præsidio, ad auferendam mulierem collocatus, occiditur: servi nonnulli vulnerantur: ipse Rubrius in turba fauciatur. Iste, qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliqua evolare, si posset. Postridie mane homines in concionem veniunt: quærun²⁷t, quid optimum factu sit: pro⁶⁸ se quisque, ut in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur: inventus est nemo, cujus non hæc & sententia esset & oratio: *Non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampfaceni ulti vi, manuque essent, ne senatus, populusque Romanus in eam*

civitatem animadvertendum putaret. Quod si hoc jure legati populi Romani in socios, nationesque exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum servare ab eorum libidine tutam non liceret, quidvis esse perpeti satius, quam in
 69 *tanta vi atque acerbitate versari. Hæc cum omnes sentirent, & cum in eam rationem pro suo quisque sensu ac dolore loqueretur; omnes ad eam domum, in qua iste deversabatur, profecti sunt: cædere januam saxis, infutare ferro, ligna & sarmenta circumdare, ignemque subjicere cœperunt. Tum cives Romani, qui Lampfaci negotiabantur, concurrunt: orant Lampfacenos, ut gravius apud eos nomen legationis, quam injuria legati putaretur: sese intelligere hominem illum esse impurum ac nefarium: sed, quoniam nec perfecisset, quod conatus esset, neque futurus esset Lampfaci postea, levius eorum peccatum fore, si homini scelerato pepercissent, quam*
 70 *si legato non pepercissent. Sic iste, multo sceleratior & nequior, quam ille Hadrianus, aliquanto etiam felicior fuit. ille, quod ejus avaritiam cives Romani ferre non potuerant, Uticæ domi suæ vivus exustus est; idque ita illi merito accidisse existimatum est, ut lætarentur omnes, neque ulla animadversio*

constitueretur: hic sociorum ambustus incendio, tamen ex illa flamma, periculoque evolavit; neque adhuc causam ullam excogitare potuit, quamobrem commiserit, aut quid evenerit, ut in tantum periculum veniret. Non enim potest dicere: cum seditionem sedare vellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid denique reipublicæ causa gererem: quod acrius imperavi, quod animadverti, quod minatus sum. Quæ si diceret, tamen ignosci non oportet, si nimis atrociter imperando sociis, in tantum adductus periculum videretur. Nunc ²⁸
cum ipse causam illius tumultus neque veram ⁷¹
dicere, neque falsam confingere audeat: homo autem ordinis sui frugalissimus, qui tum accensus C. Neroni fuit, P. Tettius, hæc eadem se Lampfaci cognosse dixerit: vir omnibus rebus ornatissimus C. Varro, qui tum in Asia tribunus militum fuit, hæc eadem ipsa se ex Philodamo audisse dicat: potestis dubitare, quin istum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit, quam ad vestrum iudicium reservare? Nisi vero illud dicet, quod & in testimonio Tettii, priore actione interpellavit Hortensius: (quo tempore quidem signi satis dedit, si quid esset, quod posset

dicere, se tacere non posse; ut, quamdiu in ceteris rebus tacuerit, scire omnes possemus, nihil habuisse quod diceret.) hoc tum dixit, Philodamum, & ejus filium, a C. Nerone esse
72 damnatos. De quo ne multa differam, tantum dico, secutum id esse Neronem, & ejus consilium, quod Cornelium lictorem occisum esse constaret: putasse non oportere esse cuiquam, ne in ulciscenda quidem injuria, hominis occidendi potestatem. In quo video, Neronis judicio non te absolutum esse improbitatis, sed illos damnatos esse cædis. Verum ista damnatio tamen cujusmodi fuit? Audite, quæso, judices, & aliquando miseremini fortiorum, & ostendite, aliquid his in vestra
29 fide præsidii esse oportere. Quod toti Asiæ jure occisus videbatur istius ille, verbo lictor, re vera minister improbissimæ cupiditatis; pertimuit iste, ne Philodamus Neronis judicio liberaretur. rogat & orat Dolabellam, ut de sua provincia decedat: ad Neronem proficiscatur: se demonstrat incolumem esse non posse, si Philodamo vivere, atque aliquando
73 Romam venire licuisset. Commotus est Dolabella. fecit id, quod multi reprehenderunt, ut exercitum, provinciam, bellum relinqueret, & in Asiam, hominis nequissimi causa,

in alienam provinciam, proficisceretur. Posteaquam ad Neronem venit: contendit ab eo, ut Philodami causam cognosceret. Venerat ipse, qui esset in consilio, & primus sententiam diceret. adduxerat etiam præfectos, & tribunos militares suos, quos Nero omnes in consilium vocavit. erat in consilio etiam æquissimus iudex ipse Verres. erant nonnulli togati creditores Græcorum, quibus ad exigendas pecunias improbissimi cujusque legati plurimum prodest gratia. Ille miser defenso- 74 rem reperire neminem poterat. Quis enim esset aut togatus, qui Dolabellæ gratia; aut Græcus, qui ejusdem vi & imperio non moveretur? Accusator autem opponitur civis Romanus de creditoribus Lampfacenorum: qui, si dixisset, quod iste jussisset, per ejusdem istius lictores a populo pecuniam posset exigere. Cum hæc omnia tanta contentione, tantis copiis agerentur: cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet: cumque Dolabella cum suis præfectis pugnaret in consilio: Verres fortunas agi suas diceret: idem testimonium diceret: idem esset in consilio: idem accusatorem parasset: hæc cum omnia fierent, & cum hominem constaret occisum: tamen tanta vis istius injuriæ, tanta in isto

improbitas putabatur, ut de Philodamo amplius pronuntiaretur. Quid ego nunc in al-
30 75 tera actione Cn. Dolabellæ spiritus, quid hujus
lacrymas & concursationes proferam? quid
C. Neronis, viri optimi atque innocentissimi,
nonnullis in rebus animum nimis timidum
atque demissum? qui in illa re quid facere
potuerit, non habebat, nisi forte, id quod
omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem
sine Verre & Dolabella: quidquid esset sine
his actum, omnes probarent: tum vero quod
pronuntiatum est, non per Neronem judica-
tum, sed per Dolabellam ereptum existima-
batur. Condemnatur enim perpauca senten-
tiis Philodamus & ejus filius. Adest, instat,
urget Dolabella, ut quamprimum securi fe-
riantur, quo quam minime multi ex illis de
76 istius nefario scelere audire possent. Consti-
tuitur in foro Laodiceæ spectaculum acer-
bum, & miserum, & grave toti Asiæ provin-
ciæ; grandis natu parens, adductus ad sup-
plicium; ex altera parte filius: ille, quod pu-
dicitiam liberorum; hic, quod vitam patris,
famamque sororis defenderat. Flebat uterque,
non de suo supplicio, sed pater de filii mor-
te, de patris, filius. Quid lacrymarum ipsam
Neronem putatis profudisse? quem fletum

totius Asiæ fuisse? quem luctum & gemitum
 Lampfacenorum? securi esse percussos ho-
 mines innocentes, nobiles, socios populi Ro-
 mani atque amicos, propter hominis flagitio-
 sissimi singularem nequitiam atque improbi-
 simam cupiditatem. Jam jam, Dolabella, ne- 77
 que me tui, neque tuorum liberum, quos tu
 miseros in egestate atque in solitudine reli-
 quisti, misereri potest. Verresne tibi tanti
 fuit, ut ejus libidinem hominum innocentium
 sanguine lui velles? Idcircone exercitum at-
 que hostem relinquebas, ut tua vi & crude-
 litate istius hominis improbissimi pericula
 sublevares? Quod enim eum tibi quæstoris
 in locum constitueras, idcirco tibi amicum
 in perpetuum fore putasti? Nesciebas, ab eo
 Cn. Carbonem consulem, cujus re vera quæ-
 stor fuit, non modo relictum, sed etiam spo-
 liatum auxiliis, pecunia, nefarie oppugnatum
 & proditum? Expertus igitur es istius per-
 fidiam tum, cum se ad inimicos tuos contu-
 lit: cum in te homo ipse nocens acerrimum
 testimonium dixit: cum rationes ad ærarium,
 nisi damnato te, referri noluit. Tantæne tuæ, 31
 Verres, libidines erunt, ut eas capere ac su- 78
 stinere non provinciæ populi Romani, non
 nationes exteræ possint? Tune, quod videris,

quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum præsto fuerit, nisi libidini tuæ, cupiditatique paruerit, immittentur homines? expugnabuntur domus? civitates non modo pacatæ, verum etiam sociorum atque amicorum, ad vim atque ad arma confugient, ut ab se atque ab liberis suis legati populi Romani scelus ac libidinem propulsare possint? Nam quæro abs te, circumfessusne sis Lampfaci: cœperitne domum, in qua deversabare, illa multitudo incendere: voluerintne legatum populi Romani comburere vivum Lampfaceni? negare non potes. habeo enim testimonium tuum, quod apud Neronem dixisti: habeo, quas ad eundem literas misisti. Recita hunc ipsum locum de testimonio. TESTIMONIUM C. VERRIS IN ARTEMIDORVM. Recita ex Verris litteris ad Neronem. EX LITTERIS C. VERRIS AD C. NERONEM. NON MVLTTO POST IN DOMVM. Bellumne populo Romano Lampfaceni facere conabantur? deficere ab imperio ac nomine nostro volebant? Video enim, & ex iis, quæ legi & audivi, intelligo: in qua civitate non modo legatus populi Romani circumfessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua

ex

ex parte violatus sit; nisi publice satisfactum sit, ei civitati bellum indici atque inferri solere. Quæ fuit igitur causa, cur cuncta ci-⁸⁰ vitas Lampfacenorum de concione, quemadmodum tute scribis, domum tuam concurrerent? Tu enim neque in litteris, quas Neroni mittis, neque in testimonio, causam tanti tumultus ostendis ullam: obsessum te dicis: ignem allatum, farmenta circumdata, licto-rem tuum occisum esse dicis: prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas: causam hujus tanti terroris occultas. Nam si quam Rubrius injuriam suo nomine, ac non impulsu tuo & tua cupiditate fecisset; de tui comitis injuria questum ad te potius, quam te oppugnatum venirent. Cum igitur, quæ causa illius tumultus fuerit, testes a nobis producti dixerint, ipse celarit; nonne causam hanc, quam nos proposuimus, tum illorum testimonia, tum istius taciturnitas perpetua confirmat? Huic homini parcetis igitur, ju-³² dices, cujus tanta peccata sunt, ut ii, quibus⁸¹ injurias fecerit, neque legitimum tempus expectare ad ulciscendum, neque vim tantam doloris in posterum differre potuerint? Circumfessus es. a quibus? a Lampfacenis, barbaris hominibus, credo, aut iis, qui populi

Romani nomen contemnerent. Immo vero ab hominibus, & natura, & consuetudine, & disciplina lenissimis; porro autem populi Romani, conditione sociis, fortuna fervis, voluntate supplicibus: ut perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas injuriæ, tanta vis sceleris fuisset, ut Lampfaceni moriendum sibi potius, quam perpetiendum putarent; numquam illos in eum locum progressuros fuisse, ut vehementius odio libidinis tuæ, §2 quam metu legationis moverentur. Nolite, per deos immortales, cogere socios atque exterarum nationes, hoc uti perfugio: quo, nisi vos vindicatis, utentur necessario. Lampfacenos in istum numquam ulla res mitigasset, nisi eum pœnas Romæ daturum credidissent. Et si talem acceperant injuriam, quam nulla lege satis digne persequi poterant: tamen incommoda sua nostris committere legibus & judiciis, quam dolori suo permittere maluerunt. Tu mihi, cum circumfessus a tam illustri civitate sis propter tuum scelus atque flagitium; cum coëgeris homines miseros & calamitosos, quasi desperatis nostris legibus & judiciis, ad vim, ad manus, ad arma confugere; cum te in oppidis & civitatibus amicorum non legatum populi Romani, sed

tyrannum libidinosum, crudelemque præ-
 bueris; cum apud exterarum nationum imperiū,
 nominisque nostræ famam tuis probris, flagi-
 tiisque violaris; cum te ex ferro amicorum
 populū Romani eripueris, atque e flamma
 sociorum evolaris: hic tibi perfugium speras
 futurum? Erras. ut huc incideres, non ut
 hic conquiesceres, illi te vivum exire passi
 sunt. Et ais, iudicium esse factum, te in-³³
 juria circumfessum esse Lampfaci, quod Phi-⁸³
 lodamus cum filio condemnatus sit. Quid?
 si doceo, si planum facio, teste homine ne-
 quam, verum ad hanc rem tamen idoneo,
 te ipso, inquam, teste doceo, te hujus cir-
 cumfessionis tuæ causam & culpam in alios
 transfuisse? neque in eos, quos tu insimula-
 ras, esse animadversum? jam nihil te iudi-
 cium Neronis adjuvat. Recita, quas ad Ne-
 ronem litteras misit. EPÍSTOLA C. VERRIS
 AD NERONEM. THEMISTAGORAS,
 ET THESSALVS. Themistagoram
 & Theffalum scribis populum concitasse.
 Quem populum? qui te circumfedit: qui te
 vivum comburere conatus est. Ubi hos per-
 sequeris? ubi accusas? ubi defendis jus, no-
 menque legati? In Philodami iudicio dices id⁸⁴
 actum? Cedo mihi ipsius Verris testimonium.

videamus, quid idem iste juratus dixerit. Recita. AB ACCVSATORE ROGATVS RESPONDIT, IN HOC IVDICIO NON PERSEQVI: SIBI IN ANIMO ESSE, ALIO TEMPORE PERSEQVI. Quid igitur te iuvat Neronis iudicium? quid Philodami damnatio? Legatus cum esses circumfessus, cumque, quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo Romano, communiq; causæ legatorum facta esset injuria insignis, non es persecutus: dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. Quod fuit id tempus? quando es persecutus? Cur imminuisti jus legationis? cur causam populi Romani deseruisti, ac prodidisti? cur injurias tuas, conjunctas cum publicis, reliquisti? Non te ad senatum causam deferre; non de tam atrocibus injuriis conqueri; non eos homines, qui populum concitarant, consulum
85 litteris evocandos curare oportuit? Nuper, M. Aurelio Scauro postulante, quod is Ephese se quæstorem vi prohibitum esse dicebat, quominus e fano Dianæ servum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret: Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam evocatus est, quod auctor injuriæ illius fuisse argueretur: tu, si te legatum ita Lampfaci

tractatum esse, senatum docuisses, ut tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumfessus pæne incenderere: ejus autem rei duces & auctores & principes fuisse, quos scribis, Themistagoram & Thessalum: quis non commoveretur? quis non ex injuria, quæ tibi esset facta, sibi provideret? quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati ejusmodi esse debet, quod non modo inter fociorum jura, sed etiam inter hostium tela incolume versetur.

Magnum hoc Lampfacenum crimen est ³⁴
 libidinis atque improbissimæ cupiditatis. ac ⁸⁶
 cipite nunc avaritiæ propemodum in suo genere non levius. Milesios navem poposcit, quæ eum præsidii causa Myndum prosequeretur. Illi statim myoparonem egregium de sua classe, ornatum atque armatum dederunt. Hoc præsidio Myndum profectus est. Nam, quid Milesiis lanæ publicæ abstulerit, item de sumtu in adventum, de contumeliis & injuriis in magistratum Milesium, tametsi dici tum vere, tum graviter & vehementer potest, tamen dicere prætermittam, eaque omnia testibus integra reservabo. illud, quod neque taceri ullo modo, neque dici pro

87 dignitate potest, cognoscite. Milites, remigesque Miletum Myndo pedibus reverti jubet: ipse myoparonem pulcherrimum, de decem Milesiorum navibus electum, L. Magio & L. Rabio, qui Myndi habitabant, vendidit. Hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero habendos censuit: hoc illi navigio ad omnes populi Romani hostes, usque ab Dianio, quod in Hispania est, ad Sinopen, quæ in Ponto est, navigaverunt. O dii immortales! incredibilem avaritiam, singularemque audaciam! Navem tu de classe populi Romani, quam tibi Milesia civitas, ut te prosequeretur, dedisset, ausus es vendere? Si te magnitudo maleficii, si te hominum existimatio non movebat: ne illud quidem cogitabas, hujus improbissimi furti, five adeo nefariæ prædæ, tam illustrem ac

88 tam nobilem civitatem testem futuram? An, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni præfuerat, Milesiisque rem gestam renuntiara, animadvertere tuo rogatu conatus est, renuntiationemque ejus, quæ erat in publicas litteras relata illorum legibus, tolli jufferat: idcirco te ex hoc crimine elapsurum esse arbitrare? Multum te ista fefellit

35 opinio, & quidem multis in locis. Semper

enim existimasti, & maxime in Sicilia, satis cautum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in litteras publicas vetuisses, aut, quod relatum esset, tolli coëgisses. Hoc quam nihil sit, tametsi ex multis Siciliae civitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa civitate cognosce. Sunt illi quidem dicto audientes, quamdiu adsunt ii, qui imperant. simulac discesserunt, non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt, cur non tum in litteras relatum sit. Manent istæ lit 89 teræ Mileti, manent, &, dum erit illa civitas, manebunt. Decem enim naves jussu L. Murenæ populus Milesius ex pecunia vectigali populi Romani fecerat, sicut pro sua quæque parte Asiæ ceteræ civitates. quamobrem unam ex decem, non prædonum repentino adventu, sed legati latrocinio; non vi tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum, amissam, in litteras publicas retulerunt. Sunt Romæ legati Milesii, homines 90 nobilissimi, ac principes civitatis: qui, tametsi mensem Februarium, & consulum designatorum nomen expectant; tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt: dicent,

inquam, & religione adducti, & domesticarum legum metu, quid illo myoparone factum sit. ostendent, C. Verrem in ea classe, quæ contra piratas ædificata sit, piratam ipsum consceleratum fuisse.

36 C. Malleolo, quæstore Cn. Dolabellæ, occiso, duas sibi hereditates venisse arbitratus est: unam quæstoriæ procurationis; nam a Dolabella statim proquæstore jussus est esse: 91 alteram tutelæ; nam, cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona ejus impetum fecit. nam Malleolus in provinciam sic copiose profectus erat, ut domi prorsus nihil relinqueret. præterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat: argenti optimi cælati grande pondus secum tulerat: (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo & cupiditate:) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquerat. Iste, quod argenti placuit, invasit: quæ mancipia voluit, abduxit: vina, ceteraque, quæ in Asia facillime comparantur, quæ ille reliquerat, asportavit: reliqua vendidit, pecuniam exegit. 92 Cum eum ad H-S vicies quinquies redigisse constaret; ut Romam rediit, nullam litteram pupillo, nullam matri ejus, nullam

tutoribus reddidit : servos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formosos & litteratos; suos esse dicebat, se emisse. Cum sæpius mater & avia pueri postularent, uti, si non redderet pecuniam, nec rationem daret, diceret saltem, quantum pecuniæ Malleoli deportasset: multis efflagitatus aliquando dixit H-S decies. deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit: expensa Chryfogono servo H-S sexcenta millia, accepta pupillo Malleolo retulit. Quomodo ex decies H-S sexcenta sint facta: quomodo eodem modo quadrarint, ut illa de Cn. Carbonis pecunia, reliqua H-S sexcenta facta sint: quomodo Chryfogono expensa lata sint: cur id nomen infimum, in lituraque sit, vos existimabitis. Tamen H-S sexcenta millia⁹³ cum accepta retulisset, H-S quinque millia soluta non sunt. homines, posteaquam reus factus est, alii redditi, alii etiam nunc retinentur; peculia omnium, vicarii que retinentur. Hæc est istius præclara tutela. En,³⁷ cui tuos liberos committas: en memoria mortui sodalis: en metus vivorum existimationis. Cum tibi se tota Asia spoliandam ac vexandam tradidisset: cum tibi exposita esset

omnis ad prædandum Pamphylia: contentus his tam optimis rebus non fuisti? manus a tutela, manus a pupillo, manus a sodalis filio abstinere non potuisti? Jam te non Siculi, non aratores, (ut dicitas,) circumveniunt: non hi, qui decretis, edictisque tuis in te concitati, infestique sunt: Malleolus a me productus est, & mater ejus atque avia; quæ miseræ, flentes, eversum a te puerum
 94 patriis bonis esse dixerunt. Quid exspectas? an dum ab inferis ille Malleolus existat, atque abs te officia tutelæ, sodalitatæ, familiaritatisque flagitet? ipsum putato adesse. Homo avarissime & spurcissime, redde bona sodalis filio: si non, quæ abstulisti; at quæ confessus es. Cur cogis sodalis filium hanc primam in foro vocem cum dolore & querimonia emittere? cur sodalis uxorem, sodalis socrum, domum denique totam sodalis mortui, contra te testimonium dicere? cur prudentissimas, lectissimasque feminas in tantum virorum conventum insolitas, invitæque prodire cogis? Recita omnium testimonia. TESTIMONIUM MATRIS ET AVIAE.

38

Proquæstore vero quomode iste commune
 95 Milyadum vexarit, quomodo Lyciam,

Pamphyliam, Pisidiam, Phrygiamque totam frumento imperando, æstimando, hac sua, quam tum primum excogitavit, Siciliensi æstimatione afflixerit, non est necesse demonstrare verbis. Hoc scitote: his nominibus, (quæ res per eum gestæ sunt, cum iste civitatibus frumentum, coria, cilicia, faccos imperaret, neque ea sumeret, pro his rebus pecuniam exigeret,) his nominibus solis, Cn. Dolabellæ H-S ad tricies litem esse æstimatam. Quæ omnia, etiamsi voluntate Dolabellæ fiebant, per istum tamen omnia gerebantur. Consistam in uno nomine. multa enim sunt ex eodem genere. Recita. DE 96

LITIBVS AESTIMATIS CN. DOLABELLAE PR. PECVNIAE REDACTAE, QVOD A COMMVNI MILYADVM. Te hæc coëgisse, te æstimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico: eademque vi & injuria, cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes provinciæ te, tamquam aliquam calamitosam tempestatem, pestemque pervasisse demonstro. Itaque M. Scaurus, qui 97 Cn. Dolabellam accusavit, istum in sua potestate ac ditione tenuit. Homo adolescens cum istius in inquirendo multa furta ac flagitia cognosceret, fecit perite & callide:

volumen ejus rerum gestarum maximum isti ostendit: ab homine, quæ voluit, in Dolabellam abstulit: istum testem produxit: dixit iste, quæ velle accusatorem putavit. Quo ex genere mihi testium, qui cum isto furati sunt, si uti voluissem, magna copia fuisset: qui ut se periculo litium, conjunctione criminum liberarent, quo ego vellem, descen-
98 furos pollicebantur. Eorum ego voluntatem omnium repudiavi. Non modo proditori, sed ne perfugæ quidem locus in meis castris cuiquam fuit. Forfitan meliores illi accusatores habendi sunt, qui hæc omnia fecerunt: sed ego defensorem in mea persona, non accusatorem, maxime laudari volo. Rationes ad ærarium, antequam Dolabella condemnatus est, non audet referre. impetrat a senatu, ut dies sibi prorogaretur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellæ obsignatas diceret: proinde quasi exscribendi potestatem non haberet. Solus est hic, qui numquam
39 rationes ad ærarium referat. Audistis quæstoriam rationem tribus versiculis relatam: legationis non, nisi condemnato & ejecto eo, qui posset reprehendere: nunc denique præturæ, quam ex senatus consulto statim referre debuit, usque ad hoc tempus non

retulit. Quæstorem se in senatu expectare 99
dixit: perinde quasi non, ut quæstor sine
præto, posset rationem referre (ut tu,
Hortensi, ut omnes) eodem modo sine quæ-
store prætor. Dixit, idem Dolabellam impe-
trasse. Omen magis patribus conscriptis,
quam causa placuit. probaverunt. Verum
quæstores quoque jam pridem venerunt. cur
non retulisti? illarum rationum ex ea fæce
legationis, quæstoris que tuæ procurationis,
illa sunt nomina, quæ Dolabellæ necessario
sunt æstimata. EX LITIBVS AESTIMA-
TIS DOLABELLAE PR. P. R. PECV-
NIAE REDACTAE. Quod minus Dolabella 100
Verri acceptum retulit, quam Verres illi
expensum tulerit, H-S quingenta triginta
quinque millia; & quod plus fecit Dolabella
Verrem accepisse, quam iste in suis tabulis
habuit, H-S ducenta triginta duo millia;
& quod plus frumenti fecit accepisse istum,
H-S decies & octingenta millia: quod tu,
homo castissimus, aliud in tabulis habebas.
Hinc illæ extraordinariæ pecuniæ, quas nul-
lo duce, tamen aliqua ex particula investi-
gamus, redundarunt: hinc ratio cum Q. &
Cn. Postumiis, Curtiis, multis nominibus;
quorum in tabulis iste habet nullum: hinc

H - S quaterdecies P. Tadio numeratum Athenis, testibus planum faciam: hinc empta apertissime prætura; nisi forte id etiam dubium est, quomodo iste prætor factus sit.

101 Homo scilicet aut industria, aut opera probata, aut frugalitatis existimatione præclara, aut denique, id quod levissimum est, assiduitate: qui ante quæsturam cum meretricibus, lenonibusque vixisset, quæsturam ita gessisset, quemadmodum cognovistis, Romæ post quæsturam illam nefariam vix triduum constitisset, absens non in oblivione jacuisset, sed in assidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset: is repente, ut Romam venit, gratis prætor factus est? Alia porro pecunia, ne accusaretur, data. Cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem esse tum inter
 102 omnes recenti negotio facile constabat. Homo stultissime & amentissime, tabulas cum conficeres, & cum extraordinariæ pecuniæ crimen subterfugere velles; fatis te elapsurum omni suspitione arbitrabare, si, quibus pecuniam credebas, iis expensum non ferres, neque in tuas tabulas ullum nomen referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? Quid proderat tibi, te expensum

illis non tulisse? An tuis solis tabulis te causam dicturum existimasti?

Verum ad illam jam veniamus præclaram præturam, criminaque ea, quæ notiora sunt his, qui adsunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum, paratique venimus: in quibus non dubito, quin offensionem negligentiae vitare atque effugere non possim. Multi enim ita dicent; *De illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam injuriam non attigit, quæ mihi, aut quæ amico meo facta est, quibus ego in rebus interfui.* His omnibus, qui istius injurias norunt, hoc est, populo Romano universo, me vehementer excusatum volo, non negligentia mea fore, ut multa præteream, sed quod alia testibus integra reservari velim, multa autem propter rationem brevitatis ac temporis prætermittenda existimem. Fatebor etiam illud invitus, me prorsus, cum iste punctum temporis nullum vacuum peccato præterire passus sit, omnia, quæ ab isto commissa sunt, non potuisse cognoscere. Quapropter ita me de præturæ criminibus auditote, ut ex utroque genere, & juris dicundi, & factorum tectorum exigendorum, ea postuletis, quæ maxime digna sint eo reo, cui parvum ac mediocre objici

104 nihil oporteat. Nam ut prætor factus est, qui auspicato a Chelidone surrexisset, sortem nactus est urbanæ provinciæ, magis ex sua & Chelidonis, quam ex populi Romani voluntate. qui principio, qualis in edicto con-

41 stituendo fuerit, cognoscite. P. Annius Afellus mortuus est, C. Sacerdote prætore. Is cum haberet unicam filiam, neque census esset; quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis suis heredem institueret. Heres erat filia. Faciebant omnia cum pupilla, legis æquitas, voluntas patris, edicta prætorum, consuetudo juris ejus, quod erat tum, cum Afellus est

105 mortuus. Iste, prætor designatus (utrum admonitus, an tentatus, an, qua est iste sagacitate in his rebus, sine duce ullo, sine indice, pervenerit ad hanc improbitatem, nescio: vos tantum hominis audaciam, amentiamque cognoscite) appellat heredem L. Annum, qui erat institutus secundum filiam; (non enim mihi persuadetur, istum ab illo prius appellatum:) dicit, se posse ei condonare edicto hereditatem: docet hominem, quid possit fieri. Illi bona res, huic vendibilis videbatur. Iste, tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillæ matrem submittebat.

malebat

malebat pecuniam accipere, ne quid novi ediceret, quam ut hoc edictum tam improbum & inhumanum interponeret. Tutores, 106 pecuniam prætori si pupillæ nomine dedissent, grandem præsertim, quemadmodum in rationem inducerent, quemadmodum sine periculo suo dare possent, non videbant: simul & istum fore tam improbum non arbitrabantur. sæpe appellati, pernegaverunt. Iste ad arbitrium ejus, cui condonarat hereditatem, ereptam liberis, quam æquum edictum scripserit, quæso, cognoscite. CVM INTELLIGAM, LEGEM VOCONIAM... Quis unquam crederet, Verrem mulierum adversarium futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? Cupiditati hominum ait se obviam ire. Quis potius, non modo his temporibus, sed etiam apud majores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic, quæso, cetera. delectat enim me hominis gravitas, scientia juris, auctoritas. QVI AB A. POSTVMIO, Q. FVLVIO CENSORIBVS, POSTVE EA FECIT, FECERIT. Fecit, fecerit? Quis 107 unquam edixit isto modo? quis unquam ejus rei fraudem aut periculum proposuit

edicto, quæ neque post edictum, neque ante
 42 edictum provideri potuit? Jure, legibus,
 auctoritate omnium, qui consulebantur, te-
 stamentum P. Annius fecerat, non impro-
 bum, non inofficiosum, non inhumanum.
 quodsi ita fecisset; tamen post illius mortem
 nihil de testamento illius novi juris constitui
 oporteret. Voconia lex te videlicet delecta-
 bat? imitatus esses ipsum illum C. Voco-
 nium, qui lege sua hereditatem ademit nulli
 neque virgini, neque mulieri: sanxit in po-
 sterum, qui post eos censores census esset,
 ne quis heredem virginem, neve mulierem
 108 faceret. In lege Voconia non est, *FECIT*,
FECERIT: neque in ulla præteritum tempus
 reprehenditur, nisi ejus rei, quæ sua sponte
 scelerata ac nefaria est, ut, etiamsi lex non
 esset, magnopere vitanda fuerit. Atque in
 his rebus multa videmus ita sancta esse legi-
 bus, ut ante facta in judicium non vocentur.
 Cornelia testamentaria, nummaria, ceteræ
 complures: in quibus non jus aliquod no-
 vum populo constituitur, sed sancitur, ut,
 quod semper malum facinus fuerit, ejus
 quæstio ad populum pertineat, ex certo tem-
 109 pore. De jure vero civili si quis novi quid
 instituit, is omnia, quæ ante acta sunt, rata

esse patitur. Cedo mihi leges Atinias, Furias, ipsam, ut dixi, Voconiam, omnes præterea de jure civili; hoc reperiēs, in omnibus statui jus, quo post eam legem populus utatur. Qui plurimum tribuunt edicto, prætoris edictum legem annuam dicunt esse. Tu edicto plus complecteris, quam lege. Si finem edicto prætoris afferunt Kalendæ Januarii; cur non initium quoque edicti nascitur a Kalendis Januarii? an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo prætor alius futurus est: in illum, quo alius prætor fuit, regredietur? Ac si hoc juris, non unius causa hominis edixisses, cautius composuisses. Scribis, SI QVIS HEREDEM FECIT, FECERIT. Quid si plus legarit, quam ad heredem, heredesve perveniat, quod per legem Voconiam ei, qui census non sit, licet: cur hoc, cum in eodem genere sit, non caves? quia non generis, sed hominis causam verbis amplecteris: ut facile appareat, te pretio esse commotum. Atque hoc si in posterum edixisses, minus esset nefarium; tamen esset improbum: sed tum vituperari posset, in dubium venire non posset. nemo enim committeret. nunc est ejusmodi edictum, ut quivis intelligat, non populo esse

scriptum, sed P. Annii secundis heredibus.

III Itaque cum a te caput illud tam multis verbis, mercenario procemio, esset ornatum: ecquis est inventus postea prætor, qui illud idem ediceret? non modo nemo edixit; sed ne metuit quidem quisquam, ne quis ediceret. Nam post te prætorem multi testamenta eodem modo fecerunt: in his nuper **Annia**. Ea de multorum propinquorum sententia, pecuniosa mulier, quod censa non erat, testamento fecit heredem filiam. Itaque hoc magnum iudicium hominum de istius singulari improbitate, quod Verres sua sponte instituisse, id neminem metuisse, ne quis reperiretur, qui [istius institutum] sequi vellet. Solus enim tu inventus es, cui non satis fuerit corrigere voluntates vivorum, nisi **XII** etiam rescinderes mortuorum. Tu ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti: voluisti, ex improvise si quæ res natæ essent, ex urbano edicto decernere. quam postea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, cum tuam auctoritatem tute ipse edicto provinciali repudiabas. **44** Atque ego non dubito, quin, ut mihi, cui filia maxime cordi est, sic unicuique vestrum, qui simili sensu, atque indulgentia filiarum commovemini, res

hæc acerba videatur atque indigna. Quid enim natura nobis jucundius, quid carius esse voluit? quid est dignius, in quo omnis nostra diligentia, indulgentiaque consumatur? Homo importunissime, cur tantam in- 113
 injuriam P. Annio mortuo fecisti? cur hunc dolorem cineri ejus atque ossibus inuffisti, ut liberis ejus bona patria, voluntate patris, jure, legibus tradita, eriperes, &, cui tibi esset commodum, condonares? Quibuscum vivi bona nostra partimur, iis prætor adimere, nobis mortuis, bona, fortunasque poterit? **NEC PETITIONEM, inquit, NEC POSSESSIONEM DABO.** Eripies igitur pupillæ togam prætextam? detrahes ornamenta non solum fortunæ, sed etiam ingenuitatis? Miramur, ad arma contra istum hominem Lampfacenos esse? miramur istum de provincia decedentem clam Syracusis profugisse? Nos si alienam vicem pro nostra injuria doleremus, vestigium istius in foro non esset relictum. Pater dat filiæ: prohibes. 114
 leges finunt: tamen te interponis. de suis bonis ita dat, ut ab jure non abeat. Quid habes, quod reprehendas? nihil, opinor. At ego concedo: prohibe, si potes: si habes qui te audiat: si potest tibi dicto audiens

esse quisquam. Eripias tu voluntatem mortuis, bona vivis, jus omnibus? Hoc populus Romanus non manu vindicasset, nisi te huic tempori atque huic iudicio reservasset? Posteaquam jus prætorium constitutum est, semper hoc jure usi sumus: si tabulæ testamenti non proferrentur, tum, uti proximum quemque potissimum heredem esse oporteret, ita secundum eum possessio daretur. Quare hoc sit æquissimum, facile est docere: sed in re tam usitata, satis est ostendere, omnes antea jus ita dixisse, & hoc vetus edictum translatitiumque esse.

45
115 Cognoscite aliud hominis in re vetere edictum novum: & simul, dum est unde jus civile discatur, adolescentes ei in disciplinam tradite. mirum est hominis ingenium, mira prudentia. Minucius quidam mortuus est ante istum prætorem. ejus testamentum erat nullum. lege hereditas ad gentem Minuciam veniebat. Si habuisset iste edictum, quod ante istum & postea omnes habuerunt, possessio Minuciæ genti esset data. Si quis testamento se heredem esse arbitraretur, quod tum non exstaret, lege ageret in hereditatem: aut, pro præde litis vindiciarum cum satis accepisset, sponsonem faceret: ita de

hereditate certaret. Hoc, opinor, jure & majores nostri, & nos semper usi sumus. Videte, ut hoc iste correxerit. Componit 116 edictum iis verbis, ut quivis intelligere possit, unius hominis causa conscriptum esse. tantum quod hominem non nominat: causam quidem totam perscribit: jus, consuetudinem, æquitatem, edicta omnium negligit.

EX EDICTO VRBANO. SI DE HEREDITATE AMBIGITVR: SI POSSESSOR SPONSIONEM NON FACIET.

Quid id ad prætorem, uter possessor sit? nonne id quæri oportet, utrum possessorem esse oporteat? Ergo quia possessor est, non moves possessione? si possessor non esset, non dares. nusquam enim scribis, neque tu aliud quicquam edicto amplecteris, nisi eam causam, pro qua pecuniam acceperas. Jam hoc ridiculum est. SI DE HEREDITATE 117

AMBIGETVR, ET TABVLAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINVS MULTIS SIGNIS, QVAM E LEGE OPORTET, AD ME PROFERENTVR: SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POTISSIMVM HEREDITATEM DABO.

Hoc translaticium est: sequi illud oportet, SI TABVLAE TESTAMENTI NON

PROFERENTVR. Quid ait? se ei daturum, qui se dicat heredem esse. Quid ergo interest, proferantur, nec ne? si protulerit: uno signo ut sit minus, quam ex lege oportet, non des possessionem: si omnino tabulas non proferet, dabis. Quid nunc dicam? neminem umquam postea alium edixisse? valde fit mirum, neminem fuisse, qui istius se similem dici vellet. Ipse in Siciliensi edicto hoc non habet; exegerat enim jam heredem: item ut illo edicto, de quo ante dixi, in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romæ, præter istum. EX EDICTO SICILIENSI.

SI DE HEREDITATE AMBIGITVR.

46 At, per deos immortales, quid est, quod de
 118 hoc dici possit? Iterum enim jam quæro abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus: cur ea capita in edictum provinciale transferre nolueris? Utrum digniores homines existimasti eos, qui habitabant in provincia, quam nos, qui æquo jure uteremur? an aliud Romæ æquum est, aliud in Sicilia? Non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in provinciis aliter edicenda: non de hereditatum quidem

possessionibus, non de mulierum hereditati-
 bus. Nam utroque genere video non modo
 ceteros, sed te ipsum totidem verbis edi-
 xisse, quot verbis edici Romæ solet. Quæ
 Romæ magna cum infamia, pretio accepto,
 edixeras, ea sola te, ne gratis in provincia
 male audires, ex edicto Siciliensi sustulisse
 video. Et, cum edictum totum eorum arbi- 119
 tratu, quamdiu fuit designatus, componeret,
 qui ab isto jus ad utilitatem suam nundina-
 rentur: tum vero in magistratu contra illud
 edictum suum sine ulla religione decernebat.
 Itaque L. Piso multos codices implevit ea-
 rum rerum, in quibus ita intercessit, quod
 iste aliter, atque ut edixerat, decrevisset.
 quod vos oblitos esse non arbitror, quæ mul-
 tudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto præ-
 tore solitus sit convenire: quem iste colle-
 gam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset
 in foro. Sed eo leviores istius injuriæ vide-
 bantur, quod erat in æquitate, prudentia-
 que Pisonis paratissimum perfugium; quo
 sine labore, sine molestia, sine impensa,
 etiam sine patrono homines uterentur. Nam, 120
 quæso, redite in memoriam, iudices, quæ
 libido istius in jure dicundo fuerit, quæ va-
 rietas decretorum, quæ nundinatio, quam

inanes domus eorum omnium, qui de jure civili consuli solent, quam plena atque referta Chelidonis: a qua muliere cum erat ad eum ventum, & in aurem ejus infusurratum, alias revocabat eos, inter quos jam decreverat, decretumque mutabat, alias inter alios contrarium sine ulla religione decernebat, ¹²¹ ac proximis paulo ante decreverat. Hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inveiebantur ex dolore. quorum alii, ut audistis, negabant mirandum esse, jus tam nequam esse Verrinum. alii etiam frigidiores erant: sed, quia stomachabantur, ridiculi videbantur esse, cum Sacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. Quæ ego non commemorarem (neque enim perfacete dicta, neque porro hac severitate digna sunt) nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam & iniquitatem tum in ore vulgi, atque in communibus proverbiiis esse versatam.

⁴⁷
¹²² In plebem vero Romanam utrum superbiam prius memorem, an crudelitatem? sine dubio crudelitas gravior est atque atrocior. Oblitosne igitur hos putatis esse, quemadmodum fit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam tribunus

plebis in concione egit, cum eum, quem virgis iste ceciderat, in prospectum populi Romani produxit. cujus rei cognoscendæ faciã vobis suo tempore potestatem. Super- 123
bia vero qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuissimum quemque contemserit, despexerit, liberum esse numquam duxerit? P. Trebonius viros bonos & honestos complures fecit heredes: in his fecit suum libertum. Is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum. ei cum cautum vellet, scripsit, ut heredes jurarent, se curaturos, ut ex sua cujusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum pros- 124
scriptum perveniret. Libertus jurat: ceteri heredes adeunt ad Verrem: docent, non oportere se jurare: facturos esse, quod contra legem Corneliam esset, quæ proscriptum juvari vetaret. Impetrant, ut ne jurent: dat his possessionem. Id ego non reprehendo. etenim erat iniquum, homini proscripto, egenti, de fraternis bonis quidquam dari; at ille libertus, nisi ex testamento patroni jurasset, scelus se facturum arbitrabatur. Itaque ei Verres possessionem hereditatis ne- 124
gat se daturum, ne posset patronum suum proscriptum juvare: simul ut esset poena,

quod alterius patroni testamento obtemperasset. Das possessionem ei, qui non iuravit. concedo: prætorium est. Adimis tu ei, qui iuravit. quo exemplo? Proscriptum iuvat. Lex est: pœna est. Quid ad eum, qui iudicat? Utrum reprehendis, quod patronum iuvabat eum, qui tum in miseris erat; an, quod alterius patroni mortui voluntatem conservabat, a quo summum beneficium acceperat? Utrum horum reprehendis? Et hoc tum de sella vir optimus dixit, *Equiti Romano, tam locupleti, libertinus sit homo heres?* O modestum ordinem, quod illinc virtus surrexit! Possum sexcenta decreta proferre, in quibus, ut ego pecuniam non dicam intercessisse, ipsa decretorum novitas, iniquitasque declarat. Verum, ut ex uno de ceteris conjecturam facere possitis: id quod

48 priore actione cognostis, audite. C. Sulpicius Olympus fuit. Is mortuus est C. Sacerdote prætore, nescio an ante, quam Verres præturam petere cœperit. Fecit heredem M. Octavium Ligurem. Ligur hereditatem adiit: possedit Sacerdote prætore, sine ulla controversia. Posteaquam Verres magistratum iniit; ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicii patroni filia

sextam partem hereditatis ab Ligure petere
 cœpit. Ligur non aderat. L. frater ejus cau-
 sam agebat: aderant amici, propinqui. Di-
 cebat iste, nisi cum muliere decideretur, in
 possessionem se ire jussurum. L. Gellius cau-
 sam Liguris defendebat: docebat, edictum
 ejus non oportere ad hereditates valere, quæ
 ante eum prætorem venissent. si hoc tum
 fuisset edictum, fortasse Ligurem heredita-
 tem aditurum non fuisse. Aequa postulatio,
 summa hominum auctoritas pretio superaba-
 tur. Venit Romam Ligur: non dubitabat, 126
 quin, si ipse Verrem convenisset, æquitate
 causæ & auctoritate sua commovere homi-
 nem posset. domum ad eum venit: rem de-
 monstrat: quam pridem sibi hereditas venis-
 set, docet. quod facile in causa æquissima
 homini ingenioso fuit: multa, quæ quemvis
 movere possent, dixit. ad extremum petere
 cœpit, ne usque eo suam auctoritatem de-
 spiceret, gratiamque contemneret, ut se tan-
 ta injuria afficeret. Homo Ligurem accusare
 cœpit, qui in re adventicia atque hereditaria
 tam diligens, tam attentus esset: debere
 eum ajebat suam quoque rationem ducere;
 multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos
 circa se haberet. Non possum illa planius

commemorare, quam ipsum Ligurem pro te-
 127 stimonio dicere audistis. Quid enim, Ver-
 res? utrum ne his quidem testibus credere-
 tur? an hæc ad rem non pertinent? non
 M. Octavio? non L. Liguri? Quis nobis cre-
 det? cui nos? quid est, Verres, quod pla-
 num fieri testibus possit, si hoc non fit? an
 id, quod dicunt, leve est? nihil levius, quam
 prætorem urbis hoc juris in suo magistratu
 constituere, omnibus iis, quibus hereditas
 venerit, coheredem prætorem esse oportere.
 An vero dubitamus, quo ore iste ceteros ho-
 mines inferiore loco, auctoritate, ordine,
 quo ore homines rusticanos ex municipiis,
 quo denique ore, quos numquam liberos pu-
 tavit, libertinos homines, solitus sit appel-
 lare, qui ob jus dicendum M. Octavium Li-
 gurem, hominem^a ornatissimum loco, ordine,
 nomine, virtute, ingenio, copiis, poscere pe-
 cuniam non dubitarit?

49 In fartis tectis vero quemadmodum sese
 gesserit, quid ego dicam? dixerunt, qui sen-
 serunt. sunt alii, qui dicant: notæ res ac
 manifestæ, prolatae sunt, & proferuntur.
 128 Dixit C. Fannius, eques Romanus, frater
 germanus Q. Titinii, iudicis tui, tibi se pecu-
 niam dedisse. Recita testimonium C. Fannii.

FANNII TESTIMONIUM. Nolite C. Fannio
dicenti credere: noli, inquam, tu, Q. Titini,
C. Fannio, fratri tuo, credere. dicit enim rem
incredibilem: C. Verrem infimulat avaritiæ &
audaciæ: quæ vitia videntur in quemvis po-
tius, quam in istum convenire. Dixit Q. Ta-
dii, homo familiarissimus patris istius, non
alienus a matris ejus genere & nomine: tabulas
protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit.
Recita nomina Q. Tadii. NOMINA Q. TADII.
Recita testimonium Q. Tadii. TESTIMONIUM
Q. TADII. Ne tabulis quidem Q. Tadii, nec
testimonio credetur? Quid igitur in judiciis se-
quemur? quid est aliud, omnibus omnia pec-
cata & maleficia concedere, nisi hoc, hominum
honestissimorum testimoniis, & virorum bono-
rum tabulis non credere? Nam quid ego de ¹²⁹
quotidiano sermone, querimoniaque populi
Romani loquar? de istius impudentissimo
furto, seu potius novo ac singulari latroci-
nio? ausum esse in æde Castoris, celeberrimo,
clarissimoque monumento, quod tem-
plum in oculis quotidianoque adspectu po-
puli Romani est positum, quo sæpenumero
senatus convocatur, quo maximarum rerum
frequentissimæ quotidie advocationses fiunt:
in eo loco, in sermone hominum, audaciæ

suæ monumentum æternum relinquere ?
 50 Aedem Castoris, iudices, P. Junius habuit
 130 tuendam, L. Sulla, Q. Metello, consulibus.
 Is mortuus est: reliquit pupillum parvum
 filium. Cum L. Octavius, C. Aurelius, con-
 sules, ædes sacras locavissent, neque potuis-
 sent omnia facta tecta exigere, neque ii præ-
 tores, quibus erat negotium datum, C. Sa-
 cerdos & M. Cæsius: factum est senatuscon-
 sultum, quibus de factis tectis cognitum &
 iudicatum non esset, uti C. Verres, P. Cæ-
 lius, prætores, cognoscerent & iudicarent.
 Qua potestate iste permessa, ut ex C. Fannio
 & ex Q. Tadio cognovistis; verumtamen cum
 esset omnibus in rebus apertissime impuden-
 tissimeque prædatus, hoc voluit clarissimum
 relinquere indicium latrociniorum suorum;
 de quo non audire aliquando, sed videre quo-
 131 tidie possemus. Quæsit, quis ædem Casto-
 ris factam tectam deberet tradere. Junium
 ipsum mortuum esse sciebat: scire volebat,
 ad quem illa res pertineret. Audit pupillum
 esse filium. Homo, qui semper ita palam di-
 ctitasset, pupillos & pupillas certissimam præ-
 dam esse prætoribus, optatum negotium sibi
 in finem delatum esse dicebat. Monumentum
 illa amplitudine, illo opere, quamvis factum
 tectum,

tectum, integrumque esset, tamen aliquid se
 inventurum, in quo moliri, prædarique pos-
 set, arbitrabatur. L. Rabonio ædem Castoris ¹³²
 tradi oportebat. is casu, pupilli Junii tutor
 erat, testamento patris. cum eo sine ullo in-
 tertrimento convenerat jam, quemadmodum
 traderetur. Iste ad se Rabonium vocat: quæ-
 rit, ecquid sit, quod a pupillo traditum non
 sit, quod exigi debeat. Cum ille, id quod
 erat, diceret, facilem pupillo traditionem
 esse: signa & dona comparere omnia: ipsum
 templum omni opere esse integrum: indignum
 isti videri cœpit, ex tanta æde, tantoque
 opere, se non opimum præda, præsertim a
 pupillo, discedere. Venit ipse in ædem Ca- ⁵¹
 storis: considerat templum: videt undique ¹³³
 tectum pulcherrime laqueatum, præterea
 cetera nova atque integra. Versat se: quærit,
 quid agat. Dicit ei quidam ex illis canibus,
 quos iste Liguri dixerat esse circa se multos:
 Tu, Verres, hic quod moliare, nihil habes:
 nisi forte vis ad perpendiculum columnas exi-
 gere. Homo omnium rerum imperitus, quæ-
 rit, quid sit, ad perpendiculum. Dicunt ei,
 fere nullam esse columnam, quæ ad perpen-
 diculum esse possit. Nam mehercule, inquit,
 sic agamus: columnæ ad perpendiculum

134 exigantur. Rabonius, qui legem noſſet, qua
in lege numerus tantum columnarum tradi-
tur, perpendiculi mentio fit nulla, & qui
non putaret ſibi expedire, ita accipere, ne
eodem modo reddendum eſſet: negat, id ſibi
deberi: negat oportere exigi. Iſte Rabonium
quieſcere jubet, & ſimul ei nonnullam ſpem ſo-
cietatis oſtendit. hominem modeſtum, & mini-
me pertinacem, facile coërcet: columnas ita
135 ſe exacturum eſſe confirmat. Nova res atque
improvifa pupilli calamitas nuntiatur ſtatim
C. Muſtio, vitrico pupilli, qui nuper eſt mor-
tuus, M. Junio, patruo, P. Potitio tutori,
homini frugaliffimo. Hi rem ad virum pri-
mariū, ſummo officio ac virtute præditum,
M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, defe-
runt. Venit ad Verrem M. Marcellus: petit
ab eo, pro ſua fide ac diligentia, pluribus
verbis, ne per ſummam injuriam pupillum
Junium fortunis patriis conetur evertere. Iſte,
qui jam ſpe & opinione prædam illam devo-
raſſet, neque ulla æquitate orationis, neque
auctoritate M. Marcelli, commotus eſt. Ita-
que, quemadmodum oſtendiſſet, ſe id exactu-
136 rum eſſe, reſpondit. Cum ſibi omnes ad iſtum
allegationes difficiles, omnes aditus arduos,
ac potius intercluſos viderent, apud quem

non jus, non æquitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cujusquam auctoritas, pro pretio, non gratia valeret: statuunt, id sibi optimum esse factu, quod cuivis venisset in mentem, petere auxilium a Chelidone, quæ isto prætore non modo in jure civili, privatorumque omnium controversiis, populo Romano præfuit, verum etiam in his fartis tectis dominata est. Venit ad Chelidonem C. Mustius, eques Romanus, publicanus, homo cum primis honestus: venit M. Junius, patruus pueri, frugalissimus homo & castissimus: venit homo summo honore, pudore & summo officio spectatissimus ordinis sui, P. Potitius tutor. O multis acerbam, o miseram, atque indignam præturam tuam! Ut mittam cetera, quo tandem pudore tales viros, quo dolore, meretricis domum venisse arbitramini? qui nulla conditione istam turpitudinem subissent, nisi officii, necessitudinisque ratio coëgisset. Veniunt, ut dico, ad Chelidonem. Domus erat plena: nova jura, nova decreta, nova judicia petebantur. *Mihi det possessionem: mihi ne adimat: in me judicium ne det: mihi bona addicat.* alii nummos numerabant: alii tabulas obfignabant. domus erat non meretricio

138 conventu, sed prætoria turba referta. Simul-
 ac potestas primum data est, adeunt hi, quos
 dixi. loquitur Mustius: rem demonstrat: pe-
 tit auxilium: pecuniam pollicetur. Respon-
 dit illa, ut meretrix, non inhumane: liben-
 ter, ait, se esse facturam, & se cum isto di-
 ligenter fermocinaturam: reverti jubet. tum
 discedunt. postridie revertuntur. negat illa
 posse hominem exorari: permagnam eum di-
 53 cere ex illa re pecuniam confici posse. Ve-
 reor, ne quis forte de populo, qui priori
 actione non affuit, hæc, quia propter in-
 signem turpitudinem sunt incredibilia, fingi
 a me arbitretur. ea vos antea, iudices, cogno-
 139 viftis. Dixit juratus P. Potitius, tutor pupilli
 Junii: dixit M. Junius, tutor & patruus:
 Mustius dixisset, si viveret: sed pro Mustio,
 recenti re de Mustio auditum dixit L. Domi-
 tius: qui cum sciret, me ex Mustio vivo au-
 disse, quod eo sum usus plurimum, (etenim
 id iudicium, quod prope omnium fortunarum
 suarum C. Mustius habuit, me uno defendente
 vicit,) cum hoc, ut dico, sciret L. Domi-
 tius, me scire, ad eum res omnes Mustium
 solitum esse deferre; tamen de Chelidone re-
 ticuit, quoad potuit: alio responsionem suam
 deriyavit. Tantus in adolescente clarissimo

ac principe juventutis pudor fuit, ut aliquan-
 diu, cum a me premeretur, omnia potius
 responderet, quam Chelidonem nominaret.
 Primo necessarios istius ad eum allegatos esse
 dicebat: deinde aliquando coactus Chelido-
 nem nominavit. Non te pudet, Verres, ejus 140
 mulieris arbitrato gessisse præturam, quam
 L. Domitius ab se nominari, vix sibi hone-
 stum esse arbitrabatur? Rejēcti a Chelidone 54
 capiunt consilium necessarium, ut suscipiant
 ipsi negotium. cum Rabonio tutore, quod
 erat vix H-S quadraginta millium, transigunt
 H-S ducentis millibus. Refert ad istum rem
 Rabonius: ut sibi videbatur, satis grandem
 pecuniam, & satis impudentem esse: iste,
 qui aliquanto plus cogitasset, male accipit
 verbis Rabonium: negat eum sibi illa deci-
 sione satisfacere posse. ne multa, locaturum
 se esse confirmat. Tutores hæc nesciunt: 141
 quod actum erat cum Rabonio, putant id esse
 certissimum: nullam majorem pupillo me-
 tuunt calamitatem. Iste vero non procrastina-
 nat: locare incipit, non proscripita neque
 edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis
 Romanis, foro ornato. Itaque renuntiat Ra-
 bonius illam decisionem tutoribus. Accur-
 runt tamen ad tempus tutores: digitum tollit

Junius patruus, isti color immutatus est; vultus, oratio, mens denique excidit. Quid ageret, cœpit cogitare. si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse. Itaque excogitat. quid? nihil ingeniose: nihil, quod quisquam possit dicere, improbe, verum callide: nihil ab isto tectum, nihil veteratorum expectaveritis: omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impudentia, 142 amentia, audacia. Si pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus eripitur, quod est igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Ubi illa consuetudo in [bonis,] prædibus, prædiisque vendendis, omnium consulum, censorum, prætorum, quæstorum denique, ut optima conditione sit is, cuja res sit, cujû periculum? Excludit eum solum, cui prope dicam soli potestatem factam esse oportebat. Quid enim quisquam ad meam pecuniam, me invito, adspirat? quid accedit? Locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur: ego me refecturum esse dico: probatio futura est tua, qui locas: prædibus & prædiis populo cautum est: &, si non putas cautum, scilicet tu prætor in mea bona, quos voles, immittes? me ad meas fortunas

defendendas accedere non fines? Operæ præ- 55
 tium est, ipsam legem cognoscere. Dicetis, ¹⁴³
 eundem conscripisse, qui illud edictum de
 hereditate: LEX OPERE FACIENDO
 QVAE PVPILLI JVNII. Dic, dic, quæ-
 so, clarius. C. VERRES PR. VRBIS AD-
 DIDIT. Corriguntur leges censoriæ. Quid
 enim? Video in multis veteribus legibus:
 CN. DOMITIUS, L. METELLVS, L.
 CASSIVS, CN. SERVILIUS CENSORES
 ADDIDERVNT. vult aliquid ejusmodi C.
 Verres. Dic. quid addidit? QVI DE L.
 MARCIO, M. PERPERNA CENSORI-
 BVS REDEMERIT, EVM SOCIVM NE
 ADMITTITO: NEVE EI PARTEM
 DATO, NEVE EI REDIMITO. Quid
 ita? ne vitiosum opus fieret? at erat pro-
 batio tua. ne parum locuples esset? at erat,
 & esset amplius, si velles, populo cautum
 prædibus & prædiis. Hic te si res ipsa, si in- ¹⁴⁴
 dignitas injuriæ tuæ non commovebat; si
 pupilli calamitas, propinquorum lacrymæ,
 D. Bruti, cujus prædia subierunt periculum,
 M. Marcelli tutoris auctoritas apud te pon-
 deris nihil habebat: ne illud quidem animad-
 vertebas, ejusmodi fore hoc peccatum tuum,
 quod tu neque negare posses (in tabulas

enim retulisti) nec cum defensione aliqua
 confiteri ? Addicitur id opus H - S **I D L X**
 millibus ; cum tutores H - S **L X X X** millibus
 id opus ad illius hominis iniquissimi arbi-
 145 trium se effecturos esse clamarent. Etenim
 quid erat operis ? id , quod vos vidistis.
 omnes illæ columnæ , quas dealbatas videtis ,
 machina apposita , nulla impensa dejectæ ,
 eisdemque lapidibus repositæ sunt. hoc tu
 H - S **I D L X** millibus locavisti. Atqui in illis
 columnis dico esse , quæ a tuo redemptore
 commotæ non sint : dico esse , ex qua tan-
 tum tectorium vetus delitum fit , & novum
 inductum. Quodsi tanta pecunia columnas
 dealbari putassem , certe numquam ædilita-
 146 tem petivissem. At , ut videatur tamen res
 56 agi , & non eripi pupillo : **S I Q V I D O P E -**
R I S C A V S A R E S C I D E R I S , R E F I C I T O .
 Quid erat , quod rescinderet , cum suo quem-
 que loco lapidem reponeret ? **Q V I R E D E -**
M E R I T , S A T I S D E T D A M N I I N F E C T I
E I , Q V I A V E T E R E R E D E M P T O R E
A C C E P E R I T . Deridet , cum sibi ipsum
 jubet fatisdare Rabonium. **P E C V N I A**
P R A E S E N S S O L V A T V R . Quibus de bo-
 nis ? ejus , qui , quod tu H - S **I D L X** milli-
 bus locasti , H - S **L X X X** millibus effecturum

se esse clamavit. Quibus de bonis? pupilli, cujus ætatem & solitudinem, etiamsi tutores non essent, defendere prætor debuit. Tutoribus defendentibus, non modo patrias ejus fortunas, sed etiam bona tutorum ademisti.

HOC OPVS BONVM SVO CUIQVE FACITO. Lapis aliquis cædendus, & ap- 147
portandus fuit machina sua? nam illo non faxum, non materies advecta est: tantum operis in ista locatione fuit, quantum paucæ operæ fabrorum mercedis tulerunt, & manus pretium machinæ. Utrum existimatis minus operis esse, unam columnam efficere ab integro novam nullo lapide redivivo, an quatuor illas reponere? nemo dubitat, quin multo majus sit novam facere. Ostendam, in ædibus privatis, longa, difficilique vectura, columnas singulas ad impluvium, H-S quadragenis millibus, non minus magnas, locatas. Sed ineptum est de tam perspicua 148
istius impudentia pluribus verbis disputare, præsertim cum iste aperte tota lege omnium sermonem atque existimationem contemserit, qui etiam ad extremum adscripserit, REDIVIVA SIBI HABETO. quasi quidquam redivivi ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex redivivis constitueretur. At enim

si pupillo redimi non licebat, non necesse erat rem ad ipsum pervenire: poterat aliquis ad id negotium de populo accedere. Omnes exclusi sunt non minus aperte, quam pupillus. diem præstituit operi faciundo, Kalendas Decembres. locat circiter Idus Septembres, an-
149 gustiis temporis excluduntur omnes. Quid
57 ergo? Rabonius istam diem quomodo assequitur? Nemo Rabonio molestus est, neque Kalendis Decembribus, neque Nonis, neque Idibus. denique aliquanto in provinciam iste proficiscitur prius, quam opus effectum est. Posteaquam reus factus est, primo negabat opus in acceptum referre posse. cum instaret Rabonius, in me causam conferebat, quod tum codicem obsignassem. Petit a me Rabonius, & amicos allegat: facile impetrat. iste, quid ageret, nesciebat. Si in acceptum non retulisset, putabat se aliquid defensionis habiturum. Rabonium porro intelligebat rem totam esse patefacturum. tametsi, quid poterat esse apertius, quam nunc est, ut uno minus teste haberet Rabonio? Opus in acceptum retulit quadriennio post, quam diem operi
150 dixerat. Hac conditione, si quis de populo redemptor accessisset, non esset usus. cum die ceteros redemptores exclusisset, tum in

ejus arbitrium ac potestatem venire nolebant,
 qui sibi ereptam prædam arbitraretur. Nam
 quid argumentamur, quo ista pecunia perve-
 nerit? fecit ipse indicium. Primum cum ve-
 hementius cum eo D. Brutus contenderet,
 qui de sua pecunia H-S DLX millia nume-
 ravit; quod jam iste ferre non poterat, opere
 addicto, prædibus acceptis, de H-S I DLX
 millibus, remisit D. Bruto H-S CX millia.
 Hoc si aliena res esset, certe facere non po-
 tuisset. Deinde nummi numerati sunt Corni-
 ficio, quem scribam suum fuisse negare non
 potest. Postremo ipsius Rabonii tabulæ præ-
 dam illam istius fuisse clamant. Recita. NO-⁵⁸
 MINA RABONII. Hic etiam priore actio-¹⁵¹
 ne Q. Hortensius pupillum Junium venisse
 prætextatum in vestrum conspectum, & ste-
 tisse cum patruo testimonium dicente, que-
 stus est: & me populariter agere, atque in-
 vidiam commovere, quod puerum produce-
 rem, clamitavit. Quid erat, Hortensi, tan-
 dem in illo puero popolare? quid invidio-
 sum? Gracchi, credo, aut Saturnini, aut
 alicujus hominis ejusmodi produxeram fi-
 lium, ut nomine ipso, & memoria patris,
 animos imperitæ multitudinis concitarem.
 P. Junii erat, hominis de plebe Romana,

filius: quem pater moriens tum tutoribus &
 propinquis, tum legibus, tum æquitati ma-
 gistratum, tum judiciis vestris commendan-
 152 dum putavit. Hic istius scelerata locatione,
 nefarioque latrocinio, bonis patriis, fortu-
 nisque omnibus spoliatus, venit in iudicium:
 si nihil aliud, saltem, ut eum, cujus opera
 ipse multos annos est in sordibus, paulo ta-
 men obsoletius vestitum videret. Itaque tibi,
 Hortensi, non illius ætas, sed causa: non
 vestitus, sed fortuna, popularis videbatur.
 neque te tam commovebat, quod ille cum
 toga prætexta, quam quod sine bulla vene-
 rat. vestitus enim neminem commovebat is,
 quem illi mos, & jus ingenuitatis dabat. quod
 ornamentum pueritiæ pater dederat, indi-
 cium atque insigne fortunæ, hoc ab isto præ-
 done ereptum esse, graviter & acerbe homi-
 153 nes ferebant. Neque erant hæ lacrymæ po-
 pulares magis, quam nostræ, quam tuæ,
 Q. Hortensi, quam horum, qui sententiam
 laturi sunt: ideo, quod communis est causa,
 commune periculum: communi præsidio ta-
 lis improbitas, tamquam aliquod incendium,
 restinguenda est. habemus enim liberos par-
 vos. incertum est, quam longa nostrum
 cujusque vita futura sit. consulere vivi ac

prospicere debemus, ut illorum solitudo & pueritia quam firmissimo præsidio munita sit. Quis est enim, qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratum? Mater, credo. Scilicet magno præsidio fuit Annæ pupillæ mater, femina primaria: minus, illa deos, hominesque implorante, iste infanti pupillæ fortunas patrias ademit. Tutoresne defenderent? perfacile vero apud istiusmodi prætorem, a quo M. Marcelli tutoris, in causa pupilli Junii, & oratio, & voluntas, & auctoritas repudiata est.

Quærimus etiam, quid iste in ultima ⁵⁹ Phrygia, quid in extremis Pamphylæ parti- ¹⁵⁴ bus fecerit? qualis in bello prædonum prædo ipse fuerit? qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur. Dubitamus, quid iste in hostium præda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubiis fecerit? qui majore pecunia quatuor columnas dealbandas, quam ille omnes ædificandas locaverit? Expectemus, quid dicant ex Sicilia testes? Quis umquam templum illud aspexit, quin avaritiæ tuæ, quin injuriæ, quin audaciæ testis esset? Quis a signo Vertumni in circum maximum venit, quin is in

unoquoque gradu de avaritia tua commone-
retur? quam tu viam thesaurum atque pom-
pæ ejusmodi exegisti, ut tu ipse illa ire non
audeas. Te putet quisquam, cum ab Italia
freto disjunctus esses, sociis temperasse? qui
ædem Castoris, testem furtorum tuorum esse
volueris: quam populus Romanus quotidie,
judices etiam tum, cum de te sententiam fer-
rent, viderent.

60 Atque etiam judicium in prætura publi-
155 cum exercuit. non enim prætereundum est
ne id quidem. Petita multa est apud istum
prætorem a Q. Opimio: qui adductus est in
judicium, verbo, quod, cum esset tribunus
plebis, intercessisset contra legem Corneliam;
re, quod in tribunatu dixisset contra alicujus
hominis nobilis voluntatem. De quo judicio
si velim dicere omnia, multi appellandi, læ-
dendique sint: quod mihi non est necesse.
tantum dicam, paucos homines, ut levissime
dicam, arrogantes, hoc adjutore, Q. Opi-
mum per ludum & jocum fortunis omnibus
evertisse.

156 Is mihi etiam queritur, quod a nobis,
ix solis diebus, prima actio sui judicii trans-
acta fit: cum apud ipsam tribus horis Q.
Opimius, senator populi Romani, bona,

fortunas, ornamenta omnia amiserit? cuius propter indignitatem iudicii, sæpissime est actum in senatu, ut genus hoc totum multarum ac iudiciorum ejusmodi tolleretur. Jam vero in bonis Q. Opimii vendendis, quas iste prædas, quam aperte, quam improbe fecerit, longum est dicere. Hoc dico: nisi vobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis causa putatote.

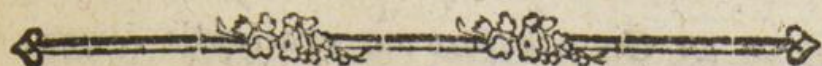
Jam qui ex calamitate senatoris populi 157 Romani, cum prætor iudicio ejus præfuisset, spolia domum suam referre, & manubias detrahare conatus est; is ullam ab sese calamitatem poterit deprecari? Nam de sub-61
 fortitione illa Juniana iudicum nihil dico. Quid enim? contra tabulas, quas tu protulisti, audeam dicere? difficile est. Non enim me tua solum, & iudicum auctoritas, sed etiam annulus aureus scribæ tui deterret. Non dicam id, quod probare difficile est: hoc dicam, quod ostendam, multos ex te viros primarios audisse, cum diceres, ignosci tibi oportere, quod falsum codicem protuleris. nam, qua invidia C. Junius conflagrarat, ea, nisi providisses, tibi ipsi tum pereundum fuisse.

158] Hoc modo iste sibi & salutis suæ prospicere didicit, referendo in tabulas & privatas & publicas, quod gestum non esset: tollendo, quod esset, & semper aliquid demendo, mutando, curando, ne litura appareret, interpolando. Eo enim usque progreditur, ut ne defensionem quidem malefactorum suorum sine aliis maleficiis reperire possit. Eiusdem modi sortitionem homo amentissimus suorum quoque iudicum fore putavit per sodalem suum, Q. Curtium, iudicem quæstionis: cui nisi ego vi populi, & hominum clamore atque convitio restitiffem; ex hac decuria nostra, cujus mihi copiam quam largissime factam oportebat, erepta esset facultas eorum, quos iste annuerat, in suum consilium sine causa subfortiebatur. * * *

Multa desunt.

ANNOTATIO

A N N O T A T I O

D E

O R A T I O N I B V S C I C E R O N .

EX JO. ALB. FABRICII Bibliotheca Lat.
a JO. AVG. ERNESTI auctius edita,
tom. I, lib. I, c. 8, §. IV.

EX Orationibus Ciceronis ad nos pervenerunt hae LIX, quibus temporis notationem adjunxi ex A. Schotti Tullianarum quaestionum IV, 7. secundum quam & inde ab Aldo ordinantur:

I. Pro P. Quintio ad Aquillium Gallum judicem, in causa privata, post Idus Martias anni U. C. 673. aetatis sexto & vicesimo. Vide quae viri docti ad Gellium XV, 28. Hanc in specimen ceterarum Tullii Orationum similiter illustrandarum cum notis & animadversionibus suis edidit vir ingenio praestans ac doctissimus Jacobus Facciolatus; nec paucis illius locis novam & insignem lucem attulit ad calcem Orationis suae, qua Latinae linguae facultatem ex usu bonorum scriptorum potius
Cicero T. IV. X

quam ex Grammaticorum praeceptis comparandam ostendit. Patav. 1713, 8. Ei deinde & alteram pro Roscio Am. addidit. Eandem Tullii Orationem pridem illustrarunt, Hotomanus, Antonius Luscus Vicentius, & Joach. Camerarius, & multi alii: inter recentiores Menardus in ed. Graeviana.

2. Pro Sex. Roscio Amerino, parricidii reo, dicta anno aetatis 27, Urbis 674. Notis illustrare Franciscus Hotomanus, Jo. Cyrenius Paraschius, Spiraë 1567. Guarinus Veronensis, Sylvius, Melanchthon, J. Saxonius, Latomus &c. In hanc Orationem quoque exstat Scholiastes antiquus, a Jacobo Gronovio & Jo. Georgio Graevio editus.

3. Pro Q. Roscio Comædo, dicta anno aetatis 31, quo quaestor creatus est, Urbis 678. Notis illustravit Franciscus Hotomanus: Roscianam utramque Joach. Camerarius, Franciscus Sylvius, Menardus.

4-10. Orationes septem de causa Verrina. Fuere duae actiones. Earum praecursio quasi fuit Disputatio super accusatore Verris constituendo, quae dicitur Divinatio. Nam Siculi accusatorem volebant esse Ciceronem, quaestorem ante apud se. Caecilius, quaestor Verris, se offerebat accusatorem, & sibi potius debere

accusationem mandari iactabat, quod quaestor Verris cum fuisset, melius Cicerone ejus facinora & flagitia nosset. Contra eum ergo dicta Oratio, quae in Cæcilium, s. Divinatio dicitur, est prima. Sequitur Oratio dicta in Actione prima; quae nihil est nisi praefatio interrogationis testium, qua Cicero initium facere necessarium credebatur: ea est altera. Actio altera divisa est in partes quinque, quos Cicero Libros vocavit ipse. Primus est de praetura urbana. Secundus de jurisdictione Siciliensi. Tertius, quae Oratio frumentaria Ausonio Epist. 22, aliisque dicitur, de furtis Verris in re frumentaria. Quartus de signis sive statuis antiquis & aliis monumentis e Sicilia, & ornamentis domesticis privatorum a Verre ablati. Quintus denique de suppliciis. Pro Verre contra Ciceronem dicere volebat Hortensius. Sed res eo non venit. In edd. quibusdam primis Orationum Ciceronis, 1471, 72, 80, non sunt hae Orationes, sed sunt in ed. Rom. & Brix. 1483; etiam ab Junta absunt, quod mireris, omninoque non esse in edd. 1472, 1480, cum jam editae essent Romae. Sed Junta separatim edidit. In primam, secundam, tertiam, & initium quartae Scholia Asconii Pediani & Anonymi veteris, a Gronovio & Graevio editi.

Universas illustrarunt Franciscus Sylvius, Barth. Latomus: primas quatuor Christoph. Hegendorphius: primam Mich. Toxita: ceteras Joach. Camerarius: quartam & quintam Petrus Nannius, quintam quoque Eubulus Dynaterus. Horum omnium enarrationes existant in collectione Comment. in Cicer. Orat. Lugdunensi 1553, fol. Sed imprimis iis profuit opera Hotomani, Fr. Fabricii, Nannii, Menardi, Manutii &c.

11. *Pro M. Fonteio Oratio, sed quae mutila & trunca ad nos pervenit. Dixit eam Cicero anno 38 aetatis, Urbis 685; eodem, quo aedilitatem gessit. Notis illustravit Gabriel Faernus, Hotomanus, & praeter Franc. Sylvium & Joach. Camerarium etiam Franc. Fabricius.*

12. *Pro A. Cæcina. Dicta anno eodem. Notis illustravit Petrus Faber, Lugd. Bat. 1601, 8. Hotomanus, Jac. Omphalius, Petrus Peltarius. Paris. 1540, 4. Joan. Tislinus, Latomus, Melanchthon, Camerarius, Menardus &c.*

13. *Pro lege Manilia, de imperatore Pompejo deligendo ad Pop. Rom. dicta a Cicerone praetore, anno aetatis 41, Urbis 688. Notis illustravit Franciscus Fabricius, Hotomanus,*

Paulus Benius, Rud. Agricola, T. I. Opp. 461 seqq. Colon. 1539, 4. qui potissimum ea, quae ad inveniendi ac disponendi artificium pertinent, annotavit: Nicolaus Agricola Blankenburgensis, Jac. Omphalius, & Joach. Camerarius, & multi alii, quorum & lectione & notitia quisque facile careat. Exstat & in hanc Oratinnem antiquus Scholiastes, a Jac. Gronovio & Graevio editus.

14. Pro A. Cluentio Avito. *Dicta anno eodem. De hac Sidonius VIII, Epist. 10: M. Tullius in actionibus ceteris ceteros, pro A. Cluentio ipse se vicit. Hanc illustrarunt Franciscus Sylvius, Antonius Luscus, Joach. Camerarius.*

15. Pro C. Cornelio, *Majestatis reo. Cujus Orationis fragmenta tantummodo habemus cum scholiis Asconii Pediani. Non omittendum testimonium Quintiliani VIII, 3; ubi de ornatu: Nec fortibus modo, sed etiam fulgentibus armis praeliatus in causa est Cicero Cornelii: qui non affecutus esset docendo judicem tantum, & utiliter demum ac Latine, perspicueque dicendo, ut populus Romanus admirationem suam non acclamatione tantum, sed etiam plausu confiteretur. Sublimitas profecto, & magnificentia, & nitor, & auctoritas*

expressit illum fragorem. Nec tanta insolita laus esset profecuta dicentem, si usitata & ceteris similis fuisset oratio. Atque ego illos credo, qui aderant, nec sensitse, quid facerent, nec sponte, iudicioque plausisse, sed velut mente captos, & quo essent in loco ignaros, erupisse in hunc voluntatis affectum.

16. In toga candida *contra C. Antonium & L. Catilinam, competitores consulatus. Exstant itidem fragmenta duntaxat, cum scholiis Asconii Pediani.*

17, 18, 19. De lege agraria *prima Kal. Jan. contra P. Servilium Rullum tribunum pleb. dicta in senatu a Cicerone consule, anno aetatis 44, Urbis 691; altera ad populum dicta est, longe pulcherrima, ad quam proprie pertinet locus Plinii VIII, 51 Histor. ubi Ciceronem dicit eloquentia sua populo Rom. sua alimenta eripuisse. Tertia dicta est pariter ad populum. Prima caret principio. Notis illustravit has Orationes agrarias Hadr. Turnebus, Paris. 1576, 4. Petrus Ramus, Basil. 1580, 4. Francf. 1582, 8. Leodegarius a Quercu, Paris. 1540, 4. Eubulus Dynaterus, Joach. Camerarius & Jacob. Burge- lius. Bernardi Lauretani, sive qui sub hoc*

latet, Caroli Sigonii commentarius prodiit Venet. 1558, 4.

20. Pro C. Rabirio, perduellionis reo, ad Quirites. Anno eodem. Notis illustravere Hadrianus Turnebus & Hotomanus &c.

21. In L. Catilinam, in senatu, anno eodem.

22-23. In eundem, ad Quirites.

24. In eundem, in senatu. Notis illustravit Catilinarias Oratt. M. Ant. Muretus, Venet. 1557, 8. Alb. Leonicerus, Viteb. 1585, 8. Petr. Ramus, Paris. 1553, 4. In tres posteriores exstat Scholiaestes antiquus a Jac. Gronovio & Graevio editus. Eaedem cum duabus, sub Catilinae nomine adversus Cic. Badii notis illustratae occurrunt ad calcem editionis Sallustii Basiliensis cum notis varior. 1564, fol. Additur & pag. 1098 quinta Ciceronis nomine adversus Catilinam Oratio, quae incipit: Non est amplius tempus otii, P. C. non est amplius locus potestatum. Exstant & Orationes in Catilinam & Sallustium cum Sallustii invectiva in Ciceronem excusae in 4. sine anno & loco. Catilinarias Ciceronis illustrarunt Franciscus Sylvius, Caelius Sec. Curio, Joach. Camerarius, & primam Sicco Polentonus. Et novissime universas quatuor, quemadmodum & Orationem pro Milone & pro Caelio, secundamque

Philippicam praeclarus Ictus Franciscus Petrus Gilletus, cujus actiones forenses, aliaque opuscula junctim recusa Gallice, Paris. 1718, 4. Denique Catilinarias quatuor Gallice & Latine, vir illustris Je. Bouhier Gallice cum notis Paris. 1727, 12. additis ex nova Gallica versione etiam Demosthenis Phillippica prima & secunda.

25. Pro L. Muræna, consule designato. Huic Aonius Palearius disertissimam Orationem in L. Muraenam nomine Cætonis min. scriptam opposuit. Notis eam illustravit Joach. Camerarius, Lipsiæ 1542, 8. De tempore Orationis pro Muraena dictæ consulendus Petrus Victorius Var. Lett. VI, 18; qui non post omnes quatuor Catilinarias, sed ante patefactam Catilinae conjurationem, comprehensosque Catilinae socios habitam fuisse, adeoque in medio Catilinariarum collocandam esse disputat. Eam Illustrarunt Franciscus Sylvius, Barthol. Latomus, Phil. Melanchthon, & Jo. Benignus.

26. Pro L. Flacco. Haec primum plenior, ut nunc est, edita est in ed. Cratandri Opp. Cic. ex Peutingeriano codice. Notis illustravit Gabr. Faernus, Romae 1563, 8. praeter Franciscum Sylvium Ambianum Basil. 1537, 4. Antonium Luscum, Christoph. Cornerum, & Joach. Camerarium.

27. Pro P. Cornelio Sulla. *Dicta anno Urbis 692, aetatis 45. Notis illustravere* Claudius Minos, *Herborn. 1584, 8.* Sylvius, Lucus, Camerarius, & Philippus Melanchthon. *Adversus eandem interpellationes sive responsionem Torquati nomine pro Sulla scripsit* Melchior Junius, *quae inter orationes ejus Argentorati excusae legitur, parte VII. Ad hunc Sullam spectat, quod narrat Jo. Sarisberiensis lib. V Policratici c. 15, p. 311.*

28. Pro A. Licinio Archia. *Anno aetatis Ciceronis 46, Urbis 693. Notis illustravere, certe voluere plures, ad usus tironum. Habet & communes cum superioribus interpretes in collectione Basileensi.*

29. Post reditum, ad Quirites. *Dicta anno aetatis 50, Urbis 697. Notis illustravit* Hotomanus, Benedictus Herbestus, *Francof. 1506, 8.* Albertus Lonicerus, *Viteb. 1572, 8.* praeter Sicconem Polentonum, Jo. Sturmium, Barthol. Latomum, Vitum Amerbachium & Joachimum Camerarium.

30. Post reditum, in senatu. *Notis illustravere* Hotomanus, Xicco Polentonus, Jo. Sturmius, Jac. Bugelius, Joach. Camerarius.

31. Pro domo sua, ad Pontifices, anno eodem. *Notis illustravere* Hotomanus, Barth.

Nunciata *Marosticensis*, Venet. 1553, 8. Sicco Polentonus, Jac. Bugelius, Mich. Toxita, Joach. Camerarius. *Hanc orationem pulcherrimam judicat Seb. Corradus, in quaestura. Mentionem ejus facit Quintilianus loc. cit. sed obliquam, cum ait, Calidium dixisse pro domo Ciceronis, & Brutum pro Milone. At citatur ab Aquila Romano, & Julio Rufiniano. Spuriam judicat Tunstallus, cujus dubitationes sustulit J. M. Gesnerus.*

32. De aruspicum responsis, *adversus Clodium dicta in senatu. Anno aetatis 51, Urbis 698. Notis illustrare Franc. Fabricius, Hotomanus, Xicco Polentonus, Jo. Saturnius, Joach. Camerarius. Hanc quoque spuriam putat Tunstallus; cui respondit idem.*

33. Pro Cn. Plancio. *Anno aetatis Cic. 53, Urbis 700. Notis illustrare Franc. Sylvius Ambianus & Barthol. Latomus, Ant. Luseus, Mich. Toxita, Joach. Camerarius.*

34. Pro P. Sextio. *Anno aetatis 51, Urbis 698. Sestianam, hoc est, orationem pro P. Sextio, allegat Servius in 1 Georgic. p. 77, 78. Illustrarunt Sicco Polentonus, Jac. Bugelius, Vitus Amerbachius, Joach. Camerarius, Rolandus Petrejus, Paris. 1555, 4. Lacunae ejus, quae sunt in edd. pr. expletæ sunt*

primum in edit. Hervagiana 1534 e MS. senatoris Mediolan.

35. In Vatinium. *Anno eodem. Notis illustravit Antonius Goveanus, Paris. 1542. Hotomanus, Polentonus, Latomus & Camerarius. Lacunas edd. pr. explevit ed. Crantandri e MS. Peutingeri.*

36. Pro M. Cælio. *Anno eodem. Notis illustravere Hotomanus, Barthol. Latomus & Jo. Tislinus, Paris. 1534. Sicco Polentonus, Phil. Melanchthon, Leodegarius a Quercu, Joach. Camerarius.*

37. De provinciis consularibus. *Anno eodem. Notis illustravere Hotomanus, Franc. Fabricius, Dusseldorp. 1569, 8. Sicco Polentonus, & Jac. Bugelius.*

38. Pro L. Cornelio Balbo. *Anno eodem. Notis illustravere Hotomanus, Vitus Amerbachius, Sicco Polentonus, Franc. Sylvius, Cælius Secundus Curio, Joach. Camerarius. Loca in oratione pro Balbo c. 8, 18 & 21 de populis fundis, singularibus diatribis illustrarunt Nic. Rigaltius, Ismael Bullialdus, ac praecipue Henricus Valesius, quae exstant tom. 2 Thesauri Antiquitatum Romanarum Graeviani. Vide & Jac. Gronovium ad Gellium p. 737.*

39. In L. Capurnium Pisonem. *Anno aetatis 52, Urbis 699. Quam multa non initio tantum hujus orationis, sed in medio etiam desiderentur, ex numeris versuum, in commentario Asconii annotatis, investigavit Hieronymus Lagomarsinus S. J. in epist. ad Jac. Faciolatum data Florentiae 1733, editaque tomo decimo sylloges, cui titulus: Raccolta d'opuscoli scientifici e filologici, Venet. 1733, 12. p. 437 seq. Notis illustrare Gabr. Faernus, Franc. Fabricius, Hotomanus, Paulus Benius, Jac. Omphalius, Joach. Camerarius. Exstant & scholia Asconii Pediani.*

40. Pro M. Scauro, *cujus orationis fragmenta tantum ab Asconio Pediano servata exstant. Hanc allegat Servius in 1 Georgic.*

41. Pro T. Annio Milone. *Anno aetatis Cic. 55, Urbis 702. Notis illustrare Janus Parrhasius, Paris. 1567, 8. & in Face Artium Gruteriana tom. 1, pag. 827. Franc. Fabricius Dusseldorp. 1569, 8. Jo. Bellicolius, Bergomi 1595, 4. Jac. Cruquius, Antwerp. 1582, 4. Esromus Rudingerus, Franc. Sylvius, Barth. Latomus, Paris. 1650, 8. Nic. Scævola, Rom. 1549, 8. M. Boslorus, Spir. 1586, 8. Vitus Amerbachius, Basil. 1550, 8. Matthæus Dresslerus, Vitebergae 1596, 8. Ant. Luscus,*

Jac. Philomufus, Phil. Melanchthon, Cælius Secundus Curio, Joach. Camerarius, & Claudius Baduellus. *Exstant & scholia Asconii Peditani. Pro Milone orationem quoque exercitationis causa scripserat M. Brutus, etiam si egiffe eum Cornelius Celsus falso existimavit, teste Quintiliano X, 1.*

42. Pro C. Rabirio Postumo. *Anno aetatis 53, Urbis 700. Notis illustravere Andr. Patricius, Cracov. 1582, 4. Freder. Cerutus, Veron. 1589, 8. Jo. Tislinus, Paris. 1536, 4. Mich. Toxita, & Joach. Camerarius.*

43. Pro M. Marcello. *Anno aetatis Ciceronis 61, Urbis 708. Notis illustravere Andr. Patricius, Paulus Benius, Claudius Minos, Claudius Baduellus, Freder. Cerutus, Veronae 1589. Val. Erythræus, Argent. 1550, 8. Petrus Francius in specimine secundo eloquentiae exterioris, Amst. 1699, 8. Albertus Lonicerus, Viteb. 1580, 8; tum Ant. Luscus, Franc. Sylvius, Melanchthon, Latomus, Cælius Secundus Curio, Franciscus Jammetius Textor, Joach. Camerarius.*

44. Pro Q. Ligario ad C. Caesarem, anno eodem. *In qua oratione omnem vim eloquentiae, omne Rhetoricum artificium, omne affectuum genus exhibere voluisse videtur orato-*

rum princeps, eodem Francio iudice. Adde Rupertum ad Pomponii enchirid. de origine juris III, 12. p. 197. Contra Q. Ligarium, atque adeo Ciceronem dixit Q. Tubero, ut partim ex Cicerone ipso constat, & narrat Quintilianus X, 1. Notis illustravit Andr. Patricius, Franc. Fabricius, Joach. Camerarius, Vitus Amerbachius, Georg. Trapezuntius, qui commentarium suum dicavit Victorino Feltrensi: Georgius Merula, Tarvisi 1478, fol. cum notis in Juvenalem adversus Domitium Calderinum, & argumentis epistolarum Ciceronis ad Lentulum; Anton. Luscus, Franc. Sylvius, Barth. Latomus, Xyftus Betulejus, Phil. Melanchthon, Cælius Sec. Curio. Trapezuntii, Merulæ, ceterorumque omnium lucubrations extant in commentariis variorum in orationes Tullii junctim editis Lugd. 1554, fol. Est mihi editio antiqua hujus orationis excusa Cracoviae in 4. cujus fronti post Petri Conarrii hexastichon, quo ait Ciceronem ut in aliis alios, ita hac in oratione seipsum vicisse, subjiciuntur hi phalaeci Michaelis Wrancii Dalmatae:

Istac ut Cicero actione vitam
 Quinti Ligarii Charonte ab ipso
 Divini eloquii tuba evocavit,

Sic nos, o juvenes, labore multo
 Sævam barbariem jugo prementes
 Hoc Marci auxilio evocemus orco,
 Musaque, eloquiumque Tullianum.

*Deinde afferuntur testimonia de hac oratione,
 Pomponii de origine juris, Quintiliani, &
 Plutarchi.*

45. Pro Rege Dejotaro, *tetrarcha Galatarum, ad C. Caesarem, anno aetatis 62, Urbis 709. Notis illustravere Andr. Patricius, Muretus, Matthæus Cardenus, Albertus Lonicerus, Viteb. 1582, 8. Ant. Luscus, Franc. Jammetius Textor, Franc. Sylvius, Jac. Bugellius, Barthol. Latomus, Gerardus Bucoldianus, Vitus Amerbachius, & Cælius Secundus Curio, in eadem collectione Lugdunensi. Notae Joachimi Hagemeyeri ad calcem libri primi variarum Lektionum, Rostoch. 1638, 8.*

46-59- Orationes XIV in M. Antonium, quas Demosthenis exemplo Philippicas Cicero ipse appellavit. Prima habita in senatu, ceterae dictae vel scriptae, post Caesarem interfectum, anno aetatis Ciceronis 63, Urbis 710. Optima ex his secunda, eademque maxima, ut Plinio lib. 1, epist. 20 notatum, sed quae vita auctori suo stetit:

-- conspicuæ divina Philippica famæ
Volveris a prima quæ proxima --

Juvenal. X, 125.

Prima Philippicarum editio Romana in fol. sine anni nota cum præfat. Jo. Ant. Campani, apud Udalricum Hahn, sive Gallum, in quem hoc in calce libri legitur ejusdem Campani hexastichon:

Anser Tarpeji custos Jovis, unde quod alis
Constreperes, Gallus decedit, ultor adest
Uldricus Gallus: ne quem poscantur in
usum,

Edocuit pennis nil opus esse tuis.

Imprimit ille die, quantum non scribitur
anno,

Ingenio, haud noceas, omnia vincit homo.

Eodem tempore etiam edidit Sweinhemius cum Pannartio, cum ceteris, eamque primam dicit Quirinus Card. de optimis script. edd. p. 232; sed non dubitem, a Sweinhemio repetitas esse e Galli exemplo. Deinde editae sunt separatim a Jo. de Colonia, 1474, fol. Florentiae, anno 1515, 8. apud Juntas, & Paris. cum variorum commentar. 1529, 4. 1544, 4. Gabr. Faernus emendavit e MS. Vaticano optimo & cum scholiis edidit Rom. 1563, 8. Cum scholiis Mureti prodire Colon. 1561, 8. qui ex eodem

eodem MS. correxit Paris. 1562, 1573, 4.
 Et cum Hieron. Ferrarii emendationibus, Ve-
 net. 1542, 8. Lugd. 1552, 8. quae sunt etiam
 ebraeae in Bibliotheca commentariorum ad Orat.
 Cic. ubi praeterea invenies, quae in Philippi-
 cas scripta sunt a Francisco Maturantio, Vi-
 centiae 1488, fol. G. Trapezuntio, Phil. Be-
 roaldo, Barthol. Latomo, Caelio Secundo Cu-
 rione, aliisque. Illustrarunt universas etiam
 praeter Georg. Trapezuntium, Maturantium,
 Beroaldum, Paris. 1509, fol. Latomum Et Jo.
 Sturmium, Caelius Secundus Curio, Basil.
 1551, fol. Tres primores Christoph. Hegen-
 dorphius: primam, secundam Et septimam
 Mich. Toxita, secundam Et septimam Joach.
 Camerarius: quorum omnium lucubrationes
 habes in Bibliotheca commentariorum ad Ora-
 tiones Ciceronis: in qua occurrunt etiam, quae
 ad Ciceroni adversus Sallustium tributam Ora-
 tionem scripsere Franc. Sylvius Et Andr. Hel-
 montanus, Et in Sallustii contra Ciceronem,
 iidem duumviri, atque Sicco Polentanus. A
 Ciceronis Philippicis locus datus proverbio est,
 ut Philippicae dicerentur pro invectivis. Vide
 Sirmondum ad Godfridi Viterbiensis lib. I,
 epist. 15. Hinc Et Jo. Cochlaeus quatuor acer-
 bas suas in Philippum Melanchthonem, Et
 Cicero. T. IV.

Apologiam Augustanae Confessionis, ab illo scriptam, inuectivas, Philippicas inscripsit. Lipsiae 1534, 4. Uti Cicero autem Steletenticas suas Demosthenis exemplo, sic & Justinus historias suas ad imitationem Theopompi Philippicas, sed alio quam Tullius sensu, appellavit, de quibus infra lib. 2 suo loco. Ad secundam Ciceronis Philippicam responsio Q. Fufii Caleni exhibetur a Dione Cassio libro XLVI, p. 295, 310; qui idem summa capita secundae Philippicae tradiderat libro LXV, p. 279, 294. Dignum Cicerone elogium, & facinoris Antonii, qui Augustum, ut Ciceronem proscriberet, adegit, justa detestatio exstat apud Vellejum II, 66.

Orationes Ciceronis editae sunt per Conr. Sweynheim & Arnoldum Pannartz, Rom. 1471, fol. cum praefatione Jo. Andreae Aleriensis ad Paulum II. In qua editione sunt universae, etiam Verrinae & Philippicae in fine. Nam initium fit a Maniliana. Eodem anno editae sunt Venetiis fol. per Christophorum Valdarfer Ratisbonensem. Ad calcem exstat hoc tessaradecastichon:

Germani ingenii quis non miretur acumen.
 Quod vult, Germanus protinus efficit.
 Aspice quam mira libros impresserit arte,
 Quam subito veterum tot monumenta
 dedit.

Nomine *Christophorus Valdarfer*, gentis
alumnus,

Ratisbonensis, gloria magna soli.

Nunc ingens Ciceronis opus, causasque fo-
renses,

Quas inter patres dixit & in populo,

Cernis quam recto, quam emendato ordi-
ne strinxit.

Nulla figura oculis gratior esse potest.

Hoc autem illustri *Venetum* perfecit in urbe

Præstanti *Marro* sub duce *Christophoro*.

Accipite hunc librum, quibus est facundia
cordi.

Qui te, *Marce*, colit, sponte disertus erit.

In hac editione desunt Orationes pro Fontejo, Rôscio Comædo, Verrinæ & Philippicæ. Eam primam vocat Gruterus in notis ad Orat. Ciceronis, sed eodem jure Romana prima dicitur. Successit tertia anni 1472, fol. per Adamum de Ambergau, sine loci notatione, sed adscripto in calce hoc disticho:

Hoc ingens Ciceronis opus, causasque fo-
renses,

Quas inter patres dixit & in populo,

Tu quicumque leges. Ambergau natus ahe-
nis

Impressit formis. Ecce magister Adam.

Hujus basis est Valdarferiana, sed tamen interdum correcta & mutata; ut videtur, e Romana. Desunt eadem, quae in Valdarferiana.

Proxima est Ven. a. 1480 per M. G. i. e. Girardengum, quae habet easdem, non plures, quas ed. Vald. sed ab ea interdum discedunt ejus lectiones. Sed Brixienfis a. 1483, fol. habet omnes, ut Sweynhemiana, ex qua est expressa. Hinc jam duae quasi classes, quae numerum orationum, & textum: altera est edd. 1471. Veneta, 1472, 1480; alteram Rom. & Brix. faciunt: quas fere sequuntur ceterae plenae usque ad Aldum: ut Venet. 1495 per Barth. Zanis de Portesio, & 1499; Phil. Beroaldi, anno eodem per Bened. Heftorem Bononiensem. Venet. 1505 per Christoph. de Pensis, cum omnibus vitiis expressa ex edit 1499. Separatim post editae sunt etiam Flor. 1515 ap. Junt. per Nicolaum Angelium, qui textum pluribus locis e MS. Colotiano correxit. Sed habet ea ed. non omnes orationes, desuntque Catilinae, Verrinae, Philippicae: verum eae post separatim editae sunt ibidem. Nam Hotomanus ad Verr. V, 65 commemorat ed. Florentinam, quam nobis videre non contigit. Inter haec etiam Mediolani editae sunt per Zarottum, si fides est Joan. Smith. apud Saxium, in catalogo libr.

Mediol. p. DCXIII; quamquam qualis sit, docet Jo. Parrhasius. Edidit etiam separatim Jo. Sturmus Argent. 1540 & 1544, 8. Voll. 3.

Francisci Hotomani Commentarii egregii in Ciceronis orationes, ab Quintiana ad Manilianam usque, Paris. apud Rob. Stephanum 1554, fol. quae est ed. sec. castigatior & auctior prima. vid. Lamb. & Graev. ad Verr. V, 16. Per hunc textus multis locis melior est factus. Recusi sunt in tomo 3 Operum Hotomani Lugd. 1600, fol. 7. Greg. Bersmanni in orat. XXXI. Servestrae 1611, 8. 2 volum. Steph. Riccii, Lipsiae 1568, 1574, 8. Per Coelium secundum Curionem Basil. 1562, 8. tribus vol. Alphonsi Alvaradi analyses & enarrationes in aliquot Orationes Ciceronis partes duae, quae continent Franc. Sylvii, Phil. Melanchthonis, Barthol. Latomi, Jac. Omphalii, Mart. Boleri, Joan. Sturmii, Georg. Trapezuntii, Jo. Tislini annotationes, curante Jac. Bedroto, Basil. 1536, 1537, 4. duobus Vol. Bibliotheca commentariorum & notarum omnis generis in Orationes Ciceronis, Basil. 1539, Venet. 1547, fol. & Basil. 1553, Lugd. 1554, fol. duobus vol. & curante Joh. Beato Helio, Basil. 1594, fol.

Orationes Ciceronis ex recensione Jo. Mich. Bruti, Lugd. 1570, & Ant. 1584, tribus vol. 8.

Cum Analyfi Logica & Rhetorica notisque Jo. Thomæ Freigii, 3 voluminibus, 8. Francof. 1592, Hanov. 1602, 1614, Francofurti 1624, 1646, & 1654; in qua est mera compilatio alienarum notarum, ut Hotomani inprimis. Editio Orationum Tullii post Manut. & aliorum Correctiones Argentor. 1613, 3 tomis, 12; itemque ad Manutianam & Brutinam conformata cum annotationibus & castigationibus selectis ad Voluminis calcem Hanov. typis Wechel. 1630. Selecta Variorum Commentaria in Orationes Ciceronis, Colon. 1521, 8. tribus vol. curante Andrea Schotto. Tomus tertius Orationum Ciceronis, (qui ab illa 34 pro P. Sextio incipit) cum commentariis copiosis atque eruditis Nic. Abrami, e Soc. Jesu, Paris. 1631, fol. 2 voluminibus, apud Cramoifium. Orationes Ciceronis cum interpretatione & notis in usum Delphini, auctore Carolo de Meroville, Paris. 1684, 4. tribus vol. Praelis iterum subiecta haec editio Venet. 1724. Mem. de Trev. p. 2091. Selectae quaedam Ciceronis Orationes cum Merovillii notis recusae Cantabrig. 1692, 8.

Deinde a Jo. Georg. Grævio, viro doctissimo, ad MStos codices, & antiquas, melioresque editiones recensitae, cum ejusdem animadversionibus & scholiis Q. Asconii Pediani ad

*MSS. emendatis, & Anonymi veteris Scholia-
stae, notisque integris Franc. Hotomani, Dio-
nysii Lambini, Fulvii Ursini, Paulli Manutii,
& selectis tum aliorum, ut Faerni, Mureti,
Lauredani sive Sigonii, tum Nicolai Abrami,
Amstelod. 1699, 8. sex voluminibus, quae lu-
culenta & praestantissima facile omnium editio
exhibet etiam notas praeclaras antea ineditas
Jac. Menardi in sex primas Orationes, & Jo.
Passeratii praelectionibus in nonnullas Ora-
tiones excerpta: nec non fragmenta ex Oratio-
nibus Ciceronis deperditis, a Sigonio & Andr.
Patricio collecta atque illustrata. Orationes Ci-
ceronis cum argumentis, animadversionibus &
analisi M. Ant. Ferratii Patav. 1729, 8. major.
quatuor voluminibus. Acta Er. nov. suppl. T. I.
p. 240. Ejusdem etiam Epistolarum in Oratio-
nes Ciceronis libri VI, in quibus omnia fere,
quae in Orat. Cic. dubia occurrunt, polemicè
illustrantur, editi sunt Venet. 1738, 4. Tracta-
tur res primum universe per locos communes,
ut de legibus judiciariis, de forma judiciorum,
de judice quaestionis &c. & per eos loca Cice-
ronis explicantur, partim per seriem oratio-
num, partim singulis locis tractandis. Editae
etiam sunt a pluribus quaedam Orationes se-
lectae ad usus tironum, cum notulis ei aetati*

accommodatis, ut a Cellario, Gezelio Ed. Zurck, Merovillio &c. de quibus libris hic dicere non attinet.

In Orat. Ciceronis commentarium scripsit olim Asconius Pedianus, de cujus reliquiis infra dicetur.

Versiones Gallicæ plures extant tum singularum, ut Fr. Petr. Gilleti, Maucroix &c. tum univrsarum Ludovici Dulcis, cujus versio *Orationum Ciceronis recusa nitide Neapolè 1727, 4. tribus voluminibus, Ryerii &c. Recentiores sunt, versio Gallica Orationum Ciceronis omnium auctore de Villefore additis notis, Paris. 1731, 12. octo volum. (Journal des Savans, lettres, sciences & belles lettres T. VII, p. 189. Acta Erud. 1733, p. 151. Mem. de Trev. 1732. Fevr. p. 288.) sed ea est hominis parum Latine docti, ut demonstratum est in Actis Erud. l. 2. Versio nova orationum selectarum cum notis hist. & crit. Lat. & Gall. Paris. 1757. 3 vol. 12.*

Belgice, *Orationes X. Petro Francio, sè recte memini, interprete, Amst. 1702, 8. Quaedam etiam Germanice versae sunt, parum plerumque feliciter.*

EA.
s hie

scripsit
aliquis

um su-

dux Et.

is versa

Neapoli

Et. Ro-

um Cic-

itis no-

nal des

. VII.

de Trev.

is parum

in Aita

lectarum

ll. Parij.

Francio, p

s. Quae-

arum pio

